
Könyvtáros

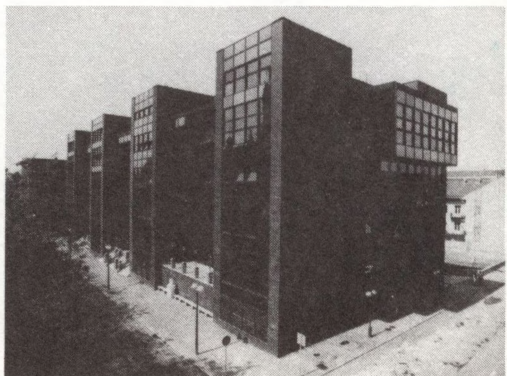
'85 | 2



KK



**Képek a szegedi Somogyi
Könyvtár
közelmúltban megnyitott
otthonának életéből.
Fent: Lázár György
miniszterelnök is felkereste
az intézményt
a múlt év decemberében
(MTI Fotó — Wéber Lajos,
Nagy László és Diósi Imre
felvételei)**



35. évfolyam, 2. szám
1985. február

KK

Könyvtáros

TARTALOM

	A Soros-alapítvány könyvtári programja	59
	Kitüntetések	60
FÓRUM		
Orosz Bertalanné	A községi könyvtárak fejlesztéséért	61
László Ágnes	Narodnyikok, avagy él-e még a hálózat?	64
Arató Antal	Az olvasószolgálat rangemeléséért	66
Bassa Endre	Egy esős vasárnap délelőtt — a „Szabó Ervin”-ben	70
	Az Országos Könyvtárügyi Tanács novemberi elnökségi ülése (P. I.)	71
MŰHELYKÉRDÉSEK		
Fügedi Péterné	A személynevekre vonatkozó szabványhoz	72
Pálvölgyi Endre	Nyomozás egy eltűnt kép ügyében. Válasz egy referenzkérdésre	78
	Láttuk	79
Dr. Tóvári Judit	Felemás helyzet a Bakony szívében, Zircen II. (<i>Új városok könyvtárai</i>)	80
Bognár Lászlóné	Különben miért készülnek? (<i>Visszhang</i>)	84
Giglicsné Katona Rita	Audiovizuális technika (<i>Figyelmébe ajánljuk!</i>)	85
Turainé Matzkó Emma	Vészharang helyett... (<i>Könyvtári élet</i>)	86
HÍREK		89
LÁTÓKÖR		
Szilvássy Zoltánné— Szöllősy Éva	A Széchenyi Könyvtár új számítógépes rendszere: az NPA	90
Könczöl Imre	Szívemelő táj: tündéres Badacsony (<i>Tájak—emlékek—könyvtárak</i>)	96
Galambos Ferenc	Molnár Dénes (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	105
Györe Pál	Textus, kontextus, textológia (<i>A Könyvtáros kislexikona</i>)	106
	Lapozgató	108
Szabó Ernő	Amennyiben (<i>Helytelenül—helyesen</i>)	109
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM		
Somkuti Gabriella	A Budapesti Egyetemi Könyvtár története (1561–1944)	110
Dr. Kardosné Benke Irén	Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum évkönyve 1984.	112
SAKMAI FOLYÓIRATOK — HÁLÓZATI HÍRADÓK		114
	Hallottuk	117
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		118
A lapunk e számában közölt ex librisek Molnár Dénes alkotásai		

Из содержания

Фюгеди Петернэ: О проблемах применения стандарта по каталогизации фамилий лиц (спор отдела *Вопросы кузницы*) (72);
Д-р Товари Юдит: Библиотеки новых городов (Зирц) II. (80);
Сильвашии Золтаннэ—Сёллэши Эва: Новая автоматизированная система учета периодических изданий венгерской национальной библиотеки (90);
Дьёре Пал: Текст, контекст, текстология (Малая энциклопедия журнала *Könyvtáros*) (106)

From the contents

Mrs. Péter Fügedi: Application problems of the cataloguing rules on personal names (Dispute in the *Workshop problems* section) (72);
Judit Tóvári: Libraries in new towns (Zirc) II. (80);
Mrs. Zoltán Szilvássy—Éva Szöllősy: New computerized periodicals record system in the National Library (90);
Pál Györe: Text, context, textology (Little encyclopaedia of the *Könyvtáros*) (106).

Aus dem Inhalt

Frau P. Fügedi: Anwendungsprobleme der Katalogisierungsnorm betreffend die Personennamen (Diskussion der Rubrik *Werkstattfragen*) (72);
Dr. Judit Tóvári: Bibliotheken von neuen Städten (Zirc) II. (80);
Frau Z. Szilvássy—Éva Szöllősy: Das neue Evidenzsystem der Periodica mit Computer in der Ungarischen Nationalbibliothek (90);
Pál Györe: Text, Kontext, Textologie (Kleinlexikon der Zeitschrift *Könyvtáros*) (106).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Bassa Endre* egyetemi docens, Budapest; *Fügedi Péterné*, az OSZK ny. fősztályvezetője; *Galamboš Ferenc* bibliográfus; *Györe Pál*, a KG—INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *dr. Kardosné Benke Irén* ny. könyvtárvezető, Szolnok; *Kiglicsné Katona Rita*, az OSZK KMK munkatársa; *Könczöl Imre* ny. könyvtárigazgató, Várpalota; *László Agnes* iskolai könyvtáros, Kaposvár; *Orosz Bertalané*, a Heves megyei Könyvtár igazgatója; *Pálvölgyi Endre*, a Könyvtáros munkatársa; *Somkuti Gabriella*, az OSZK osztályvezetője; *Szabó Ernő*, a Népművelés olvasószervezője; *Szilvássy Zoltán*, az OSZK osztályvezetője; *Szöllősy Éva*, az OSZK tudományos munkatársa; *dr. Tóvári Judit*, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár igazgatóhelyettese; *Turainé Matzkó Emma*, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja: a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (857086/09)

Petőfi Nyomda — 85/50050 Kecskemét, 1985

Felelős vezető: Ablaka István igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ½ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

A Soros-alapítvány könyvtári programja

Az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tájékoztatója

1984. május 28-án *Soros György*, az általa az Amerikai Egyesült Államokban létrehozott alapítvány nevében megállapodást kötött a Magyar Tudományos Akadémiával, hogy együttműködnek a magyar tudomány és kultúra támogatása érdekében. E célra közös bizottságot hoztak létre. A bizottság a kultúra és a tudomány különféle területeire pályázatokat, programokat ír ki, ezeket elbírálja és meghatározza finanszírozásuk feltételeit, majd gondoskodik anyagi támogatásukról. Döntéseinek előkészítésére szakértőket vehet igénybe, kuratóriumokat és albizottságokat hozhat létre.

A Magyar Tudományos Akadémia és az alapítvány között kötött megállapodás célkitűzéseinek megvalósítása érdekében az Országos Könyvtárügyi Tanács megbeszéléseket folytatott *Soros Györggyel* és munkatársaival egy, a magyar könyvtárügyet segítő program kidolgozásáról. A megbeszélés során egyetértettek abban, hogy első lépésként a devizahiány miatt huzamosabb ideje nehézségekkel küszködő, zökkenővel folyó könyvimport megkönnyítését kezdik meg.

Az illetékesek megegyeztek abban, hogy a munka mielőbbi megindítása érdekében az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete állapodjék meg az alapítvánnyal. Ez július 18-án levélváltás formájában meg is történt. A megállapodás szerint a külföldi irodalom gyűjtésében elsősorban érdekelt könyvtárak kiválasztják és megrendelik az amerikai egyetemi könyvkiadók katalógusaiból mindazokat a műveket, amelyekre szükségük van. A megrendelőlapokat a Magyar Könyvtárosok Egyesülete továbbítja az alapítványhoz, amely a kiadóktól jelentékeny (10—50 százalékos) árengedményt kap. A kiadók a könyveket központi címre, a Marx

Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárában levő raktárba küldik. A könyveknek az engedményekkel csökkentett árát az alapítvány kifizeti, és a számlákat a könyvekkel egyidőben elküldi a Magyar Könyvtárosok Egyesülete titkárságának, amely ezek alapján a Magyar Nemzeti Bank érvényes dollárfolyamának megfelelően forintra átszámított számlát küld a rendelőknek. A rendelő könyvtárak a számlák végösszegét kötelesek gyarapítási keretükből a számlák vételétől számított 15 napon belül az MTA — Soros-alapítvány MNB számlájára átutalni. Az adminisztratív lebonyolítás feladatát a Magyar Könyvtárosok Egyesületének titkárságán létrehozott programiroda végzi, és ennek költségeit a részesedés arányában a rendelő könyvtáraknak külön számlázza.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Művelődési Minisztériumba összehívta a koordinációs központok, a könyvtári hálózatok tíz vezető könyvtárát, megismertette velük a programot, és felkérte őket, hogy működjenek közre a rendeléseknek a könyvtárak minél szélesebb köréből történő összegyűjtésében. A megrendelések összeállítása, az újszerű feladatból és a szervezési problémákból fakadó nehézségek ellenére, viszonylag rövid idő alatt, 1984 nyári hónapjaiban több millió forint értékben megtörtént. A megrendeléseket a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szeptember elején megküldte az alapítványnak, és a megrendelt könyvek többsége azóta meg is érkezett. Az egyidejűleg megkapott számlákból kitűnik, hogy az amerikai egyetemi kiadók átlagosan 35—40 százalékos árengedményt adtak. Ez azt jelenti, hogy könyvtáraink például egy 10 dolláros bolti áron forgalomba hozott könyvért átlago-

san 6 dollárnak megfelelő forintot, azaz körülbelül 300 forintot fizettek. A forintár tehát egyrészt lényegesen alacsonyabb, mint a kereskedelmi forgalomban behozott könyveké, másrészt nem terheli a könyvimportra országosan megállapított devizakeretet.

A könyvbehozatalra vonatkozó program az 1984-essel azonos feltételek között 1985-ben is folytatódik. A könyvtárak megrendeléseiket május végéig folyamatosan küldhetik meg a Magyar Könyvtárosok Egyesülete titkárságának. Erről egyébként az egyesület tájékoztatójának már megjelent száma is hírt adott.

Az alapítvány képviselőivel folytatott tárgyalások alapján a program 1985-ben tovább szélesíthető. A Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya, az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Könyvtárosegyesület vezetőinek megállapodása szerint 1985-re a leginkább érdekelt könyvtárak pályázati felhívást kaptak. Ennek alapján meghatározott típusú könyvtári berendezéseket (gyorsmásolókat, mikrofilm- és mikrofilmlap-olvasó és -másoló berendezéseket, katalóguskarton-sokszorosítókat) igényelhetnek forintberuházási keretük terhére, kedvezményes áron, a könyvimport-akcióhoz hasonló feltételek mellett. Az alapítvány a berendezéseket a kereskedelmi forgalomra meghatározott áraknál olcsóbban szerzi be és számlázza. Az igénylő könyvtáraknak a beszerzéshez sem devizakeretre, sem importengedélyre nincs szükségük.

Az alapítvány előírásai szerint a berendezések üzleti vállalkozásra nem használhatók fel, tehát a részesedő könyvtárak az így beszerzett gépeken készített másolatokért csak az önköltség megtérítését kérhetik a felhasználóktól, a berendezéseket csak tájékoztató tevékenységük bővítésére és javítására használhatják.

A későbbiekben előreláthatóan egyéb együttműködési programokra is sor kerülhet. Előzetes megbeszélések folynak a magyar könyvtárügy számára oly fontos *állományvédelmi, restaurálási programok* támogatására, ezen belül az egyházi gyűjteményekben levő dokumentumok restaurálására is; a *vakok, roszszullátók és az öregek* könyvtári ellátásának javítására és bővítésére; *külföldi folyóiratok beszerzésére* (ezen a területen a könyvbeszerzéshez hasonló engedményes árakra, sajnos, nem számíthatunk, csak régi évfolyamok, példányok — ha kaphatók — beszerzése esetében); *videotárak* létrehozására a nagy közművelődési könyvtárakban stb.

Az eddig felsorolt támogatási területek az alapítvány úgynevezett devizáz finanszírozási keretébe tartoznak. Ezenkívül lehetőség van a dollárprogramok ellenértékéért az MTA—Soros-alapítvány MNB számlájára befolyó forintösszegeknek további kulturális-tudományos tevékenységek támogatására történő megpályázására is. Pályázatokat intézmények és egyének egyaránt benyújthatnak. A kedvező elbírálásnak itt is az a feltétele, hogy a pályázatok közhasznú célokat szolgáljanak.

Kitüntetések

Az Elnöki Tanács november 7-e alkalmából *Hargitai Nándornénak*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezető-helyettesének a MUNKÁ ERDEMREND ezüst fokozata kitüntetést adományozta.

A művelődési miniszter eredményes munkájuk elismeréseként a fegyveres erők napja alkalmából *Böczkös Zoltánné* könyvtárosnak, *Tóth Istvánné* könyvtárvezetőnek; a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 67. évfordulója alkalmából *Cholnoky Győzőnek*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya főelőadójának, *dr. Danis Lászlónénak*, a 3. sz. Katonai Kórház könyvtárosának, *Siklósi Ágnesnek* és *Tóth Évának* az MSZMP KB Párttörténeti

Intézet könyvtárosának, illetve dokumentátorának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Bendzsák Istvánnénak*, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára osztályvezető-helyettesének, *Görbe Máriának*, az Országgyűlési Könyvtár könyvtárosának, *Kapitány Károlynénak*, az MM előadójának, *Mihály Józsefnének*, az Országos Széchényi Könyvtár ügyintézőjének, valamint *Tökészki Bélánénak*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főelőadójának a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta; *dr. Onodi Attilánét*, a Bánki Donát Gépipari Műszaki Főiskola könyvtárvezetőjét MINISZTERI DICSÉRETben részesítette.

A községi könyvtárak fejlesztéséért

Érdeklődéssel olvastam a Vas, Veszprém és Zala megyék községi könyvtárainról rajzolt helyzetképet a *Könyvtáros* májusi és júniusi számában. Az írás összehasonlításra csábít, noha megyénk, Heves településszerkezete más, a törpefalvak száma kevesebb mint a három nyugat-dunántúli megyében. Igaz, a 3000 lakos feletti lélekszámú települések aránya nálunk is alacsony, emiatt a községi tanácsok anyagi ereje szintén elégtelen. A kisközségek nagy száma miatt a könyvtárak fejlesztése, megfelelő gondozása tőlünk is nagy erőfeszítést követel. Nem vállalkozom az említett cikkhez hasonlóan részletes statisztikai elemzésre, csupán egy kérdéskörrel, az új könyvtárak építéséről, a felújításokról s ezzel összefüggésben a könyvtárak berendezéséről szólok. Úgy vélem, hogy Heves megye községeinek többségében elfogadható, sőt sok esetben kifejezetten esztétikus környezetet sikerült teremteni a helyi tanácsok és a megyei könyvtár anyagi együttműködésével, a központi támogatások egy helyre történt összevonásával és a könyvtárpolitikai céloknak legjobban megfelelő, súlypontozott szétosztásával, felhasználásával.

A kisközségeket nem szabad magukra hagyni!

A megye községeinek lélekszám szerinti megoszlása a következő: 500 lakosnál kevesebb lélekszámú 5,46 százalék; 501—1000 lakosú 20,9; 1001—1500 lakosú 18,18; 1501—2000 lakosú 19,09; 2001—2500 lakosú 10,91; 2501—3000 lakosú 8,18; 3001—4000 lakosú 13,64 és 4000 lakos fölötti lélekszámú 3,64 százalékuk.

A szabadpolcos községi könyvtárak szerény feltételekkel rajtoltak: Már az is előrelépésnek számított, hogy önálló helyiséghez jutottak. A beszerzési keretek növekedése, az egyre sza-

porodó könyvvállomány azonban több teret követelt, s a kézikönyvtárak megteremtésével párhuzamosan a helyben olvasás lehetőségéről is gondoskodni kellett. A környezettel szemben támasztott igények gyorsan változtak a falvakban, s a lakóházak, középületek csinosodása nem maradhatott hatás nélkül a könyvtárakra sem. A megyei könyvtár költségvetésében már a 60-as években szerepelt olyan összeg, melyet községi könyvtárak berendezésére fordíthattunk. Ezt egészítették ki a megyei pénzmaradványokból, központi támogatásokból (emlékkönyvtár-pályázatok, közművelődési alap, kulturális alap) származó anyagi források, amelyek felhasználását a hálózati központ szervezte. A helyi tanács vállalta az építést, felújítást, a könyvtári bútorzat megvásárlását a megyei könyvtár intézte.

Módszertani munkánkba „beépült” a könyvtárfejlesztési lehetőségek felkutatása, a helyi tanácsok ilyen értelmű ösztönzése. Az új és a korszerűsített könyvtárak később példaként szolgáltak, amelyekre hivatkozhattunk — s ez gyorsította a fejlesztést. A községi könyvtárak már önálló helyiséggel rendelkeznek, a 100 négyzetmétert meghaladó alapterületű községi könyvtárak száma 1973 és 1983 között megduplázódott. A kisebb településeken már a 20—30 négyzetméteres alapterület-növekedés is sokat jelent a könyvtárnak, különösen, ha korábban mindössze ennyi állt rendelkezésére. Előfordult az is, hogy maradt a régi alapterület, de a karbantartás elvégzése és a könyvtári berendezés cseréje után szinte kitágult a tér, otthonosabb lett a környezet.

Heves megye községeinek száma 113, s mivel két településen szakszervezeti könyvtár működik, 111 helyen kell figyelemmel kísérnünk a közművelődési könyvtári ellátás színvonalát. A működési feltételeket tekintve változatos a kép, de némi egyszerűsítéssel három csoportba sorolhatjuk az intézményeket az el-

helyezés, illetve a berendezés szempontjából: Jó körülmények között működik 58 könyvtár (52 százalék); elfogadható, közepes feltételekkel rendelkezik 36 könyvtár (32 százalék); rövid időn belül fejlesztésre szorul 15 könyvtár (16 százalék).

Természetesen ez a minősítés viszonylagos, mert amit ma jónak tekintünk, az a holnapi mércével mérve már csak közepesnek számít. Az elmúlt évtizedben a könyvtárfejlesztés üteme felgyorsult, s úgy tűnt, hogy viszonylag rövid időn belül sikerül majd az utolsó csoportba tartozó könyvtárak felzárkóztatása. Ennek a tervnek a megvalósítása azonban egyre nehezebb. Elsősorban két nagyobb településünk (Recsk, Kisköre) könyvtári helyzetén kell változtatni.

A községi tanácsok feladatai sokrétűek, pénzük azonban kevés az önállóságához. A hálózati központ anyagi segítsége serkentően hatott a helyi erőforrások feltárására, s a közvetlen tárgyalások során érvényt szerezhettünk a valóban teljesíthető szakmai követelményeknek. A könyvtárak elhelyezése az ideális helyzethez viszonyítva továbbra is javításra szorul, de a szolgáltatáshoz szükséges alapfeltételeket a legtöbb településen sikerült megteremteni. Sajnos, továbbra is gondot okoz az elért eredmények megőrzése a romló gazdasági feltételek között. A folyamatos karbantartás, az üzemeltetéshez szükséges költségek hiányát előbb-utóbb megérzik az intézmények. Sok múlik azonban a könyvtárosokon is. Ha viháznak a rendre, tisztaságra, ha a kisebb hibák javításáról idejében gondoskodnak, a szép könyvtári környezetet sokáig megőrizhetik.

Könyvtárfejlesztési változatok

A művelődési otthonokban általában kevés hely jutott a könyvtáraknak. Néhányat az épületen belül sikerült bővíteni (Kömlő, Karácsond, Nagyút, Sirok, Mezőtárkány, Csány, Kál), más esetekben a kiköltözés hozta meg a kedvező változást (Hort, Poroszló). Felújítás, illetve más intézmények, szervek elköltözése után a művelődési otthonban kapott jobb elhelyezést az erdőtelki és a boldogi könyvtár. A felszabaduló középületek könyvtári célra történt átalakítása, felújítása szintén javította az elhelyezési lehetőségeket. A volt orvosi rendelő, tanácsházák, iskolai tantermek nem veteledhetnek ugyan az új, korszerű könyvtárakkal, de a réginél jobb körülményeket teremte-



nek az olvasók számára (Tarnaméra, Tiszanána, Rózsaszentmárton, Egerbakta, Pétervársára, Zagyvaszántó stb.). A tiszánánai községi könyvtár például egy 33 négyzetméteres, dohos helyiségben sinylődött, s most a volt tanácsházán 253 négyzetméteres, szépen berendezett könyvtár fogadja a látogatókat. Nem valószínű, hogy új beruházással ilyen tágas könyvtárat létesíthettek volna.

Új színfoltot jelentenek az iskolába szerve- sen beépült könyvtárak, amelyek kettős funkciót látnak el (Besenyőtelek, Sarud, Parád, Tarnaörs, Mezőszemere, Kápolna, Aldebrő). Besenyőtelken az új nevelési központban 202 négyzetméteres, szép könyvtár létesült. Az első tervekben jóval szerényebb méretű könyvtár szerepelt, de a tervezővel és a beruházóval kialakított jó együttműködés eredményeként sikerült kedvezőbb lehetőségeket teremteni: pontosan megfogalmaztuk a könyvtári feladatok és a térrendszer összefüggését, s több berendezési változatot dolgoztunk ki. Az eredmény igazolta, hogy érdemes volt az előkészítésben végig részt venni. (Itt jegyzem meg, hogy a tervező és a beruházó vállalattal azonnal kapcsolatba lépünk, ha könyvtárépítési megbízást kapnak, vagy ha új feladatuknak könyvtári vonatkozása is van. A beruházásokat, felújításokat, nagyobb karbantartásokat végig figyelemmel kísérjük, s a későbbi össz-

hang érdekében a kellő időben megteesszük észrevételeinket a festéssel, világítással, villamos szereléssel, térbeosztással kapcsolatban. Ha szükségesnek tartjuk, felhívjuk a figyelmet a külső támogatás lehetőségére, tájékozódunk a kiegészítő pénzügyi forrásokról. Javaslataink a tanács anyagi lehetőségeinek ismeretében születnek, mert csak így van esély megvalósításukra.)

A kisközségekben viszonylag szerény összegből megoldható a könyvtár méltó elhelyezése, nélkülözhetetlen természetesen a helyi közigazgatási szervek kezdeményezése és a felsőbb szintű tanácsi vezetés támogatása, figyelve is. A helyi kezdeményező és szervező tevékenységet semmi nem pótolja. Sajnos, érezhető hátrányba kerültek azok a települések, amelyek az utóbbi években tagközségekké váltak, hacsak bizonyos kedvező személyi feltételek nem ellensúlyozták az érdekképviselő hiányát.

A központi beszerzés előnyei

Mostanában sokat beszélünk a központi könyvellátásról. A mi gyakorlatunk azt bizonyítja, hogy a kisközséges megyékben a könyvtári berendezések központi beszerzése szintén előnyökkel jár. A hálózati központ ugyanis ismeri a kínálatot, gyorsan és rugalmasan használja fel a berendezésre szánt összeget. Szükség esetén a bútort elkészítteti, például ha a szabványostól eltérő méretű darabokat kell gyártatni. (Egy-két darabra ugyanis ritkán akad vállalkozó, legfeljebb az állandó partnerek köréből, akik jövedelmezőbb munkákra is számíthatnak a megyei könyvtártól). A könyvtári berendezésekre fordítható összegek koncentrációja azért is gazdaságos, mivel így felesleges vásárlásra nem kerül sor, és az sem fordul elő, hogy csak félig rendezik be a könyvtárat. Új berendezés telepítése esetén a régi bútorokat is hasznosítani tudjuk. Arra általában ügyelünk, hogy egy könyvtáron belül egységes legyen a berendezés. A régi állványzat szétszórásával több könyvtár polcainak zsúfoltságát megszüntethetjük, s ezekben a könyvtárakban is megmarad az összhang. *A könyvtári bútorok, felszerelési tárgyak könyvjóváírással cserélnek gazdát.* A vagyoni elkülönülés ellenére rugalmas vagyongazdálkodás alakult ki a tanácsi könyvtárhálózatban. A legkisebb könyvtár berendezése is szakmai ismereteket követel, s ezekre a megyei könyvtár szert is tett. Így a

berendezés során érvényesítheti a célszerűség szempontjait, sőt a hálózati központ a berendezéshez nyújtott támogatásával érdemben befolyásolhatja a könyvtár szakszerű kialakítását az adott településen.

A megyei könyvtár berendezésre előírányzott költségkerete időnként kiegészült központi forrásokból, megyei pénzmaradványokból, és legtöbbször a könyvtárak berendezésére, felszerelésére használta fel költségvetési megtakarításainak jó részét is. A megyei szempontot a gazdálkodásban is érvényesítette. Abból indult ki, hogy *a hálózat egészét* figyelembe véve kell a fontossági sorrendet megállapítania, ha valamilyen pénzügyi támogatás kérdésében döntenie kellett.

A községi könyvtárak berendezése, felszerelése

A szabadpolcos elrendezés általánossá vált Heves megyében. Mindössze egy önálló községi könyvtárnak (Bükkszék) és 8 kisebb fiókkönyvtárnak nincs önálló helyisége. A könyvállványok többsége az olcsóbbak közül való, az újak ára annyira borsos, hogy megvásárlásuk esetén jóval kevesebb berendezési igényt tudna a megyei könyvtár kielégíteni, ráadásul az eddigi állványokhoz kiegészítő elemeket is könnyebb gyártatni, ha a méreteltérés indokolja. A könyvekkel együtt a hagyományos állványzat is „jól öltöztet”, s a célnak megfelel. A folyóiratok, újságok számára külön állványt vásároltunk.

Egy-egy könyvtár berendezése a térhez, a szakmai szükségletekhez igazodott. A kölcsönzőpult, valamint az olvasóasztalok, székek, klubasztalok, fotelok, ülőkék alkották az alapbútorzatot. Katalógusszekrényt azoknak a könyvtáraknak vásároltunk, amelyekben legalább részfoglalkozású könyvtáros dolgozott. Számos könyvtárban válogatóládák, hanglemeztárolók egészítik ki a berendezést, 21 községi könyvtárba telepítettünk zenei pultot. A zenei lejátszó berendezések (magnetofon, lemezjátszó) és a diavetítők többsége is a központi beszerzés révén került a községi könyvtárakba. Sajnos, ezek pótlása, az ellátottság javítása lassabban halad, mint ahogy szeretnénk. A szükségletekhez viszonyítva kevés a jól használható írógép is.

A könyvtárak berendezéséhez hozzátartozott a függöny, szőnyeg megvásárlása is. A berendezési tárgyak között igyekeztünk megte-

remteni az esztétikai összhangot. A könyvtárak díszítésére általában sokszorosított grafikákat használtunk, s arra szintén ügyeltünk, hogy a tájékoztató feliratok egységesek legyenek. Szerettük volna a nyitvatartási táblákat is egyszerűsíteni. A költségek pénzügyi fedezetét a tanácsok vállalták, a tervezésről, illetve a megrendelésről a megyei könyvtár gondoskodott. A címfestőnél készítettetett táblák izlésesek és célszerűek voltak, de a nyitvatartási idő gyakori változása miatt a könyvtárak bejáratánál újra megjelentek a kézzel írott „táblácskák”. Jó lenne, ha a Könyvtárellátó forgalomba hozna a külső homlokzaton elhelyezhető, formatervezett, cserélhető betétekkel készült táblákat.

A nagyközséges megyékben a könyvtárak berendezésére, felszerelésére valószínűleg más megoldás kínálkozik. Mivel tapasztalataink szerint még a 2—3 ezer lelkes települések is

nehezen birkóznak meg egyedül könyvtárak berendezésével, nálunk a hálózati központ nemcsak anyagi támogatást nyújtott és nyújt, hanem átvállalta és végzi a tetemes munkával járó beszerzést is. Úgy véljük, hogy a szolgáltatásokra épülő hálózatot e tevékenység is erősíti.

Amit a községi könyvtárak fejlesztésében elértünk, az több mint két évtizedes folyamatos munka, rendszeres együttműködés eredménye. A 60-as években elkezdett léptékváltás után jó érzés betérni a korszerűsített községi könyvtárakba. A soron következő nagy feladat immár a hálózati központi szerepkört betöltő könyvtárak, s mindenekelőtt a megyei könyvtár fejlesztése. Ennek örömét és a vele együtt járó fárasztó munkát mihamarabb szívesen vállalnánk.

Orosz Bertalanné

Narodnyikok, avagy él-e még a hálózat?

Manapság a könyvtári hálózati munka mint-ha beleolvadt volna a módszertani tevékenységbe: egynek emlegetik őket, pedig a gyakorlatban nagy a különbség közöttük, de az elkülönülés is éles. A hálózati könyvtáros a kuli-munkát végzi, a módszertani munkatárs pedig valamivel feljebb van a szakmai ranglétrán, bár az értelmes, alkotó jellegű munka gyakran elkerüli őt is. Elméletben természetesen karöltve dolgozhatnának például a különféle felmérések, kérdőívek szerkesztésében, író-olvasó találkozók lebonyolításában, új módszerek kidolgozásában, hiszen a hálózati munka szorosan a módszertanra épül, vagy legalábbis arra kellene épülnie. (A témával kapcsolatban emlékeztetünk a *Könyvtáros* 1984. évi 4., illetve 7. számában megjelent cikkekre. — *A szerk.*) De a gyakorlat az, hogy a hálózati munka mindig megragad egy bizonyos — általában alacsony — szinten. Visszatérő állományellenőrzések és törlési jegyzékek készítése, jegyzőkönyvek szerkesztése és könyvek szállítása, a helyi tanácsokkal való — sokszor megalázó — viták („Bikaistállót, nem könyvtárt!”), esetenként olvasni is alig tudó könyvtárosok betanítása, raktári lapok készítése, egyedi és cso-

portos leltárkönyvek állandóan ismétlődő hibáinak javíthatása és az egész újrakezdése újból és újból. Valahol a munka mindig elakad, vagy a tanácsnál, vagy a könyvtárosnál, vagy valamilyen anyagi okból. S ha mégis akad egy-egy könyvtár és könyvtáros, amely és aki az „elvárásoknak” eleget tud tenni: jól gyarapít, építi katalógusát, tudja, mi a könyvtárközi kölcsönzés, jó a kapcsolata a tanáccsal, tevékeny a 18 éven aluliak és az öregek színvonalas könyvtári ellátásában, bevonja a falu népét a könyvtári munkába és állandóan újra és újra nekilendülve végzi teendőit, akkor a hálózati könyvtáros fellélegzik és maga is újra nekibuzdul.

De az ilyen könyvtár igen ritka, s csak a nagyobb településeken található. Az igazi gondot az apró falvak könyvtárai okozzák, az úgynevezett „D”- típusú könyvtárak, amelyek esetében sokszor az is kérdés, hogy megszüntessük-e vagy ne szüntessük meg őket. Én fontosnak tartom e kiskönyvtárak létét, elméletben legalábbis, bár hálózati könyvtáros éveim alatt többször támadtak kétségeim létük értelme felől. A legtöbb kiskönyvtárban akkor van raktári rend, ha a hálózati könyvtáros odauta-

zik rendet rakni, és — némelyiknél — kiváló-
gatja a döglött egerök, több éve felhalmozott
újságok és por, mocskok közül a könyveket.
Legközelebb akkor van megint rend, ha újfent
odautazik: rendberakja a tiszteletdíjas könyv-
táros iratait, összeadja a leltárkönyvek adatait,
és év végi mérleget készít az egész munkáról.
Néhol a könyvtárost fülön kell csipni, és
együtt tölteni ki a beiratkozási naplót, mert az
utolsó bejegyzés négy évvel azelőtti, átnézni a
kölcsonzési nyilvántartást, korrigálni és kipi-
pálni, mert ez az olvasó tavalyelőtt elköltözött,
amaz már régen meghalt. Megtörténik, hogy
a 120 papíron beiratkozott olvasóból a valóság-
ban csak 32 tagja van a könyvtárnak, de ők sem
járnak éppenséggel sűrűn, jó, ha évente betér-
nek. Ezért a hálózati könyvtáros szemet huny
a könyvhiányok felett (ha ez a hiány nem feltű-
nő), s csak akkor kapja fel a fejét, ha kéziköny-
vek tömege hiányzik. Ha például a tiszteletdí-
jas könyvtáros az *Új Magyar Lexikon* 7 köteté-
vel támasztja ki az ablakot, s mire egy hét
múltán, eső után visszatér a könyvtárba, meg-
döbbenve tapasztalja, hogy újra selejteznie
kell.

A hálózati könyvtáros októbertől márciusig
fázik, mert a kiskönyvtárakban általában hideg
van, s ha sikerül neki begyűjtania, vagy a
könyvtáros, esetleg valamelyik takarítónő
megszánja és begyűjt neki, akkor is fázik, mert
fél napig is eltart, míg egy régi, fűtetlen helyi-
ség fölmelegszik. Télen ötször is meggondolja,
menjen-e könyvtárt pakolni, mert kabát nélkül
megfagy, viszont a poros, mocskos könyveket
nem akarja ölében cipelni, mert a kabát nem
munkaruha. Ha megemlíti, hogy kellene vala-

mi pufajka, azt hiszik, viccel. Ezért aztán a
legtöbb hálózati könyvtáros télen nem is dol-
gozik. De a tanácsra azért elmegy. Megemlíti,
hogy *a)* kellene egy kulcs, amivel zárhatóvá
válna a könyvtár; *b)* a könyvtáros egy éve elma-
radt tiszteletdíját ki kellene fizetni; *c)* a betört
ablakkal jó lenne valamit kezdeni, mert január
van; *d)* a könyvtáros hónapok óta igazolatlanul
nem tart nyitva; *e)* évi 10 ezer forintból egy
körzeti, „D”-típusú könyvtár nem tudja ellát-
ni magát és 3 fiókját stb.

Hatáskör nélkül nem megy

A hálózati könyvtárost kinevetik, visszautasít-
ják, megvizsgáltják, kioktatják, megigérik
neki a gyors változtatást, mégis minden marad
a régiben. A hálózati könyvtáros tehetetlen,
mert nincs egyértelmű jogszabály, amelyre hi-
vatkozhatna: kérhet és javaslatokat tehet —
vagy meghallgatják vagy nem. Esetleg utasít-
ják a megyei tanácshoz — régebben a járási
hivatalhoz — vagy egészen máshova. Ő az, aki
hetente kétszer-háromszor vidékre megy,
15,50, jobb esetben 31 Ft napidijért. Viszi
magával a zsíros kenyeret papírban, vagy két
kiflit ebédre, és hónapok múltán fáj a gyomra,
évek múlva komoly gyomorpanaszokra is szá-
míthat.

És gyalogol az országúton. Stoppol, ha jár
arra autó, mert a busz csak két óra múlva indul
vagy nem indul. Igaz, hogy jár neki a szolgálati
kocsija, de ritkán veheti igénybe, mert az a
MÉH-be megy, más intézménynek fuvaroz,
éppen szerelik, vagy száz egyéb okból nem órá-
vár.

A hálózati könyvtáros betanítja a falusi
könyvtárosokat, legalábbis az alapvető tenni-
valókra. Aztán betanítja őket másodszor és
harmadszor is. És még többször is, ha van rá
lelkierője. Vagy türelmét veszti, és mindent
megcsinál a könyvtáros helyett utólag is. És
szemet huny a nyitvatartás ellenőrzésekor.
„Kapálnom kellett”, „Itt volt a sógorom”,
„Beteg voltam” és „Nem tetszett mondani,
hogy jönni tetszik” magyarázzák utólag, és a
hálózati könyvtáros vigyáz, hogy ne taposson
bele mélyen a könyvtáros lelkivilágába, mert
ha az emiatt lemond, akkor évekig nincs
könyvtár. Most azért még van vagy 2—3 ezer,
nagyobbrészt régi, szakadozott kötet, vala-
mennyire hasznosítható állomány, bár a meg-
oszlása rossz, az alapvető kézikönyvek is hiá-
nyoznak. A könyvtáros kihúzza a megrendelő-



jegyzékből Agatha Christie-t három példányban, és beír helyette valami mást. Persze, hogy nincs jó állomány: az egyik kiskönyvtárban évek óta nincs beszerzés, másutt évi 2—3 ezer forint az elkölthető pénz, ami még nagyon tudatos szerzeményezés esetén is kevés. De azért van könyvtár: a gyerekek viszik a mesét, az öregebbek Jókait, Vernét és Mikszáthot, néha kézimunkakönyvet, autószerelést, II. világháborús könyvet, ezt-azt.

A hálózati munkatárs végére járhatna a dolgnak. Rendet rakhatna komoly munkaterve szerint a körzetében, évek hosszú, kemény, kitartó munkájával talán utolérhetné önmagát, s ha csak valami komolyabb csapás nem érné

megint, egyenesbe kerülhetne, talán „szintre tudná hozni” a körzetet. De közben újabb és újabb megrázkódtatások érik. Jön a központosítás és az ellen-központosítás. Amit eddig átírt az egyik leltárkönyvből a másikba, azt most újra visszairhatja, s a cédulákat zentül máshova és máshogyan helyezi. Kettős funkció és iskolai könyvtárak átvétele, komoly átszervezés és kellő felkészülés nélkül, pillanatnyilag ez a veszedelem is fenyegeti.

S a hálózati könyvtáros a sok idegileg, fizikailag felőrölt teendővel a háta mögött lassan elfelejti az EGÉSZ célját.

László Ágnes

Az olvasószolgálat rangemeléséért

Kamarás Istvánnak az olvasópályázatok ügyét új irányba terelő írásához (1984/12. sz.) hozzászólva csupán saját véleményemet szeretném elmondani, mint olyan könyvtárosét, aki résztvett a megbírált pályázatokon, s ezekben az elmúlt időszakban — az Olvasó ifjúságért mozgalom kapcsán — részletes bepillantást is nyerhetett.

Már a bevezetőben hangsúlyozni szeretném: abban a kérdésben, hogy kell vagy nem kell a *Kell a jó könyv* pályázat — éppen a pályázatnak Kamarás István által leírt módszerbeli hibái miatt — az a véleményem, hogy *nem kell*. Mi kell helyette, illetve általában az olvasópályázatok helyett? — teszi fel a kérdést Kamarás István, jelezvén, hogy ez a megfogalmazás kizárja az „ugyanazt, de jobban” lehetőségét, azt, hogy például az olvasót az ajánlott művekkel kapcsolatban feltett, *értelmes* párbeszédre csalogató kérdésekkel az e társalgásra *tudatosabban felkészült* olvasószolgálat a *Kell a jó könyv* pályázatot tartalmában is megváltoztathatta volna, illetve megváltoztathatná a jövőben. A válasz: helyi próbálkozások, az adott település, az adott intézmény, legkedvezőbb esetben az adott közösségek képére formált akciók, a jó kezdeményezések, bevált formák módszertárának kialakítása, majd e formák, módszerek közösségivé tétele, ajánlása.

Nos, az Olvasó ifjúságért pályázat három esztendő alatt *ezt* lehetővé tette: a könyvtárak bizonyos központilag ajánlott programokhoz

kapcsolódva vagy anélkül *szabadon, önként* kísérletezhettek, próbálhatták ki azokat a formákat és módszereket, amelyek közül az ifjúsággal való foglalkozás során az olvasószolgálat választhatott. A legjobb vagy annak ítélt módszerek — köztük az olvasótábori foglalkozások leírása is — néhány módszertani kiadványban, ötlettárban napvilágot láttak. Mindez természetesen nem változtathatta a pályázatot olyan sétagaloppá, amelyben a könyvtárak a „fiatalok olvasási és könyvtárhasználati kultúrájának fejlesztését, igényes olvasóvá nevelését” megfelelő szint- vagy futamidők (1—2—3 év) alatt teljesítik. Viszont jó lehetőséget, ha úgy tesszik, kihívást jelentett a könyvtárak részére, arra készítette őket, hogy ezzel kapcsolatos teendőiket alkotó módon továbbfejlesszék. A tagadhatatlan eredményekről (Kolos Mártával közösen) írtunk a pályázat értékelésekor (*Könyvtáros*, 1984. 3. sz.), ezt nem kívánom megismételni. De nem is szükséges, mert Kamarás István utal rájuk a mindeddig elmaradt jogos kritika és kérdésfelvetés mellett. Csupán más szemszögből nézem ezeket a megjegyzéseket, tapasztalatokat.

Azaz minden további elmélkedés előtt le kell szögeznünk, hogy ezek az akciók nem váltják, válthatják valóra teljesen a kitűzött célokat (ahogy Kamarás István megállapítja: részeredményeket hoznak), ilyen igénnyel nem léphetünk fel ellenük vagy mellettük. Sajátos szint, eseményeket jelentenek és jelenthetnek, ame-

lyek területenként, könyvtáranként különféle módon valósulhatnak meg. Ha így tekintjük az 1979/1980. évi „tiszavirág-életű” akciót, amelynek során a „könyvtárakba beiratkozott fiatalok közül néhányan már otthonosan tájékozódtak a szabadpolcos rendszerben, sőt voltak, akik a katalógusok, bibliográfiák segítségével önállóan is gyűjtötték a játékhoz szükséges irodalmat”, ám a vetélkedő befejezése után már csak elvétve keresték fel a könyvtárat — nem tartom olyan rossznak, különösképpen dramatiszálásra érdemes kudarcnak. Ezek a fiatalok, ha valóban olyan élethelyzetbe kerülnek majd — immár a vetélkedőtől függetlenül —, hogy szükségük lesz valamilyen kérdés megválaszolására, tudni fogják, hová és miként forduljanak. A kérdés csak az, hogy ezt az eredményt a vigaszágon tartsuk méltónak önmagunkhoz, vagy annál többre értékeljük. Én az utóbbinak vagyok a híve.

Annál is inkább, mert még az utólagos visszapillantás előnyös helyzetéből sem látok a pályázat ezen szakaszában semmiféle bizonyosságot arra a feltételezésre, hogy ha minden résztvevőnek további játékkalkulát teremt is a könyvtár, ez kellő indíttatás lett volna az érintettek „könyvtárközelben” maradásához. Nyilván megvolt az esély erre is, ám a hivatkozott Pest megyei tapasztalatok, amelyek szerint az első évben számos KISZ-alapszervezet vett részt könyvtárhasználati foglalkozáson, de a későbbiekben nem élt az alkalommal, egy másik lehetőségre is utalnak.

Hangsúlyozni szeretném, hogy *lehetőségre*; azaz nem állíthatjuk szembe egyértelműen a különböző elképzeléseket, mert volt olyan módszer, amelyik az egyik könyvtárban sikeresnek bizonyult, a másikban kevésbé. Ilyenek a körülményektől függően mindig is lesznek. Hogy az olvasópályázat mégis az eredményes tevékenységre kínált lehetőséget, esélyt a könyvtáraknak, s hogy legtöbb esetben megbecsülendő szellemi és egyéb erőforrásokat mozgósított — úgy, hogy az intézmény a felelős szerveknek való magamutogatás helyett elsősorban a közönségnek mutatta meg önmagát —, azt Kamarás István sem tagadja. A pályázat „arra ösztönözte a könyvtárakat, hogy a szokottnál tervszerűbben, tudatosabban, felelősebben foglalkozzanak az olvasók egyes rétegeinek kisebb csoportjaival” stb. Ezt a megállapítást — ha „madártávlatból” fogalmazta is meg — nem cáfolja, legfeljebb árnyalja a két megyei hálózatban tapasztalt leírása. Tanulságuk — egyebek mellett — az, hogy az olva-

sókkal (lehetséges olvasókkal) való „megismerkedés” során egy-egy pályázati forma évenkénti ismétlése, még ha az első esztendőben sikeres volt is, nem bizonyos, hogy a jövő esztendőben szintén az lesz. Meglehet, a szervezők mégis rosszul következtettek — egyebek között az idézett véleményekhez hasonlók alapján — a korábbi villámakció kérészeletű hatásából, amikor három évre tervezték a pályázatot? Más könyvtárakban viszont a kezdeti kudarcokból okulva — s mi tagadás, a „nagy” feladatokat kisebbekre váltva — sikerült sajátos tevékenységi területeket találni a pályázat utolsó éveiben az ifjúsággal való eredményesebb foglalkozásra. Az akció azonban tagadhatatlanul kifáradt, éppen eléggé ahhoz, hogy aligha jutott eszébe egyetlen könyvtárosnak is újat kitalálni...

Mi a megoldás?

Miért mondom el mindezt? Azért, mert egyetértek azzal a javaslattal, hogy intézményeink néhány évre feltétlenül kapjanak olyan *alkotói szabadságot*, amelynek védőszárnyai alatt a mégoly laza megkötöttségektől is mentesen, mint amilyen a határidő, a beszámolási kötelezettség vagy az együttműködő társadalmi szervekkel kialakuló, központilag sokféle módon befolyásolt, ezért esetleg túl bonyolulttá, zavarossá váló viszony, szabadon kísérletezhetnek az olvasószolgálati munkák közé sorolható különféle tevékenységi formák megvalósításával. Ennek során azonban ugyancsak találkozhatnak majd mindazokkal a kudarcokkal, ellentmondásokkal, amelyekről Kamarás István írt. De mivel mindezt nem érzem olyan súlyosnak és meghatározónak, csak akkor tudom elképzelni a további tevékenységet, ha az előbbiekből is táplálkozik. Azaz a „valós” igényekből kiinduló, a másoknak is ajánlott folyamatosan épülő ötletgyűjteményben vagy módszertárban egyebek között szívesen ott látnám a Somogy megyei pályázatok leírását. Annál is inkább, mert azok — s a pályázathoz kapcsolódó tevékenység zöme — egyéb kérdésekre is válaszolnak. Például arra, hogy alig volt példa a pályázati tevékenység során a könyvtárosok bekapcsolódására az olvasmányválasztásba és értékközvetítésbe, s hogy a korábbinál kevesebb alkalmuk nyílt a személyes könyvajánlásra. Az olvasó (ezúttal a könyvtáros) a között néhány sorból is megállapíthatja, hogy a somogyi pályázati módszerében mindkettőre

jó példák találhatók, sőt megállapíthatja, hogy — az igazgató dörgedelmes körlevelének hatására — éppen a számonkért feladatokra helyezték a legnagyobb súlyt. De nem vitatnám el ezt a tevékenységet még a legkisebb könyvtártól sem, amely a pályázat során a művekhez kapcsolódó vetélkedőket, könyvtárhasználati foglalkozásokat szervezett, forgatókönyvet írt, ajánló bibliográfiát szerkesztett, olvasói véleményeket gyűjtött stb. Ezt a bármilyen szinten is jelentkező tájékozódást, az állomány ifjúság számára fontos részének új típusú tanulmányozását és megismerését, ajánlásának megújuló kipróbálását aligha választhatjuk el az egyéni foglalkozástól. Olvasószolgálataink piszlákoló vagy fel-fellángoló örökmécseseinek olaját valahol itt kell folyamatosan utána töltögetnünk. Ezt az igyekezetet azonban nem nevezném a „könnyebbik út”-nak, s nem állítanám szembe a fontosabb „szakfeladatokkal”, mert úgy tűnnek, hogy éppen az olvasókkal való beszélgetésre fordított idő miatt nincs lehetőségünk beszélgetni velük. (Ismét hangsúlyozni szeretném: a pályázat során e „beszélgetések” formája, tartalma változó lehetett, bárkinek lehetősége volt a számára legfontosabbakat megvalósítani.) Egyébként a könyvtárosok többségével szemben hadd mondjam el (kisebbségi) véleményemet: tapasztalataim szerint az olvasószolgálatban még mindig sokkal több lehetőség és idő adódnék a látogatókkal való egyéni foglalkozásra, mint amennyit ma erre fordítanak.

Ennek kapcsán még néhány szó ahhoz a megjegyzéshez, amely szerint a könyvtárosok egy része úgy látja, hogy „az Olvasó ifjúságért típusú mozgalmak és akciók keretében ugyanazt csinálják, ami egyébként is dolguk volna...” Azt hiszem, ez olyan kedvező vonása a pályázatnak, amelyet szintén érdemes a továbbiakra is megőriznünk, annak ellenére, hogy a könyvtárosok másik része viszont arról panaszkodott, hogy az akciók miatt alapfeladataikat nem tudták rendszeresen megvalósítani, vagyis a munkájuk miatt nem tudták a munkájukat elvégezni, bár bízom benne, hogy végül is ellátták feladataikat, ha nem is a megszokott, kiegészítő rendszerességgel. Ezek a sajátos ellentmondásra utaló vélemények nyilván a könyvtári munkák végzésének sorrendjére vonatkoznak. Érdemes egy pillantást vetnünk arra, hogy valóban ilyen élesek-e ezek az ellentmondások? Hogy mennyire lehetett eredményesnek nevezni a pályázatot, Kamarás István szerint azért volt roppant nehéz megál-

lapítani, „mert a pályázati értékelések akár a könyvtár olvasószolgálati munkájáról való beszámolók fejezetei is lehettek volna”. Azaz ilyen vagy olyan módon a többre, másra vállalkozó olvasószolgálat állt szemben bizonyos egyéb tennivalókkal, de semmiképp sem saját magával. És ha ez igaz, s ebben született „jó kompromisszumok”, akkor megközelítően ott tartunk (tartottunk), amire Kamarás István is javaslatot tesz: a pályázati munkát *még jobban* sajátítsa ki az olvasószolgálat.

A megjutalmazott könyvtárosok keserű sajnálata pedig — amennyiben ők valóban azt tapasztalhatták, hogy a pályázat sokkal inkább emelte a tekintélyüket, mint a folyamatos szakmai munka — csak azzal a megjegyzéssel szeretném megédesíteni: A presztízszenvekedés mindenképpen előny. Igaz, hogy a jó munka mellett „árulkapcsolásként” legtöbben újabb vállalkozásba is kezdtek, vagy esetenként olyan jól találtak folyamatos szakmai eredményeiket, hogy belépőt kaptak abba a helyiségbe, ahol a szerény elismerést osztogatták — ellentétben azokkal a könyvtárosokkal, akiknek könyvtárában nem volt olyan színvonalas a végzett munka, vagy ha volt is, de élve a szabad választás lehetőségével, semmilyen módon sem kívánták a pályázat formális kötöttségeihez alkalmazkodni. Így hát remélem, hogy éppen ők nem éltek át szerepkonfliktust, büntudatot, hiszen öntudatos választásuk során feletteseik támogatását is élvezték, nem kellett félteniük tekintélyüket stb. (Hacsak nem a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, mint a pályázat egyik aláírója jelent meg előttük afféle mumentként, félelmetes szakmai „elvárásaival”...?)

Hol bujkál akkor (közöttünk vagy bennünk) az érték közvetítés árulója, a csurranó forintokért, szűkebb társadalmi környezete és fenntartói körében tekintélyének növeléséért „mindenre” kész, magát áruba bocsátó könyvtáros? Talán joggal azok közé számítva magamat is, akik gyakorló könyvtárosként kívánatosnak tartották intézményük számára megszerezni ezeket a forintokat, és az aranyfedezetüket jelentő tekintélyt, én is sokat tűnődtem azon, hogy vajon milyen áron tettem ezt. Vajon nem pazarol-e többet az intézmény az olvasókra fordítható energiáiból az általában a népművelői munka eszköztárába tartozó tevékenységi formákra, mint amennyit, bezsebelve a forintokat (lehetőségeket) majd rájuk fordíthat? Nyereséges lesz-e a „beruházás”, s egyáltalában, van-e joga a könyvtárosnak az olvasók esetleges kárára hazardírozni, joga van-e ah-



hoz, hogy hónapokig készítsen elő egy kiállítást, hozzá reprezentatív katalógust jelentősen meg, mondjuk, a helyi információellátást közvetlenebbül segítő „szakmai” kiadvány helyett? Ráadásul néhány hasonló akció szervezésével egyfajta kötelezettséget is vállalva a folytatásra? Meglehet, ma már néhány dologban másként viselkednék, egyenesebb utat járva. Meglehet, ma már nem rendelném ki hirtelen parancsszóval — az olvasószolgálatból kiemelve és áruklodó fehér köpenyüket levéttelve — kolléganőimet a politikai klubrendezvényre, hogy a könyvtár (s ami legkényelmetlenebb, saját magam) a megbízható szervező szerepkörében tündököljön. S amiért a továbbiakban még lázasabb munkát várjanak el a megjelent, ám e gondokban velem szívesen osztozó mérték (valamint pénz- és tekintély-) adó személyiségek. Az ilyen esetek után azonban sokkal inkább azon tűnődtem el, hogy az alkalmi vagy a rendszeres, néhány kudarccal is járó „musz”-feladatokat hogyan váltsam át érdemi munkára: kiket, milyen témával hívjak meg előadónak, a közönség igényeihez alkalmazkodva hogyan szerezzek kellemes meglepetést, az elismerést végül is a közönségtől kapván meg. Többnyire alkalmas volt olyesmire, s ha az értékközvetítő árulásáról beszélhetünk, akkor nagyjából azokra az esetekre mondhatjuk el, amikor a könyvtáros nem él az említett lehetőségekkel. Természetesen előfordul, hogy nincsenek ilyen lehetőségek, s hogy a könyvtáros saját meggyőződése ellenére cselekszik. Mindezt azért mondom el ennyire hosszasan, mert amellett, hogy ilyen szerep-

körre is készíthettek a pályázatok, tapasztalataim szerint többségükben (*Kiváló könyvtár, Olvasó munkásért, Olvasó ifjúságért*) a könyvtárosok oly módon vehettek részt bennük, hogy nem kellett feladniuk elkötelezett érték-közvetítő szerepüket.

Tagadhatatlan, hogy ezt a szerepet sokkal nehezebb volt vállalni az 1984-ben is megszervezett *Kell a jó könyv!* pályázat kapcsán. A pályázat „kérdéses” kérdései stb. jogosan befolyásolták a szerepvállalás különböző mértékét. Azt hiszem azonban, hogy azok a könyvtárosok, akik a lehetőségek kedvezőtlen volta ellenére is az olvasóknak sikerrel ajánlották a műveket, elfeledtetvén velük a kérdések megválaszolásának kényszerét, a rosszul sikerült játékot azzal, hogy az olvasmányélmények lényeges mozzanataihoz kínáltak valamilyen módon beszélgető társul, ez alkalommal is jó érzéssel térhetnek nyugovóra, ha esetleges jutalmukat is átveszik. Való igaz, hogy erre a társalgásra az esély kicsi volt, különösen, ha a pályázati lapok másolójának hadával is meg kellett birkóznuk.

Ismét a lehetséges folytatáson gondolkodva szeretnék utalni arra a megjegyzésre, amely szerint a számokait hajhászó mozgalom egyben minőségellenes is. Azt hiszem, a pályázatot kiírók éppen a tömeges (emiatt szükségszerűen alacsony színvonalú) részvételre számítottak, s ehhez szabták a stratégiát és a módszereket is. A jelenlegi formájában a *Kell a jó könyv!* pályázat (kivéve az olvasmányélmények leírását) nem pályázat, hanem valamiféle rejtvényfejtési lehetőség, forma, amely bizonyos tények, adatok közlését kívánja a résztvevőktől a forrásul szolgáló mű alapján. A pályázatokon a legjobbak kapják a jutalmat, de itt nincs lehetőség az egyéni teljesítmény mérésére, a sorsolás dönt. Ebben a formában tizezrek vesznek részt, az írásos pályázatok készítésében pedig százak.

Nyilván lesznek a következőkben is olyan ötletek, kísérletek (például a kézikönyvtár használatát megkivánó fejtörő), amelyek éppen a használók nagyobb körét kívánják majd mozgósítani egyszerűbb (de nem az olvasás, a könyvtárhasználat céljának ellentmondó) eszközökkel. Ennek lehetőségét és alkalmankénti célszerűségét is elismerve, ám *az önálló, helyi kezdeményezésekre, próbálkozásokra voksolva* szeretném hangsúlyozni, hogy mindenféle célok, stratégia kialakításakor elsősorban a tartalmas tevékenység, a minőség és az abban lehetséges haladás legyen a meghatározó. És

természetesen az olvasószolgálati munkát felértékelő korszakká kell válnia ennek az elkövetkező időszaknak. Az olvasópályázatok nemcsak vitákat váltottak ki, hanem tapasztalatcserékre, közösségi, szakmai fórumok kialakulására is vezettek: ezeket folytatni kell, s a helyi

kísérleteknek, próbálkozásoknak megfelelő nyilvánosságot teremteni. A formát, a lehetőségeket, a kedvcsináló motívumokat kellene a következőkben megvitatni, s mindehhez a kívánatos társadalmi segítséget megnyerni.

Arató Antal

Egy esős vasárnap délelőtt — a „Szabó Ervin”-ben

Nagyon téved a kedves olvasó, ha netán azt gondolja, hogy e sorok írója kedvét leli az ismert Fényes Szabolcs-sláger némileg átigazított és bibliotekásított változatában. Nem, kérem, tessék ezt szó szerint venni: 1984. november 18-án, vasárnap délelőtt a Szabó Ervin Könyvtár központi épületének nagyolvasójában esett az eső!

Pár hónapja már annak, hogy megfordultam itt, egyik kedves „olvasócsárdámban”. Azért vetődöm oly ritkán errefelé, mert jól megy a sorom: pontosan félúton, ám nem több mint öt perc járásnyira lakom az Országgyűlési és az Akadémiai Könyvtártól. Munkahelyemen is kiváló könyvtárakkal vagyok körülvéve. Így hát ritkán jutok el a „Szabó Ervin”-be.

Az emlékezetes napon esett az eső, ráadásul szükségem lett volna egy könyvre, amely ott-hon nincs meg, így hát felkerekedtem, és 9 óra után másodmagammal elsőként léptem be az egykori Wenckheim-palota neobarokk nagyolvasójába. Valósággal földbe gyökerezett a lábam: a bejárattól jobbra az egyik stílbútorasztalon és a berakásos parkettán tócsákban állt a víz! Átnedvesedett a kézikönyvtár egyik tárlója is. Az említett asztalon álló glóbusz már vedleni készült: leválóban volt nedvességtől átitatott, földrészeket, tengereket ábrázoló színes műanyag rétege. Felfelé pillantva nem lehetett pontosan megállapítani, honnan jön az égi áldás; a díszes mennyezet finom repedése a feltételezhető vízforrásról tanúskodott.

A mellékhelyiségbe vezető oldalkijáratnál levő villanykapcsoló-tábla alatt a kőburkolaton ugyancsak állt a víz. Egy pillantás a mennyezetre és az oldalfalra, s látom: itt is legalább 4–5 helyen súlyos beázás tanúskodik a tetőszerkezet betegségről.

Kezdték nagyon rossz kedvem lenni. (Őszintén szólva a rosszkedvem már feljövet, az aulában elfogott, látván, hogy a „Szabó Ervin” is az aládúcolt épületek sorsára jutott.) Keserű gondolatokkal hajoltam könyveim és jegyzeteim fölé, s egyszerűen csak mindjobban sűrűsödő és erősödő kopogást hallottam. Oda-kint alighanem újra megnyíltak az ég csatornái, és — nem csalás, nem ámitás — a „Szabó Ervin”-ben is esni kezdett az eső!

Szegény lelkes könyvtárosok — az olvasótermi ügyelet lányai és asszonyai! Nosza elő a főliákkal, a vödörökkel, a felmosóronggyal! Egy már nem is egészen fiatal kollegina egy szék háttámlájának tetején ágaskodott, hogy a tárló tetejére helyezze a vizet felfogni hivatott vödört, miközben egy másik felmosóronggyal igekezett felitatni a parkettáról az újabb esőadagot.

Most már tényleg el volt rontva ez a délelőttöm. Járkáltam ki-be, és az egyik ilyen szünet alkalmával észrevettem, hogy a korábban meglehetősen elhanyagolt mellékhelyiséget praktikus és izlésesen, nyilván nem csekély pénzért a nyár folyamán átalakították. A belső udvarra néző ablakon kitekintve tatarozás nyomai látszottak. Szóval itt lesz az eb elhantolva. Tataroztak, nyilván nem két krajcár ára munkát végeztek, megbontották a tetőszerkezetet és ezért majdhogynem zuhogott az eső a „Szabó Ervin”-ben.

Mindezek láttán talán érthető, hogy ez jutott eszembe: ne csupán az új Nemzeti Színházra tudjunk milliárdokat költeni, hanem tudjuk megvédeni kulturális vagyunkat, nemzeti értékeinket tolvajoktól, enyészettől és az esőtől is...

Bassa Endre

Az Országos Könyvtárügyi Tanács novemberi elnökségi ülése

Az OKT elnöksége 1984. november 22-i ülésén először a könyvtárosképzés tankönyvekkel való ellátottságával foglalkozott, *Katsányi Sándor* előterjesztésében. Megállapította, hogy az erőket jelenleg a főiskolai tankönyvek és jegyzetek elkészítésére kell összpontosítani, s örömmel vette tudomásul, hogy a tervezett tankönyvek közül négynek a szerzőjével már szerződést kötöttek. A tankönyvellátási programtól el nem választható, de önálló vállalkozásként kell kezelni a könyvtári tevékenység egyes területeivel foglalkozó monográfiák elkészítésének ügyét; e monográfia-sorozatnak az a feladata, hogy a *Sallai—Sebestyén*-féle kézikönyv helyébe lépjen. Az elnökség úgy látta, hogy bár könnyebb e munkát anyagi és szervezeti feltételeit megteremteni, mint megtalálni a feladat magas színvonalú megoldására képes szerzőket, bizonyos, hogy a könyvtáros-társadalom ma is rendelkezik a munka elvégzéséhez szükséges szellemi kapacitással. Ezért arra kérte *Katsányi Sándort*, dolgozza ki mielőbb e sorozat részletes tervét (tematika, a szervezést vállaló intézmény feladatai, a szerkesztés és a kiadás feltételei stb.).

Az elnökség külön feladatként jelölte meg a gyakorló tájékoztató könyvtárosokhoz és a szakirodalomban tájékozódó szakemberekhez egyaránt szóló szakirodalmi kalauzok kiadását. Úgy látszik, e területen nem a *Szentmihályi—Vértesy*-féle másodfokú bibliográfia új kiadására van szükség, hanem szakterületenkénti segédletsorozatra. A kérdés részletes megvizsgálására s a sorozat megindítására vonatkozó javaslat kidolgozására *Billédi Ferencné* vállalkozott.

Az ülés második napirendi pontjaként az 1984. évi munkáról szóló jelentés és az 1985. évi munkaterv tervezetének megvitatása szerepelt. Az elnökség kisebb változtatásokkal mindkettőt alkalmasnak tartotta arra, hogy az

1984. december 20-i plenáris ülés elé kerüljön jóváhagyásra.

Az egyéb ügyek között a tanács elnöke adott rövid tájékoztatást a Soros-alapítvány könyvtári vonatkozásairól. Remény van arra, hogy tiznél több példány rendelése esetén bizonyos fontos kézikönyveket, ezenfelül kisgépeket kedvezményrel lehet majd beszerezni. (*Lásd az 59—60. oldalon olvasható tájékoztatást is. — A szerk.*)

Ugyancsak az elnök adott tájékoztatást arról is, hogy az elektronika fejlesztésére és alkalmazására irányuló kormányprogram keretében a VII. ötéves terv előkészítő munkálatai során a tanács kidolgozta a könyvtárügy számítástechnikai fejlesztésének ágazatközi koncepcióját. Ennek alapjául az érintett intézmények vezetőiből alakult munkabizottság által készített tanulmányok szolgáltak; a munkában az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár munkatársai oroszlánrészt vállaltak. A koncepció megjelöli a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer azon területeit, amelyeken kulcsfontosságú a számítástechnika alkalmazása, s mindehhez elengedhetetlenek tartja egy központi, nagy teljesítményű számítógép beállítását, természetesen a helyi berendezések csatlakoztatását is lehetségessé téve.

Lisztos László alelnök tájékoztatást adott a Könyvértékesítő Vállalat által szervezett megbeszélésről (1984. okt. 31.), amelyen a könyvrendelések lebonyolítására bevezetendő számítógépes nyilvántartás várható következményeit tárgyalták. Mivel könnyen bekövetkezhet, hogy számos kisebb könyvtár az új eljárási rend következtében — kényelmi szempontok miatt — el fog szakadni a KÉV-től, s a helyi könyvesboltban fog vásárolni, szükséges, hogy az átállással párhuzamosan lépések történjenek a megyei és városi, közművelődési és iskolai könyvtárakat egyaránt átfogó ellátási rendszerek gyorsabb ütemű létrehozására. (*P. I.*)

A személynevekre vonatkozó szabványhoz

Pintér Lászlónak a *Könyvtáros* decemberi számában megjelent cikke három lényeges problémával foglalkozik: az új katalogizálási szabványok közül a besorolási adatok egységesített alakjára vonatkozó MSZ 3440 jelű szabványsorozattal; a katalogizálási gyakorlatot erősen meghatározó háttérszabványokkal, közülük mindenekelőtt az átírás új szabályozásával; továbbá az új szabványok alkalmazásának gyakorlati kérdéseivel, az *Új Könyvek*, illetve a központi cédulaellátás alapján.

E problémák mindegyike külön-külön is alapos elemzést igényel, elvégzésüket a Pintér László cikkéből kiérezhető rossz közérzet is sietteti. Márpedig ha ilyen rossz közérzet, elmarasztaló közhangulat alakulhatott ki, akkor valahol mulasztás történt. Szeretném remélni, hogy a mulasztás nem a szabályalkotásban, hanem valahol az információátadásban, vagyis az új szabványok ismertetésének, kellő indoklásának elmaradásában keresendő. Pintér László cikkének igazi értékét abban látom, hogy valósággal kikényszeríti az adósság törlesztését, kezdeményezi a „szabványosítók” és az „alkalmazók” közötti párbeszéd megindítását. (Ez a szembeállítás természetesen művi, csak ebben a szöveggörnyezetben igaz. A „szabványosító” mindig „alkalmazó” is, hisz gyakorlati tapasztalatok nélkül mit sem ér a szakirodalomban való tájékozottság.)

A magam feladatát e kialakuló vitában az MSZ 3440-es szabványsorozat, közülük elsőként a *személynevekre vonatkozó új szabvány elemzésében* látom. Nem kis szerénytelenséggel azt szeretném bebizonyítani, hogy az új szabályok nem hagyták figyelmen kívül a könyvtárosi—olvasói érdekeket (számomra a kettő egyet jelent); ahol lehetett, megőrizték a hazai haladó hagyományokat, a változtatásokat nem a „változatosság gyönyörködtet” elve sugallta, hanem azok indokoltak és szükségesek voltak. Mivel ahhoz az évjáráthoz tartozom, amelyik

görögül már nem, oroszul pedig még nem tanult, az átírás kérdésében illetéktelen vagyok, véleményem csak egy laikusé lehet. Hasonlóképp meghaladja lehetőségeimet a központi cédulaellátás (különösképpen a szakozási gyakorlat) elemzése, erre minden bizonnyal vállalkoznak majd a nálam illetékesebbek.

A személynevek egységesített alakjának új szabályozása

Való igaz, hogy az áhított nemzetközi egység szempontjából a bibliográfiai leírásnak döntő szerepe van. Elmondható, hogy a besorolási adatok esetében a nemzetközi egységesítés csak tendencia, vagyis nem a szigorúan egységes szabályozást, hanem inkább csak az elvekben való megegyezést jelenti. Másképpen szólva: az azonos elvi alapokra hivatkozó szabályzatokban az egységes koncepciót ismételten, igaz, kivételes esetekben, mint például uralkodók, kanonizáltak névalakja, meg-megtöri a szokás által szentesített és így kivétel-szabályokat igénylő régi gyakorlat (e megtorpanások az új magyar szabványban is tetten érhetők).

A személynevek esetében a megegyezést tulajdonképp az 1961-es *párizsi nemzetközi katalogizálási konferencia* ajánlásainak utolsó (12.) pontja jelenti. Eszerint: „ha az egyéni szerző neve több szóból áll, a rendszót a lehetőségekhez képest annak az országnak az elfogadott gyakorlata alapján kell megválasztani, amelynek a szerző polgára, illetve, ha ez nem lehetséges, annak a nyelvnek az elfogadott gyakorlata alapján, amelyet a szerző általában használ” (*Könyvtári Figyelő* 1962/1. sz.). Első olvasásra ez az elv közhelynek tűnik, s ha arra gondolunk, hogy egy nemzetközi konferencián született, az az érzés kísért, hogy egeret szültek a hegyek. Nehéz elképzelni azt a könyvtárost

vagy olvasót, akinek kétségei vannak az olyan, több szóból álló személynevek esetében, mint például Bartók Béla, Gustave Flaubert stb., abban a tekintetben, hogy melyik névelemet kell rendszónak tekintenie, melyik névelem szerint kell a katalógusban keresnie. Mégis ez az a szabály, amely a személynévre vonatkozó eddigi ismereteink felülvizsgálatát elindította, és minden eddigi katalogizálási változtatásnál mélyrehatóbb revízió kiindulópontja lett. Az idézett szabálynak van ugyanis egy másik „olvasata” is! Nevezetesen: Az egységesített név megválasztása szempontjából közömbös, hogy egy bizonyos személy szerzője-e a műnek (kiadványnak), vagy csak közreműködött létrejöttében. Tehát a korszerű szabályozás tárgya nem az egyéni szerző egységesített neve, hanem az egyén konkrét szerepétől függetlenül a személynév egységesített alakjának megválasztása.

Ha a több szóból álló személynevek esetében a rendszó megválasztása a személy állampolgári, illetve nemzeti (esetleg nyelvterületi) hovatartozásától függ, akkor e kritériumot általában érvényleni kell alkalmazni, vagyis elsődlegesen e ténytől függően kell a személynév egységesített alakját megválasztani.

Ebben az „olvasatban” megerősített benünket a párizsi katalogizálási konferenciát követően kidolgozott nemzeti, illetve nyelvterületi új szabályzatok elemzése is, sőt e szabályzatok tovább is léptek: Valamely személy egységesített nevének megállapítását az állampolgári (nemzeti) hovatartozás mellett befolyásolhatja az egyéni névhasználat is (például a név egyes elemeinek elhagyása, illetve kezdőbetűkkel való rövidítése).

A felsorolt „elvek” persze oly mértékben általánosak, hogy konkrét tartalommal való feltöltés nélkül a gyakorlatban aligha alkalmazhatók. Ezért az IFLA a párizsi katalogizálási konferenciát követően megkezdte az egyes országok, nyelvterületek, nemzetek, etnikai csoportok személynévtípusainak, névhasználati szokásainak és e nevek nyilvántartási-katalogizálási konzekvenciáinak feltérképezését. A módszer lényegében kérdőíves adatgyűjtés volt, az első — előzetesnek tekinthető — kiadásokat követően 3. kiadásban 1977-ben megjelentetett *Names of persons...* olyan világméretű adattár, amely az országnevek betűrendjében (nyelvterület esetében az érintett országok egyikénél) részletes információkat ad a személynévhasználatról (egyéni nevek, egyszerű, névelőzékés és összetett családnevek,

asszonynevek, nemesi nevek és címek stb.), és pontosan tájékoztat arról is, hogy a besorolási adatból a névnek mely elemeit kell elhagyni, a közlendő névelemeket milyen sorrendben kell leírni, és a *névelemek* közül melyik (vagy mely elemek együttese) a rendszó. Vagyis a *Names of persons* a névhasználati, illetve kezelési konvenciókból elvonatkoztatással nem alkot szabályokat, „csupán” leírja a valóságot, de ezt nemzetközi méretekben és hitelesen teszi. Ennek az igazi kincsestárnak az értékét nem csorbítja az sem, hogy a kérdőívek kitöltői nem mindig azonos módon értelmezték feladatukat. A válaszolók többsége a jelenkori gyakorlatra szorítkozott, néhány országban azonban kitértek a középkori, az ókori nevek vagy esetleg az uralkodói nevek kérdéseire is. Az adattár használatát nem zavarja az sem, hogy a választokban vannak terminológiai egyenetlenségek is, mert a szabályok a szövegrészeket formailag egységesítették és a végsőkig leegyszerűsítették. Végül a gazdag példaanyag önmagáért beszél, és a megértést az angolul alig vagy egyáltalán nem tudó számára is lehetővé teszi. (Egyébként e fontos mű és kiegészítése *Varga Ildikó* szerkesztésében az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában a közel-múltban megjelent magyar fordításban is.)

Jóllehet az MSZ 3440/2 legfontosabb forrása a *Names of persons* volt, az új magyar szabvány nem azonos a nemzetközi adattárral. A leglényegesebb eltérések a következők:

Míg a *Names of persons*ban az alaki kérdések mellőzhetőek voltak, a magyar szabványnak ki kellett térnie ezekre a csak látszólag másodrendű, valójában a rendezést döntően meghatározó problémákra is (például a rendszó, az egyéb névelemek és a kiegészítő adatok megkülönböztetése; a kötelező jelhasználat, a számok írásmódja).

A *Names of persons* világméretű képet ad a személynevekről, a magyar szabvány tárgyát viszont részben nyelvi, részben átírási okok miatt az európai névhasználattal megegyező szerkezetű nevekre kellett leszűkíteni.

A *Names of persons*ban — néhány kivételtől eltekintve — csak a modern nevre vonatkozóan találunk útmutatást, a magyar szabványnak azonban ki kellett térnie az ókori, középkori és a reneszánsz nevekre, valamint az írói nevek, művésznevek, álnevek és végül az uralkodói nevek, nemesi nevek, vallási nevek kérdéseire is.

A *Names of persons* célja „csak” az egysége-

sített név helyes megválasztásának elősegítése volt, a magyar szabványnak — a katalógus-szerkesztési követelmények miatt — az egységesített név megválasztásával egyenrangú kérdésként kellett intézkednie a kötelező, illetve az ajánlott utalókról is.

Végül néhány kivételes esetben (például a norvég és a román kettős nevek esetében), ha a döntési kritérium nem volt kellően pontos vagy a gyakorlatban nem volt felismerhető, a *Names of persons*hoz képest a magyar szabványban egyszerűsítésekre kényszerültünk.

A felhasznált források között kell megemlítenünk a párizsi katalogizálási konferenciát követően megjelent legfontosabb nemzeti, illetve nyelvterületi szabványokat, így mindenekelőtt az AACR—II-t (Anglo-American cataloguing rules... 2. ed.) és a RAK-ot (Regeln für die alphabetische Katalogisierung. 2. Bd.).

Az MSZ 3440/2—79 és az MSZ 3424—60: változások és hagyományok

Az első szembeszökő eltérés a két szabvány között a terjedelmi különbség. Míg a régi szabvány mindössze tizenegy — további alpontokra tagolt — paragrafusba foglalta a személynévvel kapcsolatos tudnivalókat, és előírásainak illusztrálásához elégséges volt a csaknem hetven példa, az új szabványsorozat keretében a személynevek szabályai külön szabványlaként jelentek meg, és a nyolc fejezet mintegy 120 pontra tagolódik (igaz, ezek egy része csak szövegekőzi utalás), a példák száma pedig meghaladja a 280-at. A körülbelül ötszörösére nőtt terjedelem már önmagában is riasztó lehet és ellenérzéseket válthat ki. Bár az eszményi kétségtelenül egy tömör szabályozás volna, a nagyobb részletezés két okból is szükségesnek látszott. Először is indokoltnak tűnt, hogy bekerüljenek a szabványba azok a konvenciók, amelyeknek megszövegezése az MSZ 3424-ből hiányzott ugyan, a hazai gyakorlatban azonban már rég meghonosodtak (például a bibliai nevek közlésmódja). Az ilyen előírásoknak a szabványba illesztése szinte láncreakció-szerűen maga után vonta további — sem a régi szabvány, sem a szokásjog által nem szabályozott — kérdések megoldását (például a pótnevekre vonatkozó előírás kidolgozását). Ezek mellett a bővítések mellett szembesítenünk kellett a megszokott előírásokat azokkal az új ismeretekkel, amelyeket a már említett forrásokból összegyűjtöttünk.

Sajnos, e „konfrontáció” eredménye számos szilárdnak vélt szabály megváltoztatása lett. Nyilvánvaló, hogy Pintér László nem a kiegészítésekért, hanem az öncélúnak vélt változtatásokért (sőt úgymond: ide-oda változtatgatásokért), a jó hagyományok állítólagos elvetéséért marasztalja el az új szabványt. Annak érdekében, hogy e súlyos váddal józanul szembenézhessünk, az MSZ 3424—60 igazságtartalmát kell mérlegre tennünk. Vagyis választ kell keresni arra, hogy igaz-e, amit az MSZ 3424—60 szabályként kimond, összhangban van-e az e szabályok szerint leírt név (névalak) a tényleges névhasználat, illetve a névnek a megfelelő országban (nyelvterületen) kialakult kezelésmódjával. Ezenfelül: ha ellentmondás van szabály és valóság között, az eltérés haladó hazai hagyománynak minősíthető-e, vagy pedig vállalni kell a változtatás kellemetlen következményeit, a miatta kapott szemrehányásokat?

E kérdések megválaszolásában összegezésre törekszem, tehát az új szabványnak csak a lényeges változtatásait emelem ki:

Az úgynevezett modern és a történelmi névhasználat tekintetében: a régi szabvány szerint az újkori szerző esetében mindig a családnév a rendsző, a „bizánci, középkori és renaissance kori” szerzők „jelentős része” esetében pedig a keresztnév. Sem az egyik, sem a másik állítás így nem igaz, mindkettő pontosabb megfogalmazásra és helyesbítésre szorult. Az „újkori szerző” bizonytalan tartalmú kategória, nem köthető meghatározott dátumhoz, vagy ha igen, nem tudható, hogy a jeles események melyikéhez. Nem igaz az a feltételezés, hogy az újkori szerzőnek mindig van családnéve (illetve, hogy mindig ez a rendsző). Európában a családnév használata általános, de kivétel még itt is, még napjainkban is akad, igaz, egyetlenegy: Izland. (Halldór Laxness helyes névalakja a katalogizálóknak nem kevés fejtörést okozott.) Nem felel meg a valóságnak az sem, hogy a középkori személyek esetében vagy a keresztnév, vagy a melléknév a rendsző, hisz a családnévek kialakulása, illetve a melléknévek családnévként való használata épp a középkori névfelődés egyik jellemzője. Hogy a három lehetséges névtípus közül mikor mi a rendsző, erre a régi szabványénál jobb ismérvet az új sem talált. A legismertebb névelem rendszőnek minősítését megtartottuk annak ellenére, hogy a *Names of persons* szerint számos országban a családnév mindenkor elsőbbsége

mellett döntöttek (például az olasz adatok szerint *Dante* esetében *Alighieri* a rendsző).

Uralkodói nevek esetében a régi szabványban inkább csak fogalmazásbeli pongyolaság az, hogy „az uralkodók, uralkodóházak tagjai és pápák” „keresztnevükön” (így!) irandók le. Nem hiszem, hogy volt cimleíró, aki ezt szó szerint alkalmazta volna, a henyé szabályt az élet helyesbítette, az uralkodókat, pápákat mindenki felvett nevükön (és nem keresztnevükön!) írta le. A név nyelvi alakját illetően — pontosan meghatározható kivételként — eltértünk a nemzeti hovatartozás elvétől, és megtartottuk a régi szabályt. Ennek azonban ára volt! A nemzeti nyelvű névforma melletti döntés megközelítően országok szerinti rendezést jelentett volna. Mivel azonban az összes Carolusból, Charlesból, Karelből, Karlból stb. gyakorlatunkban *Károly* lett, a logikus rendezhetőség érdekében nem öncélú, hanem célszerű volt megváltoztatni a rendszőt követő névelemek eddigi sorrendjét. E változtatás és a fogalmazásbeli finomítás mellett az új szabványban az uralkodókra vonatkozó szabály — a hagyományt kodifikálva — kiegészült a családnevükön ismert (uralkodói névként is a családnevet használó) fejedelmek, a római és a bizánci császárok, a királynék, valamint az uralkodóházak öröklött nevükön ismert tagjainak egységesített nevére vonatkozó előírásokkal.

A vallási nevek és a kanonizáltak esete valójában részletkérdés, mégis az összegezésbe kívánkozik, mert ez az új szabványban az egyetlen fakultatív szabály. A 8.3.1. szakasz a választást a könyvtárra bizza: a szentek, boldogok egységesített neve megválasztható az általános szabályok szerint, de leírható a megszozott módon, a régi szabvány előírásainak megfelelően is. Anélkül, hogy a vitát fel kellene idéznem, a szabályt illusztráló példák jól érzékeltetik, hogy mindkét eljárás mellett egyenértékű érvek sorakoztathatók fel.

A névelőzések családneveknél: míg az előbbieken említett változtatások jószerivel csupán szövegezésbeli finomítások, kiegészítések, óvatos javítgatások voltak, mind a névelőzések, mind az összetett családnevek esetében az új szabvány valóban újat hozott. A régi szabály 50. paragrafusának b) pontja a prefixumos neveket három kategóriába sorolja. Közülük az elsőt („angolok”) nemzetként, a másodikat és a harmadikat pedig nyelvterületként („többi germán nyelv”, „román nyelvek”) határozza meg, és a csoportokon belül az előljáró típusa



dönti el, hogy mi a rendsző. Bár a szabály megfogalmazása ez esetben is kissé pontatlan (a kiejtésre vonatkozó előírása pedig teljesen felesleges), a szabályozás, *módszerét* illetően, helyes. Jó, előremutató felismerés, hogy a döntő kritérium a nemzeti (nyelvterületi) hovatartozás. Hasonlóképp igaz, hogy bizonyos kategóriákban a névelőzések minősítése egységes, más nemzetek, illetve nyelvterületek esetében pedig a névelőzék típusától függ, hogy a rendszőben vagy pedig egyéb névelemként irandó-e le. Ami a szabály tartalmát illeti, három esetben igaz: az „angolok”-ra vonatkozó szabály érvényes az egész angol nyelvterületre; a „többi germán nyelv”-re vonatkozó szabály kizárólag a német nyelvterület esetében, a „román nyelvek”-re vonatkozó előírás pedig csak a francia nyelvterülethez tartozók nevéinél helyes.

Vagyis a szabvány a germán nyelvek esetében figyelmen kívül hagyta mind a holland, mind a belga-flamand névhasználatot, a román nyelvekre vonatkozó előírása pedig a francia gyakorlatot tévesen kiterjeszti a portugál és a spanyol nyelvterülethez tartozókra, továbbá az olaszokra és a románokra is. A téves intézkedés oka (információhiány? tudatos egyszerűsítés?) ma már kibogozhatatlan, az eredmény azonban ismeretes. A könyvtárosok a referenzmunkával kapcsolatos stúdiumaik során megismerkedtek azokkal a kézikönyvekkel, ame-

lyekhez hiteles adatokért fordulhatnak. Ezzel párhuzamosan a katalogizálási ismeretek keretében egyrészt felhívták figyelmüket a megbízható kézikönyvek használatának fontosságára, másrészt megtanították azokra a szabályokra, amelyek a hiteles adatokat hiteltelenítik. Nem igaz az, hogy ettől a naponként ismétlődő „tudathasadástól” csak a jelentős külföldi anyagot (és így külföldi kézikönyveket is) beszerző könyvtárak katalogizálói szenvednének, a legjobb hazai segédkönyvek helyesen regisztrálják e problematikus személyneveket is. Elég talán az Akadémiai Kiadónál megjelenő *Világirodalmi Lexikonra* hivatkoznom. E filológiai pontosságú kézikönyv szócikkeinek szerzői egyszerűen szaktudományi ismereteikre (és szaktudományuk kézikönyveire) támaszkodtak, a *Names of personst* nyilván hírből sem ismerték, Gabriele D’Annunzio-t mégis D’Annunzio-ként, Baltasar del Alcásart Alcásarként írták le, anélkül, hogy Annunzio-hoz vagy Alcásarról az utalást szükségesnek tartották volna (e kitűnő segédletben talán csak a portugál kettősnevek és a belga névelőzések nevek kezelése nem egészen pontos).

A könyvtáros végül is mit tehetett: vagy függetlenítette magát a szabványtól és jó segédkönyvtárára támaszkodott, vagy mereven alkalmazta a szabályt; mindkét esetben az utalók tömegével enyhítve lelkifurdalását. És a művelt, a katalógusba nemcsak hébe-hóba betekintő, hanem azt valóban használó olvasó (netán irodalomtörténész, olasz vagy spanyol szakos tanár) mit tehetett? Igyekezett megtanulni „katalógusul”. E kérdés rendezésekor a szabvány előkészítői előnyös helyzetben voltak: a *Names of persons* tálcán kínálta a szükséges adatokat, a gondot csak rendszerezésük módja okozta. Egyáltalán nem vagyok meggyőződve arról, hogy a sok fogalmazványváltozat közül végül a legjobb került az új szabványba. Ma úgy tűnik, hogy a hollandul stb. nem tudó használó számára a szabályok alkalmazása nem kis nehézséget okoz. Ezért felhasználva a most kínálkozó alkalmat, kísérletet teszek arra, hogy itt (ha első nekifutásra talán nem is teljes) táblázatba foglaljam össze a névelő-, előljáró-, illetve a névelővel összevont előljáró-típusú névelőzéseket.

Névelőzék	Minősítése	
	Rendszó	Egyéb névelem
a	román	
af		svéd

Névelőzék	Minősítése	
	Rendszó	Egyéb névelem
al	román	
am	német*	
an (an dem, an der)		német*
auf (auf dem, auf der)		német*
auf'm	német*	
aus (aus dem, aus der)		német*
aus'm	német*	
bei (bei dem, bei der)		német*
beim	német*	
d'	olasz, belga	francia*, holland, portugál*
da	olasz	portugál*
dagli (dagl')	olasz	
dalla, dalle	olasz	
das		német*
de (de van der, de ter, de la, de los)	belga, olasz	francia*, holland, portugál*, román, spanyol*
degli (degl')	olasz	
del	olasz	spanyol*
della, delle	olasz	
den	belga	holland
der	belga	holland, német*
des	belga, francia*	
di	olasz	
die		német*
do		portugál*
dos		portugál*
du	belga, francia*	
gli (gl')	olasz	
i	olasz	
il	olasz	
im	német*	
in (in dem, in der)		német*
in't	belga	holland
l'	belga, francia*, olasz	
la	belga, francia*, olasz, spanyol*	

Névelőzék	Minősítése	
	Rendszó	Egyéb névelem
las	spanyol*	
le	belga, francia*, olasz	
les	belga, francia*	
lo	olasz, spanyol*	
los	spanyol*	
met (met den)	belga	holland
op (op de, op den, op't)	belga	holland
s' ('s, 's-)	belga	holland
't (t')	belga	holland
te	belga	holland
ter	belga	holland
thoe (toe)	belga	holland
uit den (uyt den)	belga	holland
uut den	belga	holland
uut't	belga	holland
uyter	belga	holland
van (van de, van den, van der, van het)	belga	holland, német*
van's	belga	holland
van't (van t')	belga	holland
vande	belga	holland
vanden	belga	holland
vander	belga	holland
ver	belga, holland	
vom	német*	
von (von dem, von der)		német*
voor	belga	holland
z		cseh
zu (zu dem, zu der)		német*
zum	német*	
zur	német*	

Megjegyzések: 1. A táblázatban csillaggal a nyelvterületeket jelöltük. 2. A germán nyelvek esetében a minősítés akkor is a táblázat szerinti, ha a névhez több előjáró kapcsolódik, és ezeket kötőszó kapcsolja össze (például von und zu; vom und zum). 3. A spanyol nevek

esetében a névelő (el, la, las, los) csak akkor rendszó, ha a név előjárót nem tartalmaz.

Az idegen eredetű nevek névelőzékeinek minősítése pedig a következő:

1. Minden névelőzék rendszó: angol*, belorusz, brazil, ír, magyar, olasz, orosz, skót, ukrán. 2. Minden névelőzék egyéb névelem: cseh, szlovák. 3. A névelőzések minősítése a név nyelvi eredete szerinti: dán, finn, holland, svéd. 4. Minden neolatin eredetű név névelőzékei rendszóként, a germán eredetű nevek névelőzékei egyéb névelemként: máltai, norvég, német* (a neolatin eredetű nevek névelőzékei közül csak a névelők minősülnek rendszónak!). 5. Nincs adat az idegen eredetű nevek névelőzékeinek kezelésére: belga, bolgár, holland, francia*, görög, lengyel, portugál* (a brazil kivételével), román, spanyol*, szerbhorvát.

A névelőzékés nevek egységesített alakjára vonatkozó előírások valóban gyökeres megváltoztatása mellett az új szabvány néhány, a régi szabványt kiegészítő előírást is tartalmaz: Rendelkezik az úgynevezett minősítő névelőzékéről, vagyis a „Szent” (és nyelvi megfelelőiről), az egyéb vallási eredetű jelzőknek, címelemeknek (Pop, Hadži stb.), valamint a rokonsági kapcsolatokat jelölő névelőzékének (Fitz, Mac stb.) kezeléséről. A 2.3.2. paragrafus és példái — Pintér László állításával ellentétben — végre lezárják a „Mac” vagy „Mc” kérdést is (a *Világirodalmi Lexikon* gyakorlatával megegyezően). Az új szabvány kidolgozásakor a névelőzékés nevek esetében is lényegesnek tartottuk a név írásmódját, tehát a szabvány általános érvénnyel kimondja, hogy a kötőjellel kapcsolódó névelőzékéket a rendszó részeként kell leírni.

Az összetett családnevek, asszonynevek esetében, a valóságot szimplifikálva, az MSZ 3424—60 a kettősneveket egységesen rendszónak minősítette. E szabály a kötőjellel összekapcsolt kettősnevek esetében változatlanul érvényben maradt, a külön szavakként írott összetett családnevek esetében azonban (ugyancsak a *Names of persons* alapján) a kivételek (sőt a kivétel kivételeinek) szabályozása elengedhetetlenné vált (dán, norvég, ír és portugál kettősnevek). A régi szabvány az asszonyneveket csak a kettősnév egyik eseteként tárgyalta, helyesen állapította meg azonban, hogy a férjük családnevét és leánykori családnevüket együttesen használó asszonyok esetében a két név együtt alkotja a rendszót. Ezt az új szabványban csak az egyesült államokbeli és

a dél-afrikai asszonynevek esetében kellett helyesbíteni, és az első nevet, tehát a leánykori családnevet — a kötőjeles írásmód dacára — egyéb névelemnek kellett minősíteni. Tehát Harriet Beecher-Stowe esetében Stowe lett a rendsző, egyszeri megfordítás történt, a többszöri ide-oda fordításról — legalábbis a szabványokban — Pintér Lászlóval ellentétben nincs tudomásunk.

*

Nem szeretném e hozzászólást holmi visszafricskázással zárni. Nyilvánvaló, hogy Pin-

tér László rokonszenvesen őszinte hangú cikkében nem ezeken az olykor szerencsétlenül megválasztott, a szabványt és a szabványt nem mindig híven alkalmazó gyakorlatot összemósó példákon van a hangsúly. A szabályok helyes vagy helytelen volta, a változtatások jogsultsága: ez itt a kérdés. Pintér László találóan mutat rá, hogy nem egyszerűen új meg új szabályok születtek, hanem e szabályok mögött új ismeretanyag fedezhető fel, és valóban új katalogizálási szemlélet van kibontakozóban. Ez az, ami megvitandó, és amiről még sokunknak sokszor — lehetőleg érzelemmentesen — beszélnünk kell.

Fügedi Péterné

Nyomozás egy eltűnt kép ügyében

Válasz egy referenzkérdésre

Az egyik könyvtár eljuttatta szerkesztőségünkhöz megoldatlan referenzkérdését, amely így hangzott: Ki festette „A szűz és a gödölye” című képet, és hol látható a festmény vagy annak reprodukciója?

A festményre nem, de ilyen című irodalmi alkotásra emlékeztem, sőt úgy rémlett, valamikor olvastam is ilyen című *regényt*, és abban is bizonyos voltam, hogy magyar szerző művéről van szó. A homályos emlékek alapján megjelenését a húszas-harmincas évekre, de mindenképpen 1945 előttre tettem. A magyar nemzeti bibliográfiának ezt az időszakot felölelő retrospektív sorozatából szerencsére már megjelent a hetedik kötet (*Magyar könyvészet 1921—1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. 7. köt. Magyar irodalom. 1980.*). A szépirodalmi műveket regisztráló szakcsoport *Regények* alcsoportjában azonban hiába kerestem. Az Egyetemi Könyvtár tárgyszókatalógusában a szépirodalmi művek is megtalálhatók címük alatt, mégsem akadtam rá a keresett műre. Ennek természetesen több oka is lehetett: a tárgyszókatalógusban még nincs feldolgozva a könyvtár teljes állománya, de az is előfordulhat, hogy a kérdéses írás nincs meg az Egyetemi Könyvtárban.

Az első próbálkozások tehát nem vezettek sikerre, az eredeti elgondolás zsákutcába vitt. Időközben ismerőseimnek is megemlítettem, mit keresek, közülük többen is úgy tudták, nem regény viseli ezt a címet, hanem egy színmű, volt olyan, aki a szerző nevét is fejből megmondta. Én szintén megtaláltam volna, mégpedig ott, ahol először kerestem, a *Magyar könyvészet* említett kötetében, a színművek között, ha nem ragaszkodom makacsul és botorul ahhoz, hogy regényé a cím.

Zilahy Lajos színművéről van szó, amely a megjelenés helyének és idejének feltüntetése nélkül, Budapesten, 1937-ben jelent meg, 103 lap terjedelemben. A darabot a Magyar Színház mutatta be 1937. január 15-én. 1941-ben film is készült belőle, Bajor Gizi, Karády Katalin, Csontos Gyula és Páger Antal közreműködésével (*Magyar filmográfia 1. Összeáll. Kovács Ferenc. 3. kiad. 1963. 274. l.*).

A színmű szövegéből kiderül, hogy a festmény a quattrocentóból, vagyis a 15. századból való, fél méter széles, 70 centiméter magas, egy fiatal lányt és egy kecszegödölyét ábrázol. A darab egyik szereplője elmondja róla, hogy ismeretlen festő műve, és azt is közli, hogy *Bilivertinek* van egy hasonló témájú képe a

bécsi múzeumban, lehet, hogy ez is annak hatása alatt készült. Közbevetőleg: itt Zilahy apró hibát követett el, ha ugyanis a kép valóban a quattrocento idejéből való, akkor Giovanni Biliverti hasonló témájú képe aligha szolgálhatott mintául a „Szűz és a gödölye” festőjének, mivel Biliverti 1576-ban született! (Lásd *Ulrich Thieme—Felix Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. 4. Bd. Leipzig, 1910. 28—29. l.*).

Elmondják a darabban azt is, hogy a festmény nem kimondottan vallásos alkotás, Szent Ágostont ugyanis báránnyal szokták ábrázolni, ezen a képen azonban nőalak és gödölye látható. Van még a képen egy ciprusfa („nagy fekete felkiáltójel”), a háttérben pedig dombok, az égen kis felleg. A festményt 1790-ben az egyik dalmát szigeten (San Pietro szigeten) kapta ajándékba a darabban szereplő család egyik őse.

Az következik-e mindebből, hogy ilyen kép sosem létezett, s hogy az író találta ki? Valószínűleg ez lehet az igazság, de hátha mégis található valamelyik képtárunkban ilyen című és tárgyú festmény? Talán akad olyan művészettörténész vagy művészettudós, aki ismeri? Miképp lehetne hitelt érdemlően bebizonyítani, hogy csakugyan sohasem létezett? Lehetsé-

ges, hogy a bemutató idején megjelent színházi kritikák említést tettek a festményről is. E színikritikák feltalálásának legegyszerűbb módja: utánanézni *Kozocsa Sándor* irodalomtörténeti bibliográfiájában, ez ugyanis az irodalmi művek — esetünkben a színművek — regisztrálásán kívül felsorolja a róluk megjelent ismertetéseket is. A Zilahy-darabról is számos cikket említ, közülük Bisztray Gyuláé (a *Magyar Szemlében*, 1937. 29. köt. 274—5. l.) és Schöpflin Aladaré (a *Nyugarban*, 1937. 1. köt. 151—3. l.) a leginkább hozzáférhető. A kritikák egyike sem beszél a bennünket érdeklő problémáról, de Schöpflin bírálatának egyik — a cselekményt elemző — megjegyzéséből rájöttem: érdemes lett volna elolvasni az egész színművet, ahelyett, hogy csak azt a részt lapoztam fel, ahol a kép először szóba kerül. A dráma végén ugyanis kiderül, hogy a kép hamis, pontosabban csupán másolat, az eredetit a családfele eladta egy gazdag kanadainak.

Hiába keresné tehát bárki hazai képtárainkban, a festményt külföldre vitték, s ki volna a megmondhatója, a világ melyik részébe. Ezek után ha bátran kijelentem: nincs ilyen kép, nem is létezett soha, aligha akad szakember, aki állításom meg tudná cáfolni.

Pálvölgyi Endre

Láttuk

az Athenaeum Nyomda és a Gondolat Kiadó közös gondozásában megjelent falinaptárát, amely hat ismert műemlékkönyvtár belső tereit mutatja be. Az 50 × 70 cm-es lapok (egy-egy lap két hónap napjait sorolja fel) 39 × 44 cm-es, színes képeit *Gyarmathy László* fotóművész készítette. A bemutatott könyvtárak a következők: a zirci Reguly Antal Könyvtár, a keszthei Helikon Könyvtár, a pannonhalmi Bencés Könyvtár, az egykori gyöngyösi Ferences Könyvtár, a sárospataki Református Kollégium Könyvtára, a debreceni Református Kollégium Könyvtára. A kiadvány a bemutatott intézményekhez méltóan reprezentálja műemlékkönyvtárainkat, s ami ettől elválaszthatat-

lan: jól népszerűsíti a magyar könyvtárkultúra múltját és azt megőrző-megtartó jelenét is. (Ehhez járul a naptár viszonylag olcsó, 107 forintos ára is.)

A sikerült kiadói vállalkozás láttán még időszerűbb az a kívánság, hogy a jövőben a korszerű, új könyvtáráépületeket bemutató naptár is napvilágot lásson. Az elmúlt években, évtizedekben átadott — hazai és külföldi megismertetésre egyaránt méltó — új intézményeink erre már jó lehetőséget nyújtanak. S valljuk be: ilyen naptár kiadása és széles körben való terjesztése jól szolgálná a könyvtárhasználat közvetlenebb népszerűsítését is.

(A)

Felemás helyzet a Bakony szívében, Zircen II.

A Zirci Városi Könyvtárban 1102 bekötött folyóirat-évfolyam található. Az áremelkedések miatt évről évre csökkenteni kell a megvásárolható periodikumok számát. Míg 1975-ben 150 járt, jelenleg csak 93-féle, többségében magyar nyelvű folyóirat jár a könyvtárba, legnagyobb számban irodalmi, gyermek- és általános társadalomtudományi lapok. Kissé sokallom viszont az öt kézimunka-, illetve divatlapot, amelyek közül három német nyelvű.

A könyvtár nem érzi feladatának a *helyismereti információk* gyűjtését, amit azzal indokol, hogy az e témába vágó irodalmat úgyis gyűjti a műemlékkönyvtár. Csakhogy a városi könyvtárak által végezhető helyismereti gyűjtő- és feltáró munka feladataiban más jellegű, mint amit egy tudományos könyvtár végez. Ez utóbbi ugyanis amellet, hogy összegyűjti a település történetére vonatkozó irodalmat, a jelenből már csak nagyon válogatva vesz fel információkat, míg a közművelődési könyvtár helyismereti gyűjtésének célja elsősorban a jelen eseményeinek írott vagy képes dokumentumok formájában történő összegyűjtése, feltárása és közzététele. A közzététel — legyen az bibliográfia vagy egyéb műfaj — legalább olyan fontos, mint a gyűjtés és a feltárás. A közművelődési könyvtárba jóval nagyobb tömegek jutnak el, mint egy tudományos intézménybe, még akkor is, ha ez utóbbi minden korosztály és társadalmi réteg előtt szélesre tárja kapuit. Az iskolai történelmi tananyag szerves kiegészítője a lakóhely történetének és jelenének ismerete. Ehhez az irodalom rendelkezésre bocsátása közelebb áll a közművelődési, mint a tudományos könyvtár feladataihoz.

A *Horizont* című megyei közművelődési folyóirat mellékletként rendszeresen megjelenő helyismereti bibliográfiát kiveszik a lapból, és külön tárolják. Hatékonyabb volna, ha a bibliográfiai adatokat katalóguscédulára ragasztva, belőlük katalógust szerkesztenének, kiegészítve néhány olyan adattal, amit a bibliográfia szerkesztői nem találtak fontosnak felvenni, de ami helyben lényeges vagy keresett lehet.

A könyvtár felszereltsége igen szegényes. A változatos információhordozók, a nem hagyományos dokumentumok terjedése és használhatóvá tétele érdekében ma már nem túlzott követelmény a városi könyvtárakkal szemben a zenei részleg, a mikrofilmolvasó-berendezés, valamilyen sokszorosítási lehetőség (xerox, fényképezőgép), vagy éppen a vetítés valamilyen formája (diaflex, egyszerű diavetítő, írásvetítő stb.). E berendezések közül csupán két lemezejátszója, két magnója és egy rádiója van a könyvtárnak. Ezek beépítését és öt hall-

**A Reguly Antal Tudományos
Műemlékkönyvtárnak otthont adó épület**



gatóhely létesítését csak a jövőben fogja elvégezni a bánya szocialista brigádja. A berendezés megvásárlásához a tsz 20 ezer forint anyagi támogatást nyújtott. Mivel a felnőttkönyvtárban nincs hely ezek beépítésére és használatára, a gyermekkönyvtárba kerül majd a zenei részleg. A hanglemezek beszerzése — a kevés pénz miatt — nagyon esetleges, évente 500 forintnál többet nem tudnak e célra fordítani, így aztán nagyon megfontolt válogatásra van szükség ahhoz, hogy a tervezett komoly zenei, mese- és prózai lemezek állománya kialakuljon. Három évvel ezelőtt a tsz-tól kaptak lemezjátszós, magnós rádiót, és van egy televíziókészülékük is.

Mivel a városi könyvtárnak nem célja a helyismereti állomány gyűjtése — márpedig elsősorban e terület ismeretanyaga jelenik meg a nem hagyományos dokumentumokon —, sem mikrofilm-olvasója, sem diavetítője, sem fényképezőgépe nincs a könyvtárnak.

Szolgáltatások, együttműködés

A szolgáltatások körét — amelybe most a rendezvények is beleértendők — meghatározzák a könyvtár szűkös anyagi viszonyai és a rossz elhelyezési körülmények, egy közepes létszámot befogadni képes, nagyobb helyiség hiánya.

A kertbarátok és a nőklub foglalkozásaihoz, valamint az egyéb alkalmakra készített bibliográfiákat, a jó személyes kapcsolatok következtében itt évek óta sikerrel végzett könyvházhozszállításokat Nagy Károlyné olyan magától értetődő, természetes feladatoknak tartja, hogy csak kitartó kérdegetéseimre említi meg, mint a mindennapi könyvtári élet részeit, amelyeket már szinte észre sem vesz az, aki nap mint nap végzi e munkákat.

Az igen kicsi, de szépen rendben tartott, kellemes környezetet, a mindig segítőkész és barátságos könyvtárosokat szívesen keresik fel a törzsolvasók, akik nyitvatartási időn kívül is bátran bekopoghatnak szellemi táplálékért. Ott-tartózkodásom alatt akaratlanul is tanúja voltam ilyen eseteknek, pedig a nyári szabadságok miatt a felnőttkönyvtárban akkor éppen az igazgató tartotta egyedül a „frontot”, és még velem is kellett bajlódnia. Sikerült az olvasókkal olyan jó kapcsolatot kiépíteni, hogy azok vissza-visszatérve már név szerint keresnek egy-egy könyvtárost, a gyermekkönyvtár gazdája, *Gesztesi Jánosné* pedig még az érettsé-

giző középiskolásoktól is gyakran kap virágcsokrokat.

Rohanó életünkben az emberi szót, a bizalomépítő emberi magatartást talán már nem is tartjuk számon, pedig lehet, hogy több embernek nyújtunk segítséget általa — esetleg meghatározván életének további alakulását — mint bármilyen drága, egyszer meghallgatott, aztán gyorsan elfeledett rendezvénnyel. Ezt vallják Zirc parányi könyvtárának munkatársai, és igyekeznek is e szerint végezni mindennapi munkájukat.

A személyes kapcsolat a titka a másfél éve rendszeres szolgáltatásnak, az idősek, betegek otthoni könyvellátásának. Kezdetben 10—12 ember kérte ily módon az olvasnivalót, s közülük 6—8 ma is számon tartja a könyvtárosok érkezését. Mindenhová elviszik a megyei könyvtár gyarapodási jegyzékét, ebből válogathatnak olvasnivalót azok a mozgásukban korlátozott, de szellemileg ép és friss emberek, akik nem hagyhatják el otthonukat. Csak dicséret illetheti e szolgáltatás megszervezéséért a könyvtárosgárdát.

Az öregek napközi otthonának lakóit is a városi könyvtár látja el olvasnivalóval, s az 50—100 kötetnyi letétet gyakran cseréli.

A városi könyvtárnak sikerült jó kapcsolatot kialakítania mind a társintézményekkel, mind az iskolákkal, illetve azok könyvtáraival, de a helyi ÁFÉSZ is szívesen támaszkodik kulturális programok szervezésekor a könyvtárra. A rendszeressé váló kapcsolat eredménye a nagy könyvünnepek — az *őszi megyei könyvhetek* és az *ünnepi könyvhét* — közös rendezése. Mivel a könyvtárnak nincs megfelelő helyisége, rendezvényeinek színhelye általában az ÁFÉSZ nagyterme, vagy a művelődési ház, illetve a mozi. Sajnos, a könyvtár a kifejezetten olvasáshoz kapcsolódó pályázatok záró vetélkedőinek sem tud helyet adni, viszont szervezi és lebonyolítja őket, így legutóbb az *Olvasó ifjúságért* pályázat járási döntőjét, amelyet a Szakmunkásképzőben tartottak. A kis létszámú *Új Tükör*-klub vagy az ifjúsági klub rendezvényei azonban helyileg is a könyvtárhoz kapcsolódnak.

A művelődési központtal és a szakmunkásképzővel kialakított sokoldalú kapcsolatot együttműködési szerződés szabályozza. A művelődési központtal közösen rendeznek író-olvasó találkozót, irodalmi esteket, vetélkedőket. A könyvtár propagálja a művelődési központ rendezvényeit, segít a közönségszer-

vezésben, a művelődési központ pedig helyet ad a könyvtár rendezvényeinek.

A szakmunkásképző könyvtárával kialakított kapcsolat inkább szakmai jellegű, s elsősorban a gyűjtőkör összehangolásában, könyvtárhasználati órák tartásában nyilvánul meg.

A zirci városi könyvtárban mindössze négyen dolgoznak. Az igazgató, Nagy Károlyné négy éve vezeti az intézményt. Szombathelyen végzett a népművelés—könyvtár szakon, de a kiegészítő államvizsgáról egy sajnálatos félreértés miatt lemaradt. A gyermekkönyvtár gazdája, *Gesztesi Jánosné* 22 éves könyvtári szolgálatának tapasztalataira fiatalabb kollégái mindig számíthatnak. *Hay Lászlóné* a könyvtár alapításától kezdve itt dolgozik. Szakszervezeti középfokú tanfolyamot végzett, és jelenleg a felnőttek olvasószolgálatában tevékenykedik.

Kömüves Gyuláné, aki könyvtárkezelői tanfolyamon sajátította el a könyvtári alapismereteket, a jelenleg gyesen levő *Bácsi Gyulánét* helyettesíti. (Neki szintén könyvtárkezelői képesítése van, de szeretne pedagógus képesítést szerezni.)

A kis létszámból adódóan nincsenek élesen elhatárolt munkakörök, mert hiányzás esetén sem állhat le a feldolgozó munka, és az olvasókat is ki kell szolgálni, időnként pedig a távoli fiókokat is meg kell látogatni, könyvet cserélni a letétekben, vagy az aklipusztai raktárból könyvet behozni az olvasónak. Mind-mind olyan feladat, amit bármelyik munkatársnak el kell tudnia látni. A könyvbeszerzést azonban egyedül az igazgató végzi.

Hogyan tovább? A város gazdái már korábban szerették volna megoldani a könyvtár elhelyezési gondjait, ezért tervezték a könyvtár és a művelődési központ egy épületbe költöztetését. Ez a hatodik ötéves tervben nem valósulhatott meg az átépítés magas, 25 millió forintos költsége miatt. A tanácselnök, *Kiss László* azonban nem adta fel a reményt, és a következő, a hetedik ötéves tervbe ismét felvetni kívánja az átépítést. Ha ez a terv nem valósítható meg, saját erőből bővítik majd a jelenlegi épületet. Bármelyik változat valósuljon is meg, körültekintő tervezést igényel, hiszen évtizedekre meghatározza az intézmény sorsát. Valamilyen irányba mindenképpen lépni kell, ezt igen helyesen látják a helyi vezetők is, mert a könyvtár jelenlegi elhelyezése méltatlan e nagy történelmi múltú és kultúrájú városhoz.

Követésre méltó példa: a szakmunkásképző könyvtára

A városi könyvtár méltatlan helyzetét bemutatva, a könyvtár igazgatója, Nagy Károlyné vágyakozva emlegette a szakmunkásképző intézet könyvtárának pazar elhelyezési körülményeit, felszereltségét. Előbb túlzásnak érzetem szavait, de az intézet könyvtárának láttán igazat kellett adnom Nagy Károlynénak.

Ez az iskolai könyvtár az apátsági épület első emeletén, a *Bakony Múzeum* és a *Reguly Antal Műemlékkönyvtár* közvetlen szomszédságában, 120 négyzetméteren, világos olvasóteremmel, médiatárral, zenei gyűjteménnyel, 12 ezer kötetes könyvállománnyal, 27-féle magyar nyelvű folyóirattal felszerelve várja azt a 435 tanuló és az 59 felnőtt, többségében pedagógus olvasót, akik tanuláshoz, munkájukhoz, szórakozáshoz olvasnivalót keresnek.

A könyvtáros, *Egervölgyi Vilmosné* büszkén újságolta, hogy az iskola tanulóinak több mint kétharmada rendszeres olvasója a könyvtárnak, amely 1973 óta működik jelenlegi helyén, ma már három, egymásba nyíló teremben.

A könyvtárba betérő az olvasóterembe lép először, ahol áthaladva az ellenőrzési ponton, igénybe veheti a kézikönyvtárat, folyóiratokban böngészhet vagy zenét hallgathat a tíz hallgatóhely valamelyikén. A műemléki környezetbe stílusosan illeszkedő asztalokat a tsz faipari részlege készítette.

Az olvasóteremből az impozáns királyterembe juthatunk, amelyik onnan kapta a nevét, hogy Ferenc József zirci látogatása alkalmával rendezték be. Tapétája, intarziás parkettája ma is eredeti szépségében pompázik. A királyterem a kölcsönözhető állomány helye. Egyetlen szépséghibája, hogy kissé sötét. Párjában, az Erzsébet-teremben kapott helyet a médiatár, s ez az oktatáshoz szükséges nem nyomtatott információhordozók, térképek, faliképek, írásvetítő és egyéb technikai eszközök tárolóhelye. A pedagógiai szakirodalmat — amelyet teljességre törekvően gyűjt a könyvtár — szintén itt helyezték el, és itt található a katalógusok is: a raktári, a betűrendes és a szakkatalógus, valamint a hanglemez-katalógus. A médiatár állományáról a betűrendesen kívül tárgyszavas katalógus is tájékoztat.

Egervölgyi Vilmosné nem elégszik meg a pusztán könyvtártechnikai feladatok ellátásával, hanem a pedagógusokkal összefogva tanügyi bibliográfiákat is készít az állomány

alaján a tanulmányi versenyekhez, osztályfőnöki órákhoz.

E szépen berendezett könyvtár létét is vesztély fenyegeti: egy másfajta művelődési célt szolgáló gyűjtemény, a városi képtár elhelyezésére szemelték ki termeit.

Szép és nemes törekvés a város vezetői részéről, hogy helyet akarnak juttatni a Prágában élő *Bér. Júlia* festőművész által a szocialista országokban élő művészekről összegyűjtött és a városnak adományozott képeknek, de miért éppen egy jól működő könyvtár kitelepítése árán, amikor a városi könyvtárnak sem tudnak megfelelő elhelyezést adni?

A Reguly Antal Tudományos Műemlékkönyvtár

Zirc újratelepítése idején, a 18. században porosz földről érkezett cisztercita szerzetesek utódai barokk rendházukat 1844 és 1847 között új épületszárnyal bővítették, amelyben könyvtárukat is elhelyezték. A felbecsülhetetlen értékei mellett idegenforgalmi látványosságnak is számító nagyterem 1857-ben készült el, ekkor költöztették a könyvtárat mai helyére. Berendezése éppúgy muzeális érték, mint könyvállománya. Intarziás padlózata, a galéria korlátainak faberakásos rózsadíszei a Bakony százféle faanyagából készültek a múlt század közepén, egy csodálatos tehetségű helyi asztalosmester, *Wilde Mihály* keze nyomán.

A ciszter tanítórend zirci iskolájában tanítókat, tanárokat képzett, s ehhez gazdagon felszerelt könyvtárra volt szükség. Ahogy terebélyesedett a rend oktatóinak tudományos és irodalmi tevékenysége, úgy bővült a könyvtár állománya. Elhelyezésére már nem volt elegendő a nagyterem, ezért ekkor alakították ki az egyszerűbb berendezésű kistermet.

A könyvtár állományának alapját a Sziléziából hozott könyvek képezték. Az első katalógus, amely 3800 címet sorol fel, 1815-ben készült. A múlt század közepének nagyarányú könyvtárfejlesztése összefüggött a rend tudományos tevékenységével, amely a human műveltség mellett a természettudományok ápolását sem hanyagolta el. Megvásárolták *Hofmann József* székesfehérvári orvosnak, majd *Fejér György* történettudósnak, a pesti egyetemi könyvtár igazgatójának hagyatékát, mintegy 4500 kötetet. Az 1920-as években már 60 ezer könyvet őrzött a könyvtár.

A második világháború idején csak az épület



A Reguly Antal Könyvtár nagyterme
(MTI Fotó — Bereth Ferenc felvétele)

egy része és a berendezés rongálódott meg súlyosan, a könyvállomáynak csak kis részét érte kár. 1950-ben, a szerzetesrendek megszűnésével a könyvtár nemzeti tulajdonba került. Felügyeletét 1953-ban vette át az Országos Széchényi Könyvtár, így az állomány folyamatos restaurálását, a korábbi rovarfertőzések megszüntetését szakavatott kezek végezhették. A könyvtár Zirc nagy szülöttének emlékére vette fel 1955-ben a *Reguly Antal* nevet.

A könyvtár mai állománya — beleértve a kéziratokat és az ősnymtatványokat is — a 18. századi gyűjtés eredménye. Igen értékes az egykori rendtagok 890 kötetet kitevő, kéziratban maradt hagyatéka és gyűjtése. A kéziratok közül ma a legértékesebbeknek a felvilágosodás korának jeles nyelvtudósától, *Versesghy Ferenc*től származókat tartják. Hazai viszonylatban számottevő — 70 kötetnyi — a könyvtár ősnymtatvány-gyűjteménye, kötetei között megtalálható *Hartmann Schedel* híres világrónikájának latin és német kiadása, *Thuróczy János* Krónikájának 1488. évi augsburgi kiadása, egy 16. századi — *Aldus Manutius* velencei nyomdájából kikerült — kolligátum, *Erasmus Colloquia familiaria* című műve, *Luther Márton* műveinek 1556. évi wittenbergi kiadása,

Heltai Gáspár 1571. évi kolozsvári, magyar nyelvű Werbőczy-kiadása. A könyvtár számos lexikona közül a legértékesebb a 64 kötetes *Zedler*-lexikon, vagy a *Krimitz*-féle *Oeconomische Encyclopädie* 185 kötete, de találhatóak itt különféle szabadkőműves kiadványok, és megvan *Marx* Tőkéjének első kiadása is.

A könyvtár hírlap- és folyóirat-gyűjteményében hiánytalanul megtalálható a Kossuth által szerkesztett *Pesti Hírlap*, a szabadságharc utáni évekből pedig — csaknem hiánytalanul — a *Pesti Napló*.

A műemlékkönyvtár mai feladata elsősorban a megőrzés és a feldolgozás. Csak olyan műveket vásárol, amelyek kiegészítik az eddigi gyűjtést, továbbá modern segédkönyv-, illetve forrás jellegű kiadványokat. Nagy gondot fordít a folyóiratok folyamatos beszerzésére; jelenleg 77-féle jár a könyvtárba.

Új feladatként vállalta a könyvtár a Bakonytájra vonatkozó irodalom gyűjtését, s erről berröndes és földrajzi katalógus tájékoztatja a kutatókat. Mikrofilmen itt olvasható e táj egy-

kori hosszú életű folyóirata, a *Zirc és Vidéke*, amely 1905 és 1944 között jelent meg.

A könyvtár állománya helyben olvasható, mégpedig életkori és egyéb korlátozások nélkül.

★

Három nagyobb könyvtár (a városi, a szakmunkásképző intézeti és a műemlékkönyvtár) található tehát Zircen, közülük a városi könyvtár működik a legmélátlanabb körülmények között. Megfelelő elhelyezése, működési feltételeinek javítása sürgető feladat, hogy az immár városi rangot elért Zirc egykori művelődéstörténeti jelentősége ne csak az örökségként ránk maradt hajdani apátsági könyvtár révén éljen, hanem e kultúra örökösiként teremtsenek immár a széles tömegek igényeit is kielégítő művelődési lehetőségeket. E lehetőségek valóra váltásának egyik intézménye mindenképpen a városi könyvtár.

Dr. Tóvári Judit

Visszhang

Különben miért készülnek?

Immár harminc kerek évet töltöttem el a pályán, s lelkes olvasója vagyok a *Könyvtáros*-nak. Nagy figyelemmel olvasom végig a *Könyvtári kiadványok* rovatot is: mit kérhetek más könyvtárak kiadványaiból a magunk számára, hogy aztán több-kevesebb eredménnyel forgassam, ha majd megküldik a kedves kollégák... Ha megküldik! Mert hogyan jártam legtöbb is...

A *Könyvtáros* augusztusi számából megtudtam, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az 5. osztályos tantárgyakhoz irodalomjegyzéket adott ki. Kíváncsi voltam a tartalmára, s szeptember 11-én a folyóiratra hivatkozva levélben kértem a könyvtárat, hogy küldjenek a bibliográfiából. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtártól egy kerek hónap után érkezett a válasz, amelyben azt kérték, részletezzem, melyik kiadványból kérünk. Október 12-én közöltem, hogy *Bankós Gyuláné* és *Rátky Ágnes Környezetismeret*, valamint *Makki Mónika* és

Szász Ilona Magyar irodalom című tantárgyi bibliográfiájára van szükségünk. 1984. november 22-én kaptam az újbóli választ, amely szerint a két kiadvány házi használatra készült, s ezért nem kaphatunk belőlük. Elmúlt tehát egy kerek negyedév, és talán sohasem tudom meg, hogy mit is tartalmaznak ezek a bibliográfiák! Szomorú! — Amikor pedig a minisztériumi pályázat nyerteseitől kértem írásaikat, *20 díjazottat* kerestem meg levélben: négyen válaszoltak, ebből kettő „kölcson” adta művét, a másik két személy közölte, hogy csupán piszkozati példánya van, s nyilván a maradék 16 személynek sem volt mit elküldenie. Jó lenne, ha erre valahol felfigyelnének, és valamilyen formában legalább kölcsönözni lehetne ezeket az esetleg hasznos dokumentumokat — különben miért készülnek?

Bognár Lászlóné
könyvtáros,

Kunszentmiklósi Nagyközségi Könyvtár

**Figyelmébe
ajánljuk!**

Audiovizuális technika

Az Orgtechnik '84 nevű, szervezéstechnikai eszközök és berendezések bemutatató szakkiállításon láttuk a következő eszközöket, készülékeket.

Több célra használható fel a Statisztikai Kiadó Vállalat (Bp., III., Kaszás dűlő 2. Pf. 99. 1300, telefon: 803-311/15 mellék) által forgalmazott, holland importból származó *VC 2000 típusú univerzális tábla*. Erre az oktató, ismeretterjesztő előadásokon demonstrációs célokra használható, gördíthető, mobil állványra szerelt, különleges anyagú táblára filctollal lehet írni, s rá papír jegyzetomb is felkapcsolható. (A mágneses tábláról a filctollal felírt szöveg vizes ruhával letörölhető.) E táblára írásvetítővel nappali megvilágítás mellett szöveg, ábra vetíthető. A táblához alkalmas filctollakat 6-féle színben lehet megrendelni a forgalmazótól, valamint a Nyomdaipari és Grafikai Vállalattól. A felkapcsolható jegyzetombót szintén a Statisztikai Kiadó Vállalat árusítja. A tábla mérete: 120 × 120 cm, tájékoztató ára: 32 ezer forint.

A Statisztikai Kiadó Vállalat 1985 első nyegedévében forgalomba hozza a nyugatnémet gyártmányú *ROTO Astrolux portable* elnevezésű hordozható írásvetítőt. Az írásvetítővel A/4 méretű formátum vetíthető ki a 285 × 285 mm-es munkafelületről, amelyet 10 méter hosszú fóliaszalag van elhelyezve. A legkisebb vetítési távolság 1,15 méter a 85 × 85 cm-es kép 1:3 arányú nagyításakor, és maximum 2,5 méter a 200 × 200 cm-es kép 1:3 arányú nagyításakor. A készülék 220 V hálózati feszültségről és 24 V telepfeszültségről egyaránt üzemeltethető. Hangtalan működésű szellőző ventilátora a hosszabb ideig tartó működést is lehetővé teszi. Az izzó 24 V/250 Wattos. További készülékek is csatlakoztathatók az írásvetítőhöz, például diavetítő, magnetofon stb., de csak olyanok, amelyek teljesítményfelvétele

legfeljebb 250 Watt. Az írásvetítő legnagyobb teljesítményfelvétele 350 Watt. Az előadások alkalmával hasznos segédeszköz lehet az az írásvetítőre szerelt digitális óra, amelyet az előadás kezdetekor 00,00-ra állítva az előadás ideje mérhető.

Az írásvetítő aktatáskában is elfér. A táska mérete: 460 × 190 × 370 mm, súlya: 9,8 kp. A készülék árát még nem ismerjük, de valószínűleg forintért is megvásárolható lesz.

A VC 2000 típusú táblához hasonló, de lényegesen olcsóbb termékekkel jelentkezett a kiállításon a **VIZUÁL Szervezési Ergonómiai Szervezéstechnikai Gmk.** Az oktató, ismeretterjesztő célokra alkalmas **VIZUÁL FLIP CHART** elnevezésű hordozható falitáblák különböző méretben és kivitelben rendelhetők meg. A „311”-jelű falitáblára például filctollal lehet írni, és az írásképz vizes ruhával letörölhető. Papír jegyzetomb is felkapcsolható a táblára. A tábla mérete: 70 × 100 cm, ára: 3450 forint. Hordozható, teleszkópos állványra szerelhetők a „100”- és a „200”-jelű táblák. Áruk: 5950 forint. A papír jegyzetomb mérete: 70 × 100 cm és 59 × 85 cm. Egy tömb 20 ív papírlapot tartalmaz. A tömb 100, illetve 80 forintba kerül. A filctollakat az *Ezermester* boltokban lehet megvásárolni.

Hirdetmények, programajánlatok kifüggesztésére is alkalmasak a „321”-„322”- és „50”- jelű, ún. rajzszöges táblák. A méret az előzőekhez hasonló, de a táblák lényegesen olcsóbbak, 2300, illetve 3100 forintba kerülnek. A hordozható táblához védőhuzat is megrendelhető, ára: 350 forint. A **VIZUÁL FLIP CHART** demonstrációs táblákat a következő címen lehet megrendelni: Bp., XIV., Vezér u. 53/a. IV. 16., telefon: 848-742. A táblákat házhoz szállítják, Budapesten kettőnél több, vidéken ötnél több tábla megrendelése esetén.

Kiglicsné Katona Rita

Vészharang helyett...

Központi tájékoztatás a községi könyvtárakban

Pár éve hol itt, hol ott kongatják meg a vészharangot a közművelődési könyvtárak fölött: csökken az olvasók, a könyvtárhasználók száma, miközben gazdasági életünk, társadalmi fejlődésünk igényei egyre nőnek. És mit tesznek mindezek láttán a könyvtárosok? Van, ahol zord könyvör ül a pult mögött, várja az olvasókat és közben rángatja a vészharang kötelét. És vannak tiszteletreméltó kezdeményezések, amelyeknek közös céljuk, hogy megváltozzon a társadalom tudatában élő elavult könyvtárkép, a könyvkölcsönző képe helyére a szolgáltató, információkat és dokumentumokat nyújtó könyvtaré lépjen, amely tájékoztat, nevel és szórakoztat.

A könyvtárosok szemléletváltozása azonban csak az utóbbi években kezd a gyakorlatban is testet ölteni, s néhány kérdésben még ma sem jutottunk sokkal előbbre, mint 20–25 éve. A községi könyvtárak tájékoztató szolgálatára gondolok. Maga a közművelődési könyvtári tájékoztatás gondolata is csak nehezen nyert polgárjogot, de a szükségletek felismerése és az igényvizsgálatok után valósággá vált, s ma már elképzelhetetlen nélküle valamirevaló könyvtár.

A községi könyvtárak tájékoztató szolgálata is szóba került akkoriban: a *Könyvtáros* hasábjain 1965-ben szerepelt a kérdés, s az 1976-os könyvtári törvényerejű rendelet is igyekezett felrázni a szakma lelkiismeretét — ennek ellenére manapság is merészség a községi könyvtárak referenz-szolgálatának mindennapi gyakorlatáról beszélni.

Ha a hatvanas években voltak is ellenvetéseink a tájékoztatás bevezetésével szemben, azokat az elmúlt húsz év megcáfolta. Népművelők, könyvtárosok évekig reménykedtek például abban, hogy a kisközségek lakói bemennek a városba kulturális igényeik kielégítésére — ma már be kell látnunk, hogy ez nem valósult meg, helyben kell tehát gondoskodni a könyvtári

szolgáltatásokról, ha meg akarjuk tartani olvasóinkat. Változtatást kíván az a könyvtárosi szemléletmód is, amely az olvasók egyoldalú és mindenáron való nevelését tűzte ki célul. Úgy vélem, az igényes kérések kielégítése és a könyvtárak többoldalú használatának lehetővé tétele a legeredményesebb nevelési eszköz.

Módszertanos könyvtárosként a nyitvatartási időben járva a Veszprém és a Zirc környéki községi könyvtárakat, gyakran tanúja lehettem, hogy az olvasók kérdésekkel fordultak a könyvtárosokhoz, de a kapott válaszok gyakran nem voltak kielégítőek a kézikönyvtár elégtelensége és a könyvtárosok szakmai járatlansága miatt.

Személyes tapasztalataim nem támasztották alá azt a közhelyé vált nézetet, amely szerint a mai kisközségek könyvtárlátogatóit semmi sem érdekli, csak a könnyű irodalom. Tény, hogy ezekben az aprófalvakban nehezebbek az életfeltételek, mint a munkahelyek, infrastrukturális ellátottság, művelődési lehetőségek vá-



lasztéka terén gazdagabb lakóhelyeken. Viszszafejlődnek, jobb esetben „szinten maradnak” ezek a községek, de — bár őrzik még a hagyományos falusi életformát — követik a várost öltözködésben, építkezésben, szórakozásban. A kisközségek lakói is igyekeznek megszerezni az alapvető iskolázottságot, a szakmai műveltséget, jó ivóvizet és járható utakat, de mindezek elérése nagyobb erőfeszítést kíván meg az itteniektől, mint a városban élőktől. A könyvtári demokratizmus szintén megkívánja, hogy művelődésükhöz a könyvtár nyújtson segítséget, s ne nehezítse meg azok dolgát, akik oda fordulnak.

Mert kérdéseikkel azok az értelmiségiek is a községi könyvtárat keresik fel, akik jól tudják, hogy ez inkább kölcsönzőhely, mint az információk tárháza, és a tiszteletdíjas könyvtáros ismereteit sokszor meghaladja a kérdező tudása.

Elmélettől a gyakorlatig

A Veszprémi Megyei Könyvtár hálózati részlegéhez tartozó 63 községi könyvtár legtöbbje aprófalvas településen van, több mint felük központosított rendszerben működik. Felismerve az igényeket és élve a központosítás lehetőségeivel, 1982-ben megszerveztük a központi tájékoztatást. Az igényszint mérését és a szolgáltatást egyidőben végeztük, egy évig figyeltük a helyben kapott válaszokat és a továbbított kéréseket.

A községi könyvtárosok kétrészes kéréslapokat kaptak, a kísérelvélben arra kértük őket, hogy az egyikben jegyezzék fel a helyben megválaszolt kérdéseket és azok forrásait, a másikon továbbítsák hozzánk a megoldatlan feladatokat, amelyekre a hálózati részleg két napon belül választ ad. Természetesen nyilvánvaló volt, hogy alapszintű tájékoztatásról lehet csak szó: referenzszolgáltatásról, esetenként néhány dokumentum (könyv, cikkmásolat, kazetta) központi helyről való kölcsönzéséről. Szolgáltatásunk elméleti alapjául *Horváth Tibor Tájékoztató munka*, és *Halász Béla Tájékoztató a közművelődési könyvtárakban* című munkáját vettük.

Voltak aggályaink is, ezek egyik leglényegesebbjének azt tartottuk, hogy a „levelező” tájékoztatással a referenzkérdések helyes megoldásának oroszlánrésze, a részletes kikérdezés a községi könyvtárosokra hárul: hiszen a kérdés nem oldható meg, ha az információ elégtelen,

hiányos az apparátus vagy hiányos a tájékoztató könyvtáros szaktudása. A három rossz közül a két utóbbi a központi válaszadással kiküszöbölhető. Hogy segítsünk a könyvtárosoknak a helybeni válaszadásban, a kéréslapokon megadtunk több lehetőséget, és utólag feldolgoztuk igénybevételüket (cédula- és kódkatalógus, gyarapodási jegyzék, kézikönyv, fejből válaszolás, egyéb forrás használata). Így feltérképeztünk olyan módszertani és működési kérdéseket is, amilyenek az állományépítési hiányok, a továbbképzések témái, az olvasói érdeklődés vizsgálata, a könyvtár társadalmi szerepének erősítése.

Fő célunk az volt, hogy megértessük a könyvtárosokkal a tájékoztatás szükségességét, és hogy közreműködésünkkel hozzájuttassák olvasóikat ugyanazokhoz a szolgáltatásokhoz, amelyekben a városi könyvtárhasználók részesülnek.

Miért lefetyelnek az állatok?

A beérkezett kívánságokat összegyűjtve ki-tűnt, hogy olvasóink érdeklődése megegyezik az országosan tapasztaltakkal, és örömmel vet-tünk néhány meglepetést is, hogy például a vártnál többen kérnek irodalomjegyzéket (a megye iparáról, Japán történelméről, 20. századi realista írókról és műveikről). Ezeket, mint a legtöbb választ is, a *tanulók* kérték, mert ők a leggyakoribb könyvtárlátogatók, to-vábbá, mert erre kétszeti őket az iskola és az életkorukból fakadó sajátos érdeklődési vágy is. (Ilyen volt például a „miért lefetyelik az állatok a vizet, ha isznak” kérdés is.) További-tott kérdéseik is a legfogasabbak, legmunka-igényesebbek. Gyakran kell küldenünk szá-mukra verselemzéseket, műsorfüzeteket, mai modern írók könyveit, a felsőbb iskolák hallga-tóinak pedig lakóhelyük múltjával foglalkozó művet vagy adatot. Ilyenkor kéretlenül annyi példányban küldjük a fénymásolt helytörténeti dokumentumot, hogy a helyi könyvtárnak is jusson belőle.

A *munkások* nem szakmájukhoz, inkább sza-bad idejük eltöltéséhez szükséges irodalmat keresnek, barkácskönyveket, kertészettel, építkezéssel foglalkozókat. Az *alkalmazottak* számára kérnek a községekből a leggyakrabban személyi adatokat írókról, művészekről, és ki-emelkedően sok a jogi kérdés. Az *értelmiséget* a pedagógusok és a tanácsi dolgozók képviselik. A tanárok gyakran kérnek a nem pedagó-

gus könyvtárostól módszertani segítséget és tanítási segédanyagot vetélkedőkhöz, műsoros estekhez, kiállításokhoz. Ezek a kívánságok gyakran meghaladják a községi könyvtárak lehetőségeit ugyanúgy, mint a tanácsi dolgozók igényei is. Utóbbiak itt keresnek irodalmat az Államigazgatási Főiskola vizsgáihoz vagy közgazgatási munkájukhoz. (Például az ázsiai termelési mód, temetőkertek rendezése, munkálatok névjegyzéke.) Az *egyéb* kategóriába sorolt nyugdíjasok, háziasszonyok hajdani könyvsikereket keresnek, s az általuk közölt hiányos szerzőségi és címadatok megnehezítik a kutatást. Említést érdemelnek még megyénk üdülőfalvainak új lakói, akik a községi könyvtáros segítségével akarják megismerni nyaralóhelyüket, és a hagyományos építkezési formák felújításával éppúgy jó példát mutatnak a helybelieknek, mint azzal, hogy az ehhez szükséges irodalomért a könyvtárba jönnek.

A kérések sokfélesége tanúsítja, hogy az egykori néptanító könyvtárosok a maiaknak, az egyéb foglalkozásúaknak is tekintélyt szereztek. Akad köztük tanácsstag, községi párttitkár; meghívják őket idegenvezetőnek az iskolai kirándulásokra, valamint zsürielnöknek, de van olyan gyesen levő fiatal könyvtárosnő is (nem pedagógus), akit felvilágosító előadásra kértek fel a nyolcadikos kislányok.

Érdemes arra is felfigyelni, mit *nem kérnek* a községekből. Nem szerepel a kívánságok közt jelenlegi könyvsiker, társadalmi problémákat feszegető újságcikk, irodalmi, politikai, ismeretterjesztő cikk — ezek ajánlása is a könyvtárosok feladata volna, mint ahogy a tájékoztató szolgálat felkínálása is, amelyet szerencsére mind többen vesznek igénybe, megérezvén, hogy közreműködésünkkel nemcsak meglévő olvasóikat tarthatják meg, hanem újakat is — esetleg „csak” könyvtárhasználókat — szerezhetnek. A kérdésekkel leggyakrabban hozzánk fordulók Balatonkenese, Óskü, Városlőd, Vinya könyvtárosa.

Segítség a módszertani munkához

A szolgáltatás a módszertani munkához is sok segítséget ad, szinte megnöveli jelenlétünket a könyvtárakban. Írásos válaszainkból nemcsak az olvasó kap feleletet, hanem a könyvtáros is megtudja, hogyan jutottunk el a közölt megoldáshoz, így ez sajátos továbbképzési formának is tekinthető. Az irodalom, a



dokumentumok kérése és a válaszadás gyakorlatilag könyvtárközi szolgáltatás, annak megkötöttségei nélkül. A cikkmásolatok küldésével támogatjuk a helyismereti anyag gyűjtését, és bővítjük a könyvtárhasználat körét.

A kéréseket értékelve szükségesnek találtuk felhívni a könyvtárosok figyelmét a tantervben szereplő könyvtári ismeretekre a tanulók jobb ellátása érdekében, az adott válaszokat vizsgálva pedig kitűnt, mennyire nem tudják használni könyvtárunk segédkönyv-állományát — ezért mindkét témáról módszertani segédletet adtunk ki.

Bár tudjuk, hogy ez a tájékoztatási rendszer az igényes szakmai közvéleménytől még sok jogos kritikát kaphat, de a központosított ellátást tartalmasabbá teheri, lényeges elemévé válhat, s mostani kezdetleges formájában is többet ér a semminél. Szerény anyagi kiadásokkal jár, kizárólag szellemi erőfeszítést és hivatástudatot kíván.

Tanulságos visszapillantani a bevezetőben említett húsz évvel ezelőtti témafelvetésre, a *Könyvtáros* 1965. évi 3. számában, amelyben több bátorító cikk is foglalkozott a községi könyvtárak tájékoztató szolgálatával. Az egyik szerző — *Tóth Gyula* — azt a választ kapta egy községi könyvtárostól, hogy szerinte erre azért nincs szükség, mert 90 százalékban csak tanulók kérik.

Félő, hogy a vészharang azért szól most is, mert ilyen kollégák még mindig vannak a pályán, s ennek következtében az akkori tanulók már nem olvasók egyik könyvtárban sem! Szeretnénk, hogy a mostaniak azok maradjanak.

Turainé Matzkó Emma

Kitüntetések. Az igazságügy-miniszter *A haza szolgálatáért* érdemem arany fokozatával tüntette ki **Bereczky Lászlónét**, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ nyugállományba vonuló munkatársát a korszerű börtönkönyvtári hálózat kialakításában és fejlesztésében szerzett érdemeiért. — Hajdú-Bihar megye Tanácsa *Csokonai-díjjal* tüntette ki egész élete munkásságának elismeréseként, nyugállományba vonulása alkalmából **Elek Sándornét**, a Debreceni Városi Könyvtár igazgatóját, aki 1951 óta szolgálja a könyvtárügyet, 1978 óta áll a városi könyvtár élén, s ezen a poszton a lakótelepek könyvtári ellátásában országosan is példamutató eredményeket ért el. — A Magyar Úttörők Szövetségének Országos Elnöksége *A gyermekekért* elnevezésű érdeméremmel tüntette ki **Pápay Lászlónét**, a szolnoki Versey Ferenc Megyei Könyvtár igazgatóhelyettesét.

Könyvtárávatások. December 6-án, a város felszabadulásának évfordulóján **Százhalombattán Villangó Istvánnak**, a Művelődési Minisztérium közgyűteményi főosztálya vezetőjének megnyitó beszédével, szép ünnepség keretében átadták rendeltetésének a Barátság Művelődési Központ és Könyvtár új épületének könyvtári szárnyát, amelyben a városi könyvtár két szinten, csaknem ezer négyzetméteren kialakított, Allmedia-bútorokkal berendezett helyiségei találhatóak. A könyvtár 61 ezer állományegységet és 124- féle kurrens hírlapot, folyóiratot magában foglaló gyűjteményét nyolc könyvtáros gondozza. — November 6-án a Heves megyei **Adács** községben megnyílt az új olvasóteremmel és más helyiségek kialakításával 105-ről 159 négyzetméter alapterületűre bővült községi könyvtár.

Kinevezés. Győr-Sopron megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 1981-ben **Sinay Jenőt** három évre, 1984. okt. 15-ig nevezte ki a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatójává. A megyei tanács művelődésügyi

osztályának előterjesztésére a végrehajtó bizottság a meghatározott időre szóló kinevezést annak lejártá előtt véglegesre változtatta.

Emlékküléssel ünnepelték Szolnokon a megyei könyvtár és a megyei múzeum alapításának 50. évfordulóját. A december 13-án a városi tanács dísztermében tartott megemlékezésen **Bíró Boldizsárnak**, a városi tanács elnökhelyettesének bevezető szavai után **Villangó István**, a Művelődési Minisztérium közgyűteményi főosztályának vezetője mondott ünnepi megnyitót, majd a könyvtár történetének korszakairól szóltak az intézmény volt vezetői, illetve igazgatói: **Kaposvári Gyula**, **Kisfaludi Sándor** és **Szurmay Ernő**. Az alapításakor közös, könyvtárból és múzeumból álló intézmény múzeumi részének történeti fejlődését **Kaposvári Gyula** nyug. igazgató és **Tólas László**, a jelenlegi igazgató vázolta. A délelőtti ülés végén a résztvevők megkoszorúzták a megyei könyvtár névadójának, Versey Ferencnek szobrát. A délutáni ülésen **Szente Ferenc**, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója *A megyei könyvtárak helye és szerepe a jövő közművelődési és tudományos életében*, **Horváth Tibor**, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgató-helyettese pedig *A korszerű könyvtár és a műszaki fejlesztés* címmel tartott előadást; utána pedig kitüntetések és jutalmak átadása következett. A művelődési miniszter által adományozott Ki-

váló munkáért kitüntetést **dr. Török Emil** gazdasági igazgató, *A szocialista kultúráért* kitüntetést **Farkas Gyuláné** könyvtári részlegvezető kapta, miniszteri dicséretben pedig **Dévai Rezsőné**, a könyvtár nyugdíjasként ma is dolgozó munkatársa részesült. A megyei könyvtár által a jubileum alkalmából első ízben kiosztott, a 25 éves szolgálatért járó emléklapok, Simon Ferenc szobrászművész alkotását kilencen vehették át. Az ülés befejezéseként hirdették ki az új megyei könyvtár megtervezésére kiírt országos pályázat eredményét. A beérkezett 27 mű közül 8 pályamunkáért adott át díjat **Ulveczki Tibor**, a megyei tanács elnökhelyettese, a bíráló bizottság társelnöke. A 140 ezer forintos első díjat **Zalavári Lajos** és héttagú tervezői együttese nyerte (KÖZTI, Budapest), a második díjat egy négytagú pécsi tervezőcsoport kapta, a két harmadik díj egy négytagú szolnoki, illetve tiztagú budapesti tervezői együttesnek jutott.

Decemberi értekezleti nap-tár: 10. Kiállítással egybekötött szakmai tanácskozás könyvtárellátási kérdésekről a SZOT-székházban a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa és a Könyvértékesítő Vállalat rendezésében; 18. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1984. évi küldöttközgyűlése Budapesten, a Pataky István Művelődési Központban; 19. A Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának ülése az MM vezetőképző és továbbképző intézetében; 18—19. Országos értekezlet a megyei könyvtárak katalógushálózatának kérdéseiről az Országos Széchényi Könyvtárban; 20. Az Országos Könyvtárügyi Tanács plenáris ülése a Művelődési Minisztériumban.



A Széchényi Könyvtár új számítógépes rendszere: az NPA

Megújul a külföldi időszaki kiadványok országos lelőhely-nyilvántartása

Mi az NPA? Az NPA, azaz a Nemzeti Periodika Adatbázis az Országos Széchényi Könyvtárban kidolgozás alatt álló számítógépes rendszer. Feladata az lesz, hogy egyesítse mind a *hazai*, mind az országba járó *külföldi* időszaki kiadványok bibliográfiai és lelőhelyadatait, vagyis kezelje mindazon *periodikumokat*, amelyek *nemzeti nyilvántartása* az Országos Széchényi Könyvtár feladata.

Az NPA kidolgozásának első szakaszában az adatbázis a Széchényi Könyvtárban, a *külföldi folyóiratok központi katalógusában* (KFKK) nyilvántartott, 1981-nél nem régebben megjelent periodika-anyag adatait tartalmazza. A számítógépes rendszer azonban az említett kettős célnak megfelelően úgy készül, hogy az időszaki kiadványok adatait a leírási szabványok megkövetelte módon képes tárolni és megjeleníteni, azaz a jövőben kis továbbfejlesztéssel alkalmas lesz a hazai időszaki kiadványok nemzeti könyvtári, maximális igényességű adatfelvételeinek fogadására, a sajtóbibliográfia előállítására és a mindmáig nélkülözött hazai periodika-lelőhelynyilvántartás létrehozására is.

Egyelőre tehát tekintsük a Nemzeti Periodika Adatbázist a KFKK kurrens részlegében működő katalógus gépesített változatának. Az olvasót vele kapcsolatban bizonyára leginkább az érdekli, hogyan érinti majd a könyvtárakat és a felhasználókat, milyen változásokat hoz a gépi rendszerre való áttérés. Cikkünkben ezekre a kérdésekre igyekszünk választ adni, felvázolva a megvalósítás felé vezető út legfontosabb állomásait is.

Ami az előtanulmányokat illeti: A Széchényi Könyvtár gépesítési távlati tervének megfelelően 1977-ben megkezdődött a külföldi időszaki kiadványok lelőhely-nyilvántartásának automatizálását célzó elméleti felkészülés. En-

nek keretében több irányban is folytak munkálatok. A külföldi folyóiratok központi katalógusának munkatársai vizsgálatokat végeztek a *hazai* könyvtári környezet helyzetének és igény szintjének megismerésére (a korszerű hordozók használhatóságáról, a reprográfiai helyzetről, a bejelentő könyvtárak szak, típus, jelleg szerinti megoszlásáról, földrajzi elhelyezkedésükről, az esetleg megjelenő intézeti, helyi, regionális lelőhelyjegyzékek színvonaláról, adatbőségéről). Figyelemmel kísérték a hasonló *külföldi* vállalkozások tendenciáit, eredményeit, mégpedig nemcsak elméleti síkon, hanem, ahol erre lehetőség nyílt, tanulmányutak formájában is (időrendben: Csehszlovákiában, Franciaországban, az NDK-ban, a Szovjetunióban, Lengyelországban, Jugoszláviában). Külső szakemberek megbízásával előtanulmányok készültek a különféle származékjegyzékek és mutatók típusairól és adatairól, valamint a nemzetközi periodika-regisztrálási rendszerek — ISDS (International Serials Data System, Párizs: nemzetközi folyóirat-nyilvántartási rendszer), IKARR (Időszaki Kiadványok Automatizált Regisztrációs Rendszere, Moszkva) — eredményeinek hazai alkalmazhatóságáról.

A hazai és a külföldi helyzetelemzésekéből három fontos megállapítás volt leszűrhető. Először az, hogy egy sokszempontú szolgáltatásra képes, korszerű központi lelőhely-nyilvántartásra országos igény és szükség van, másodsor, hogy a magyar könyvtárügy ennek létrehozása tekintetében mind a fejlett tőkés, mind a környező szocialista országokkal összehasonlítva lépéshátrányba került, végül pedig, hogy kis és eszközökben szegény ország lévén, ki kell használnunk a nagy nemzetközi számítógépes rendszerek adta lehetőségeket: ha kész

rendszerek átvételére nincs is mód, adatállományaik hasznosítására törekednünk kell.

Az adatbázis létrejötte, felépítése és működése

1982 tavaszán a OSZK létrehozta a könyvtárgépesítési munkákkal megbízott *fejlesztési csoportot*, amelynek kiemelt feladatáknak megindulhatott a Nemzeti Periodika Adatbázis tervezése. A felkészülés apró jellemzőjeként említésre érdemes, hogy a fejlesztési csoport egyik tagja 1980 tavaszától már a KFKK kurrens részlegében dolgozott a gépesítendő terület részletes és teljes körű megismerése céljából. A KFKK folyamatos konzultatív-véleményező funkciót töltött be. Az NPA-programokat a Központi Statisztikai Hivatal számítóközpontjának keretében működő INFOLOGIC vállalati gazdasági munkaközösség munkatársai készítik, az IBM MARK—IV adatbázis-kezelő (nagyon magas szintű fájl-kezelő) rendszerének felhasználásával. A számítógépes feldolgozási folyamatok a KSH Számítóközpont IBM 370/155, illetve IBM 360/70-es gépén történnek. A közös munka során kibővült a korábbi, a 70-es évek derekán megfogalmazott terv, és végső formájának értelmében a kiépítendő számítógépes rendszer feladata *adatbázis* építése és karbantartása, az adatbázisból a központi nyilvántartások, a lelőhelyjegyzékek, kumulációk és egyéb outputok előállítás, következő változtatásban pedig lehetővé kell tennie az adatok online lekérdezését is. A rendszernek *kettős funkciója* van: a hazai és a külföldi időszaki kiadványok nyilvántartása.

A tervezés során dönt el az is, hogy az NPA kiépítése lépcsőzetesen fog történni, s hogy a munkálatok valóban nemzetközi együttműködésre alapozottak lesznek. Végül meg kellett határozni azt is, milyen szolgáltatásokat nyújtson (szintén szakaszos megvalósítással) a rendszer.

A Nemzeti Periodika Adatbázis felépítése. Az NPA a jelenleg is működő hagyományos nyilvántartási rendszer adatfélségeinek megfelelően három különálló, de egymással szoros kapcsolatban levő részből áll: a bibliográfiai, az állományi és a könyvtári (lelőhely) adatállományból. Az NPA üzembe állításával arra lehet számítani, hogy mindhárom állomány adatbősége és megbízhatósága a hagyományos rendszeréhez képest nőni fog. Az ennek érde-

kében kidolgozott megoldásokról lesz szó a következőkben.

Az ISDS hasznosítása. Az ISDS párizsi nemzetközi központja a rendszer tagállamainak bejelentései alapján számítógépes nyilvántartást vezet a világ időszaki kiadványairól. Az NPA-munkálatok egyik termékeként 1984-től kezdve a magyar bejelentések gépi adathordozón, mágnesszalagon kerülnek a nemzetközi központba, így lehetővé vált, hogy viszonzásul Párizsból megkapjuk a teljes nemzetközi adatbázis anyagát tartalmazó mágnesszalagot és a jövőben rendszeres időközönként, évente egyszer, a kiegészítő-aktualizáló (úgynevezett update) szalagokat is. A Széchényi Könyvtár keretében működő magyar nemzeti ISDS-központ 1975-től 1983-ig manuálisan kitöltött adatlapokon küldte a nemzetközi központba a hazai periodikumoknak a rendszer által megkívánt adatait, és cserében mikrofilmlapos regiszter formájában kapta meg a nemzetközi nyilvántartást. A nemzetközi adatbázist tartalmazó első mágnesszalagot az ISDS nemzetközi központja már 1983-ban megküldte a magyar központnak, és az ISDS-nyilvántartásból a Széchényi Könyvtár azóta szolgáltatásokat is nyújt a könyvtárak számára.

Az ISDS nyilvántartása a létrehozása óta eltelt tizenhárom év alatt alaposan megnövekedett: jelenleg 270 ezer címet tartalmaz, évi gyarapodása mintegy 20—25 ezer cím. A külföldi folyóiratok központi katalógusa, illetve a Nemzeti Periodika Adatbázis címanyagának körülbelül 60—65 százaléka olyan kiadvány, amely jelenleg már regisztrálva van az ISDS-ben. Ezek az adatok gépi adathordozón lévén, az NPA-ba számítógépes eljárással átemelhetők. Így megtakarítható az adatoknak a külföldi folyóiratok központi katalógusának kardexlapjairól az adatlapokra való átvezetése, a rögzítés, sőt a mindkét munkafolyamat esetén szükséges ellenőrző munkafázis is. Az ISDS-rendszer fejlődése az évek során természetesen bizonyos változásokkal járt, és bizonyos előírások országonként eltérő értelmezése is előfordult. Az adatállomány ezért nem teljesen egységes. Az átvétel ennek ellenére óriási segítség a Nemzeti Periodika Adatbázis üzembe állításához, az adattartalom kisebb következetlenségeit az évek során folyamatosan javítani lehet majd. Az ISDS-ből való átvételkor mód van rá, hogy a külföldi folyóiratok központi katalógusa kiegészítő adatokat vigyen be az adatbázisba. Ennek a révén gazdagítja például a tárgy (szak) szerinti visszakeresés lehetőségeit. Az

ISDS-ben (még) nem regisztrált kiadványok adatait a KFKK nyilvántartásából saját erővel kell gépi adathordozóra rögzíteni, és a Nemzeti Periodika Adatbázisba juttatni. A kiadványt kézben tartó könyvtáros bejelentése alapján a működő NPA esetleg korábban értesül egy-egy adatváltozásról, mint az az ISDS-szalagon megjelenhetne. Az ISDS-adatok lehető legnagyobb mértékű, de ilyen szempontból ellenőrzött hasznosítására tervezett NPA-eljárás tudomásunk szerint egyedülálló.

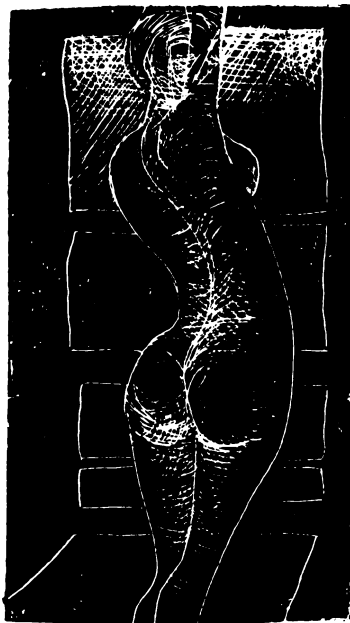
Az új bejelentési mód. Az NPA legfontosabbnak mondható szolgáltatása, de egyúttal a könyvtárakkal való kapcsolattartás eszköze is az *állomány-visszaigazolás*. Jelenleg a manuális rendszerben a könyvtárak nemzetközi méretű katonokon jelentik be a külföldi folyóiratok központi katalógusának állományukat, illetve új és régi beszerzéseiket. A bejelentések — az évente központilag kiküldött tájékoztatókban kértek ellenére — eltérő módszerűek és színvonalúak. A pontatlanságok bibliográfiai tisztázása a KFKK-ban évről évre rendkívüli erőfeszítést kíván (bibliográfiákban, lelőhelyjegyzékekben való keresést, illetve a folyóirat kézbevitelét), és igen időigényes. Ezen a helyzeten kíván segíteni a számítógépes rendszer oly módon, hogy a külföldi folyóiratok központi katalógusa az általa központilag betáplált (részben a nemzetközi szalagokról átvett és honosított) bibliográfiai és állományi adatokat úgynevezett állomány-visszaigazoló gépi listákon kiküldi a bejelentő könyvtáraknak a KFKK-ban eddig nyilvántartott folyóiratcímeikről. A könyvtárak ezeken igazolják vissza a bibliográfiai és az állományadatok helyességét, szükség szerint javítják az adatokat, ugyanezen a listán bejegyzik utolsó évi gyarapódásukat, és a listát visszaküldik a KFKK-nak. Az első állomány-visszaigazoló lista az 1981-es évvel kezdődően négy-öt év anyagát fogja tartalmazni, a továbbiak mindenkor a könyvtár által bejelentett előző évi gyarapodást (tehát jellemzően a kiadványok egy évi gyarapodását, de például visszamenőleges beszerzés jelentése esetén a teljes bejelentett új állományt).

A visszaigazoló listák tehát két funkciót látnak el: szolgálatják a könyvtáraknak a teljes bejelentett állományukról az NPA-ban nyilvántartott adatokat, melyek azután tájékoztatói eszközül, saját nyilvántartásuk kiépítésére vagy kiegészítésére, illetve javítására használhatók, továbbá a könyvtárak évenkénti ellenőrző munkájuk nyomán szolgálatják az adat-

bázisnak a mindenkori legfrissebb és leghitelesebb bibliográfiai és állományi kiigazításokat, melyek alapján az adatbázis karbantartása, vagyis az éves helyzetnek megfelelő kijavítása, úgynevezett aktualizálása évente megtörténik.

A könyvtárakkal való kapcsolattartás tervezése során felmerült az úgynevezett gazdákönnyvtárak megszervezésének gondolata, amikor is a könyvtárak és (vagy) a periodikumok meghatározott körének és ezáltal a külföldi folyóiratok központi katalógusába visszajuttatandó jelentéseknek meghatározott gazdái lettek volna. E gondolatot azonban — különféle okok miatt — el kellett ejtenünk.

Az Országos Műszaki Könyvtár szerepe. Az Országos Műszaki Könyvtár mellett működő *műszaki könyvtári koordinációs kollégium* 1981 végén határozatot hozott, hogy a résztvevő hálózati központok segítségével az Országos Műszaki Könyvtár keretében létrehozza a műszaki könyvtárakba járó külföldi időszaki kiadványok számítógépes adattárát. Az Országos Műszaki Könyvtár 1982 elején megkereste a Széchényi Könyvtárat, és az azóta több alkalommal folytatott tárgyalások során sikerült a következő együttműködési formát kialakítani: 1983-tól kezdve a műszaki adattárban résztvevő és addig a Széchényi Könyvtárnak is jelentő 326 könyvtár jelentéseit csak az Országos Műszaki Könyvtárnak küldi el, amely viszont vállalta, hogy ezeket összegyűjtve és feldolgozva





évente egyszer közvetíti az OSZK-hoz. A Széchenyi Könyvtár e jelentéseket úgy tekinti, mint amelyek révén az illető könyvtárak eleget tesznek a 183/1960. sz. miniszteri utasítás által előírt bejelentési kötelezettségüknek, és ezáltal felmenti e könyvtárakat a dupla bejelentés kényszere alól. Az OSZK—OMK együttműködés a már említett gazdaszerep mintája lehetne, mivel az előzetesen feldolgozott jelentések átadásával az Országos Műszaki Könyvtár bizonyos mértékig tehermentesítené a külföldi folyóiratok központi katalógusát. Sajnos, a kooperáció még nehézségekkel küzd: az összesített jelentések egyelőre késnek a miniszteri utasítás által előírt határidőhöz képest, meglehetősen hátráltatván ezzel a KFKK tájékoztató munkáját. Az együttműködés kézenfekvő, célszerű és gazdaságos formája a jövőben az adatok automatikus átvétele lehetne.

Az adatváltozások nyilvántartása. Az időszaki kiadványok adatai között különbséget tesz a rendszer aszerint, hogy egy-egy adat *változását* hogyan kell kezelni. Egyes adatok változása csupán annyit jelent, hogy a korábban érvényes adat helyébe az újonnan érvényes kerül, a régit mintegy kiradírozza a rendszer és az újjal helyettesíti. Számos fontos adat azonban az NPA azután is őriz, hogy az adat érvényét veszítette, nevezetesen *a megváltott, korábbi adatot az érvényességének első és*

utolsó évével együtt, úgynevezett rétegekben tárolja. Ez a rétegelési eljárás a lehetőségekhez képest automatizálva van. Az NPA használhatóságának lényeges ismérve, hogy a kiadványok bármely adott időszakban érvényes, fontos adatai automatikusan megtalálhatók. Meggyőződésünk, hogy az *adatváltozások azonosításának és kezelésének ez a megoldása — a rétegelés — a Nemzeti Periodika Adatbázison túlmutató lépés a bibliográfiai adatkezelés gépesítésében.*

A könyvtárak adatai. Az adatbázis könyvtári alrendszere az eddigieknél tartalmi és mennyiségi szempontból jóval részletesebben tartalmazza mindazokat az adatokat, melyeket a bejelentő könyvtárakról, hálózati hovatartozásukról, szolgáltatásaikról stb. különféle források alapján regisztrálni lehetett. 1984 őszén a próbaüzem első lépéseként megtörtént a könyvtári nyilvántartás számítógépes feldolgozása, így a könyvtárak adataik ellenőrzése céljából meg fogják kapni az úgynevezett könyvtárkatalógus-lapot. *(Időközben megkapták, sokan már vissza is küldték. — A szerk.)* Az NPA az ellenőrzött adatokat egybe fogja vetni az adatbázisban levőkkel, szükség szerint módosítja és kiegészíti az adatbázist. Hogy az adatok folyamatosan rendelkezésre álljanak, az állomány-visszaigazolási lista lapjaihoz hasonlóan a könyvtárak évente megkapják a könyvtárkatalógus-lapokat is.

Az NPA szolgáltatásai, jellege, működésének jellemző adatai

A Nemzeti Periodika Adatbázishoz igen rugalmas kiadvány-előállító rendszer tartozik: az eddigi gyakorlattól eltérően gyorsan és automatikusan készülhetnek az adatokból a legkülönbözőbb szempontú összeállítások. A külföldi időszaki kiadványok *lelőhelyjegyzéke* a korábbiaknál gazdagabb és pontosabb adattartalommal, több mutatóval és gyakorlatilag késedelem nélkül jelenhet meg, ugyanakkor a munkafolyamat támogatja az MSZ 3424/2 szerinti egységes könyvtári bibliográfiai leírási gyakorlatot. (A „gyakorlatilag” szó mögött az adatbázis aktualizálásának ideje húzódik meg. A lelőhelyjegyzék előállítása a szó szoros értelmében — azaz mint számítógépes programfutás — minimális időt igényel.)

Gazdaságosan állíthatók elő *származékjegyzékek*. Ezek készítésének szempontjai két csoportba sorolhatók: az egyikben a válogatásnak az az alapja, hogy a jegyzékben mely könyvtá-

rak, illetve könyvtári csoportok állománya szerepeljen, a másokban a válogatás tartalmi ismérvek szerint is történhet, tárgy (szak) szerinti (lelőhely-)jegyzékek is előállíthatók. Természetesen jegyzékenként változó lehet a kiadványokról közölni kívánt adatok köre, és változhatnak a jegyzékben felőlelt évek — a rétegelés eredményeképpen. Ezenfelül lehetőség nyílik *több éves kumulációk* automatikus előállítására; különféle outputok COM-formában (is) megjelentethetők (COM = Computer Output on Microform, vagyis számítógéppel előállított mikrofilm lapokról van szó, amelyek a nyomtatott kiadványokhoz képest sokkal gyorsabban és olcsóbban készíthetők és összehasonlíthatatlanul könnyebben tárolhatók); különféle *programtermékek* gépi adathordozón (mágnesszalagon) való megrendelésére szintén lesz mód.

A külföldi folyóiratok központi katalógusa ugyanolyan gyorsan adhat telefontájékoztatót, mint eddig, de frissebb és többféle adattal tud szolgálni. A rendszer felkészült a legkülönbözőbb *statistikák* előállítására, amelyek alkalmasak a könyvtárügyi irányítás támogatására, és egyúttal az egyes könyvtárak vagy különféle könyvtárcsoportok tájékozódásához is információkat tudnak szolgáltatni.

Az NPA nem lekérdező rendszer. Szabad-e — ez a kérdés —, az 1980-as évek derekán központi szolgáltatást úgy gépesíteni, hogy csupán kiadvány-előállító rendszer legyen belőle, hiszen alapkövetelmény a közvetlen információkeresés lehetővé tétele. A válasz egyértelműen *nem*. A Nemzeti Periodika Adatbázis jelen formájában online keresésre ugyan nem alkalmas, de felépítése lehetővé teszi, hogy automatikus eljárással közvetlen lekérdezésre alkalmassá alakítható legyen, továbbá az állományadatok gépi tárolási és kezelési eljárásai a számonkénti nyilvántartás igényeit is szem előtt tartva készültek el. A naprakész lekérdezésnek ugyanis akkor lehetne értelme, ha az adatbázis naprakész adatokat tartalmazna. Az ehhez szükséges gyökeresen új bejelentési rendszer kidolgozása a jelen adottságok közt nem tartozhat az NPA hatáskörébe. A korszerű interaktív rendszer feltételeinek

megteremtése (a könyvtári-szervezési háttér kialakítása, képzett munkaerők alkalmazása, az anyagi fedezetnek, valamint a gépi berendezéseknek és ezek összekapcsolásához a vonalhálózatnak a megteremtése) az elkövetkező évek feladata lesz.

Az NPA-ra jellemző néhány fontos adat. A Nemzeti Periodika Adatbázis úgynevezett kezdeti feltöltésének szakaszában, az 1981-es évvel kezdve mintegy 4—5 év anyagát kell betáplálni: 22 ezer cím, a hozzájuk tartozó állomány és 800—850 könyvtári lelőhely adatait. Az évi bejelentések száma hozzávetőlegesen 75 ezer.

A KFKK-ban kitöltött adatlapok az OSZK TS/51 S intelligens terminálján kerülnek hajlékony mágneslemezre (floppy disc-re). A Nemzeti Periodika Adatbázis keretében 1984 szeptemberében megindult a programok üzemszerű kipróbálása, hogy a rendszert alkalmassá tegye a rutinszerű működésre. A kísérleti üzem befejezésének tervezett ideje 1985. június 30. A rendszer üzemszerű működtetése a külföldi folyóiratok központi katalógusának feladata lesz. A kísérleti üzem befejezése után az marad a fejlesztési csoport feladata, hogy a gépi rendszerben alkalmoszerűen felmerülő problémákat tisztázza, az esetleges hibákat felderítse, és a javítást a számítógépes partnerekkel együtt elvégezze. 1985-ben kísérletként remélhetőleg sor kerülhet az időszak kiadványok meghatározott körére vonatkozó állomány-visszaigazoló listák kiküldésére, esetleg csupán néhány könyvtárhoz, hogy együttműködésük nyomán a Nemzeti Periodika Adatbázis gondozói megismerhessék a még adódó problémákat, és a nagy könyvtári közösség elé már letisztult, korszerű termékkel léphessenek. A külföldi folyóiratok központi katalógusa mérlegeli a bejelentő könyvtárak megfelelően részletes tájékoztatásának célszerű módozatait is. Fontolóra vette például konferencia összehívását az élő eszmecsere érdekében, de hasznosnak tartaná egy felhasználói rendszerismertető kézikönyv közreadását is.

Szilvássy Zoltánné
Szöllősy Éva

A Könyvtáros egyes számai — tizenkét hónapra visszamenőleg — kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk



**MERABONA
és
TÉKA
típusú bútorainkat,
melyek
IRINGÓ
alvázra szerelve
tömörraktárak
berendezésére is
alkalmasak**

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:

CAVALLONI GYÖNGYI

Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119

Telefonüzenet: 663-226

Szívemelő táj: tündéres Badacsony

A maga nemében egyedülálló tája hazánk-nak. Talán a világon se nagyon akad még egy olyan hely, ahol ilyen kis területen ennyire szemléletesen tárulnának elénk a földtörténet emlékei. Olyan, mint egy szabadtéri tájmúzeum, ahol együtt láthatjuk páratlan szépségben a természeti erők és az ember építő munkájának nyomait, ám a rombolás képeit is.

Szépségének első hirdetői, népszerűsítői költők és írók voltak. *Kisfaludy Sándor* „tündéres Badacsonynak”, vagy ami ennél is kifejezőbb: „szívemelő táj”-nak nevezte. *Eötvös Károly* — nyilván *Kisfaludy* hatására — „Badacsony vidékének tündérországa”-ként említi, „melynél szebb a kerek világon nincs”. Sőt könyve *Badacsonyról* szóló fejezetének már ezt a címet adta: „A világ legszebb vidéke”. Ha netán valaki ezt *Eötvös* elfogultságának tulajdonítaná s annak, hogy keveset látott a nagyvilágból, egy nála többet utazó, későbbi író is idézhetünk: *Herczeg Ferenc* írja *Fekete szüret Badacsonyban* című tanulmányában: „Ez a legszebben felépített hegy mindazok közül, melyeket életemben láttam. Különb a palermói Monte Peligrinónál, melyről Goethe azt mondta: a világ legszebb hegyfoka. Goethe nem látta Badacsonyt.”

Eötvös nemcsak a táj szépségét fedezte fel, hanem egy kicsit a jövőbe is látott, amikor azt jósolta: „Egykor az idegen nemzetek utazói ezren és százezren jönnek ide majd, hogy mikor már minden szépet láttak: minden szépséget itt együtt lássanak.” A helyi idegenforgalom szakemberei szerint nyári időben napi 20—25 ezer, évente csaknem kétmillió ember látogatja meg a „balatoni hegyek uralkodó fejedelmét”. Hihetőnek tűnik ez a szám, ha el-töltünk néhány órát az idegenforgalom kapujában, a hajó kikötő és a Hableány étterem közötti területen, melynek régi, még az én hajdani első látogatásomkor is meglevő hangulatát

Pannóniáról szóló szép könyvében így örökítette meg *Bernáth Aurél*: „Ahogy az ember a mólóról a szálloda felé megy, több sor magas jegenye és sűrű vadgesztenye park fogadja. S ha eltűnik benne a sétáló, s különösen ha szívét előzőleg éterizálta a víziút, valami mély várakozás és csend kapja el. A méltóságos hegy körvonalai átsejlenek a gesztenyés levelei közt. Mélységes komolyságba kerül a lélek, mely eddig a víz és az ég könnyedségétől meg a hajó finom remegésétől már majdnem elvesztette földi kapcsolatait...” Ma bizony más kép és más hangulat fogadja az érkezőt. A park fái ma is megvannak, de nem a csend kapja el alattuk a sétálót, hanem a park tekintélyes részét elfoglaló borkóstolók, pecsenyesütők, bazárok, üzletek körül áramló tömeg vásári zsvajja, az egyik borozónál reggeltől estig visító, harsogó hegedű és harmonika hangja. A mai képet és hangulatot már nem *Bernáth*, hanem *Weöres Sándor* két évtizede írt *Badacsonyi distichonj*-ának a sorai érzékeltetik: „Üdv! idegenforgalma a hajdan még békés Balatonnak, / Mind, aki nagy-nyüzsgőn geggyöli ősi tavunk, / salve a fejlesztők és pártfogolók seregének, / kiknek a lépte nyomán szépül a strand és a barakk / és szétszórt papiros, bádog-tok körben a par-ton...”

Néhány órai figyelés után azt is megállapíthatjuk, hogy a látogatók többsége a balatoni hegyek uralkodó fejedelmének csak a lábánál rója le hódolatát, megreked a part közelében, a pecsenyesütők és borkóstolók környékén, így aztán keveset lát a táj szépségéből. Ám ha nem is sokan, de vannak olyan autósok, akik körbejárják a 12 kilométer kerületű hegyet, és az idegenforgalom központján, *Badacsonyon* kívül megismerkednek a hegyet övező településekkel: *Badacsonytomajjal*, *Badacsonyörssel*, *Badacsonylábdival*, *Badacsonytördemiccel*, esetleg a kissé távolabb fekvő, de határával a

hegy északi lábáig nyúló Nemesguláccsal, a Badacsony Tsz központjával, s ezek a kirándulók már izlelgethetik a táj varázsát. Ahhoz azonban, hogy teljes szépségében táruljon elénk a „szívemelő táj”, fel kell mennünk a hegyre, be kell járnunk a főbb turistautakat, szét kell néznünk a kilátóhelyekről. A Balatonra szép kilátást nyújtó Kisfaludy-házig még forgalmas az út, a hegytetőre és a kilátóhelyekhez vezető soklépcsős hegyi utakra azonban már kevesen vállalkoznak, pedig kárpótlást nyújt a fáradságért az, amit innen láthatnak.

Építő és romboló természet — építő és romboló ember

A földtörténet és az emberi történelem nyomai egyaránt olvashatók itt, s ebben a geológusok és a régészek kutatásai is segítenek. A geológusok sok millió évre visszamenően ismerik és leírták azokat az emberi élet mércéjével mérhetetlen idejű változásokat, süllyedéseket, töréseket, a területet többször elborító tengereket, vulkáni kitöréseket, amelyek a tájat formálták. A tüzes borokat adó hegyoldal talaja annak a pannóniai tengernek az üledéke, amely mintegy tízmillió évvel ezelőtt borította el a tájat, s amely később a világtengerektől elszakadva, lassan kiszáradó beltó-rendszerre alakult. Vize négy-öt millió évvel ezelőtt a vulkánok kitörésével, a táj arculatára ma is annyira jellemző bazalthegyek kialakulásával egy időben tűnt el. Nem is olyan régen még általánosan elterjedt volt az a nézet, hogy a Balaton a Pannon-tenger maradványa. Az újabb geológiai kutatások eredményei azonban arra utalnak, hogy a tenger kiszáradása után évmilliók jártak el addig, míg a kéregmozgások kialakították a Balaton mai medencéjét, amelyet a csapadék és a patakok vize fokozatosan feltöltött. A felszabadulás óta végzett fúrógépes vizsgálatok a tömedence üledékeinek és az üledékben található virágporoknak az elemzésével arra az eredményre vezettek, hogy ez nem is olyan régen, alig 20—22 ezer évvel ezelőtt történt.

A természeti erők mellett az ember teremtő és romboló munkája is formálta a táj mai arculatát. Nem tudjuk, hogy Badacsony mikor vált lakott tájjá, azt azonban igen, hogy egynapi járóföldre már a Balaton kialakulása előtt 20—22 ezer évvel is emberek éltek. Lovasi szőlőmtől — ahol e sorokat írom — alig ezer méternyire tárták fel 1951-ben azt az Európa-

szerte egyedülálló festékbányát, ahol 40 ezer évvel ezelőtt nagy gonddal kikísérletezett és előállított csontszerszámokkal bányászta a kultikus célokra használt vörös festékanyagot az őskor embere. Badacsonyban is több helyen kerültek elő — ha nem is ennyire régi — átfúrt és átfúratlan kőbalták, cserépmaradványok, amelyek azt bizonyítják, hogy itt is lehetett települése az őskori embernek. A szőlőtelepítés, házépítés, bányaművelés során itt is, ott is előkerült leletek arról vallanak, hogy a bronzkorban, a vaskorban és később is folyamatosan lakták e tájat. A kelták emlékét temetkezési helyükön kívül egy művészi alkotás, a Tördemic határában előkerült kettős kőfej is őrzi. Különösen sok emlék maradt a rómaiak idejéből, akiket a táj mediterrán jellege mellett nyilván annak szépsége is vonzott. A hegy aljában vezető utat ma is római útként emlegetik, és több helyen olyan ház van, amely római villa alapjaira épült. A feltárt temető, az előkerült alapfalak, téglák, oltárok, kőkoporsók mellett Diana istennő bronzszobra is hirdeti itteni életük tényét. Általános az a vélemény, hogy a szőlőtermelést is ők honosították meg Badacsonyban, és egyes feltevések szerint a hazánkban csak itt termő „kéknyelű” ebből az időből maradt fenn.

Amint *Kézai Simon* krónikájában olvashatjuk: „A hetedik sereg vezérét pedig Vérbulcsúnak nevezték. Ez Zalában, a Balaton tava körül szállott meg.” Badacsony tája a Vérbulcsú törzséből származó Lád nemzetség birtoka lett. Tomaj bizonyos feltevések szerint bese nyő település volt, a Taksony fejedelem idejében hazánkba jött Tanúz Aba leszármazottai, a Tomaj nemzetség lakta. A hegylégi települések: Tomaj, Lád, Őrs, Tördemic, Kőbölkút gyakran szerepelnek a középkori oklevelekben. Az Árpád-kori és a középkori templomok, temetők ismeretében arra következtethetünk, hogy egészen a török időkig virágzott az élet a hegy minden oldalán. A balatoni várak ellen vonuló törökök azonban az ittenieket is sokat sanyargatták: feldúlták és felégették falvaikat. Ekkor pusztult el Lád és Kőbölkút, s az először 1263-ban említett, Szent Imréről elnevezett tomaji pálos kolostor is, amely a klostrom-kútnál állt. A néphagyomány szerint ennek a szerzetesei termelték először a francia eredetű „pinot gris” szőlőt, a szürkebarátot, amelynek bora ma is az első helyen áll az itt termettek között.

Mai hírét-nevét természeti szépségén kívül tüzes borának és az üdülési lehetőségnek kö-

szönheti Badacsony. Bortermelésének sok évszázados hagyománya van, de igazából akkor vált híressé, amikor a 18. század elejétől kezdve a közeli és a távolabbi földbirtokosok szinte egymással versenyezve telepítették a szőlőket a hegy déli lejtőin, és a pincékre kúriákat, díszes présházákat és kápolnákat építettek. Ahogy *Keresztury Dezső* írja: „Nézd az öreg hegy meleg lejtőjére / gyümölcsöt raktak dédeid, / pincére présház, romra templom épült, / olvasd a táj sugalló betűjéből / a történelem feljegyzéseit.”

Az építés, az alkotás mellett azonban rombolt is az ember. Kiváló tulajdonságú a balatoni bazalt. Egyetlen köbcentiméternyi hasábjá 3000 kg terhelésnél is többet bír el, és mivel könnyen hasítható, gazdaságosan lehet belőle kitűnő utcaburkoló követ és járdaalapot vágni, de út- és vasútépítéshez a zúzaléka is kiváló. Ezt használta ki a 20. század elején az emberi kapzsiság és az üzleti érdek. Kőbányát nyitottak a hegy oldalán, elkezdték rombolni a természet csodás alkotását. A több mint fél évszázadon át tartó robbantások alaposan megbontották, éktelen sebhelyekkel csúfították el a hegy kecses alakját. A tomaji állomás mellett a Balaton partján pedig ott porzott fülsiketítő dübörgéssel a bánya kőzúzó üzeme, amelyről találóan írta *Várkonyi Nándor*: „Úgy illik ebbe a tájba, mint a szépszobába a moslékos vödör.” A harmincas években kitűnő útikönyvében *Darnay-Dornyai Béla* keserűen írta: „Addig nézze meg mindenki ezt a csodahegyet, amíg nem késő, hogy legalább elmondhassa a késő unokáknak is, hogy megmenteni ugyan nem tudtam hazámnak ezt a legszebb helyét, de halála előtt, a 12. órában még én is ott voltam a tetején és megsirattam én is ott a helyszínen a Badacsony kikerülhetetlen végzetét.” A végzetnek azonban végül mégis sikerült útját állni. A Természetvédelmi Hivatal sok-sok vita és harc után elérte, hogy 1967-ben a tó felé néző bányát megszüntették, de a Kőkapu környéki egy ideig még tovább működött.

Újabb nyomaival is találkozhatunk az emberi rombolásnak. A hegyre vezető út, a római út és az erdő által határolt, Tomajig nyúló területet három évtizeddel ezelőtt jól művelt szőlők borították, fehérlettek köztük a fákkal körülvett présházák. Harminc éve ezen a részen járt pincéről pincére *Sarkadi Imre*, hogy izlelgesse az igazi badacsonyit. Talán itt kapta *Kassák* is az élményt *Részegítő Badacsony* című verséhez: „Hét pincédben hétféle borodat ittam / hét verset írtam hozzád, hét köszöntőt / hét

dallama voltál hét szép napomnak / öledben aludtam, csókjaidtól keltem.” Most hiába keresi szemem azt a hangulatos présházat és előtte a hatalmas diófát, amely alatt Sarkadi nyelvével is csettintve jelezte, hogy „ez igen, ez már valóban badacsonyi!” — nincs sehol. Eltűntek a présházák, a fák, a szőlők, az évszázados támfalak, és Badacsony déli lankáján, ahol a legjobb borok termettek, most több száz holdon összefüggő paréjtelep, kétméteres kórótenger éktelenkedik. „Ki volt e földek gyilkosa, miféle kéz, szabály vagy rendelet?” *Tatay Sándor* egyik írásában találtam rá választ. „Húsz évvel ezelőtt azt mondták, a badacsonyi bor drága valutát ér. Rajta hát, rajzoltak gyönyörű terveket a minisztériumban. Lebontották sorban a régi, gyönyörű présházákat, pincéket, kivágták a diófákat, gesztenyefákat, tujákat, mert itt minden talpalatnyi hely a szőlőtökének kell. A pompás tervek lágy hajlatú terein kóró nő, ameddig a szem ellát. És ezrével és tizezrével árad fel a nép megcsodálni gavalléros hanyagságunk kirakatát.”

Ehhez képest jelentéktelen, de mégis szemet szűrő jelenség, amit az út másik oldalán, a ma is magánosok kezén levő területen láthatunk. Mind több helyen pusztulnak ki a szőlők, nemcsak azok, amelyeknek gazdái kiöregedtek a munkából, hanem azok is, amelyekben a régi présházák helyén milliőkat érő új nyaralók páváskodnak. Van olyan, amelyiknek a gazdája a szőlőt is rendben tartja (és a kapuban ülve diszkréten mondogatja a járókelőknek: Van jó háziborom!), de olyan is, ahol a szőlő metszetlenül sínylődik a burjánzó gazban, vagy ha megmetszették is, kapát és permetet egész évben nem látott, és a gazmagot, meg a betegségek csíráit viszi tőle a szél és az eső a szomszédokéra is. Ezek bizony már nem szeplők a hegy ősi szőlőkultúrájának az arcán, hanem hullafoltok. A hegyi szőlők halálra ítéletét jelzik. A Badacsonyi Szőlő- és Bortermelési Rendszer 13 partnerüzeme csaknem 4 ezer hektár nagyüzemi ültetvényen gazdálkodik, de ezt már nem a hegyen, hanem a laposon és az enyhe lankákon telepítették, s ahogy az egyik vezető mondta, a sok növényvédőszer és a helytelen gyomirtási technológia mellett még így is nagy gondjuk az erózió. A hegy-völgy irányú művelés következtében az esőzések évente legkevesebb 25, de előfordul, hogy 180 tonna talajt is lemosnak egy-egy hektárról... Úgy látszik, hogy a telepítést tervező szakemberek nem tudták azt, amit a szőlőtermelő parasztlak évszázadok óta tudnak: hegyes-

dombos vidéken nem szabad hegy-völgy irányú művelést folytatni. Működik egy szakszövetkezet is, amelynek elvileg az lett volna a feladata, hogy a hegyoldal szőlősgazdáit összefogja. Azokat a hegyi szőlőket azonban, amelyekben támfalak vannak, közepükön pedig lakóház áll, nem lehet nagyüzemi módszerrel művelni. Így a szakszövetkezet is a laposabb helyeken telepített. Szépek ezek a nagy szőlőtáblák, nyilván a boruk is jó, ha nem is olyan, mint a hegyen termett — mégis fájjalhatjuk a hegyi szőlők pusztulását, mert az ősi termelési kultúra eltűnésével együtt a táj képe is megváltozik. Amit véres verejtékkel termővé varázsolt az ember, azt lassan visszahódítja a természet.

„Költő és festő keresheti szerencsáját...”

Badacsonyi sétáján az irodalomban járatos emberben a szemével érzékelhető látvány akaratlanul is mindig társul, bővül és színesedik az irodalmi és művészi emlékekkel és élményekkel. Mintha abban is igaza lett volna Eötvös Károlynak, hogy „Költő és festő keresheti szerencsáját e táj szépségein. Zenész, szobrász és építő soha. Sokkal kisebb méretekben kell e három művészetnek dolgozni, semmint azokba a csodálatos táj varázsát beilleszthetné.” Ma is érvényes, hogy a táj varázsa irodalmunkban, elsősorban a költészetben és a festészetben tükröződik a legszemléletesebben. Első népszerűsítője, a ma is használt jelzők legtöbbször a megalkotója *Kisfaludy Sándor* volt. Emléke itt annyira eleven, mintha Tatay Sándornak az irodalomtörténet értékelésével nem egészen egyező elragadtatott megállapítása volna érvényes: „Ez a Kisfaludy Sándor óriási nagy költő volt, korszakalkotó költő.” Hajdani présházán és a Szegedy Róza-házon kívül utca, forrás, kilátó őrzi nevét és emlékét. 1795-ben a szabadságon levő testőr a badacsonyi szüreten ismerkedett meg *Szegedy Rózával*, aki először visszautasította szerelmét, de öt évvel később — nyilván a kétszáz dalból és húsz énekből álló *Kesergő Szerelmem* hatására — 1800-ban a felesége lett. Utána a nyár és az ősz nagy részét Badacsonyan töltötték. Itt írta a környék várairól szóló regéit, amelyekről halála évében úgy vélekedett, hogy „...Az utóbbi magyar fiatal nemzedék, mint már most is a Regéimben megénekelt váromlékokhoz, zárandokolni fog, hogy lássa azon helyet, hol

egy tántoríthatatlan hazafinak szívévéből azon érzelmek forrának fel, hol egy hazafi kebelből azon szózatok hangzának ki, mellyek a magyart hazaszeretetre gerjedni, nemzetiséget és ezzel nemzeti életet visszavívni, szóval a magyart önmagának visszaadni segítették.” Nyelvünk fejlesztésében ugyanezek a célok vezették, hiszen mint írta: „Az a nyelv a Nemzetnek, ami a lélekzet az élőknek. Nyelv nélkül szintén úgy vége a Nemzetnek, mint lélekzet nélkül vége az életnek.” Ha voltak is világnézeti korlátai, híven szolgálta a nemzeti fejlődés ügyét. Nem pazarolják tehát érdemtelenre idejüket azok, akik nyári napokon ezrével zárandokolnak a Kisfaludy úton a költő emlékhelyeihez: egykori pincéjéhez, a Kisfaludy-házhoz és szomszédságába, a Szegedy Róza-házhoz. Ezen a nyáron azonban csalódás érte azokat, akik az útikönyvekben leírtakat szeretnék volna látni. A *Balaton* című útikönyvben ezt olvashatjuk: „A fordulónál ... megpillantjuk Badacsonyi irodalomtörténeti érdekességű házát, egyben a Balaton-vidék legszebb szőlőbeli présházát, a Szegedy Róza Irodalmi Múzeum épületét... A ház tövében folyik a Kisfaludy-forrás vize, favályúból ömlik a hideg, tiszta víz, felette virágágásokban szegfűk, rózsák virítanak és a házat is virágágások veszik körbe.” Azt is leírja, mi minden látható a házban, amely „nemcsak irodalmi múzeum, hanem a balatoni szőlőművelés emlékeinek a tárháza is”. A múzeum létesítését *Jankovich Ferenc* kezdeményezte és harcolta ki, aki az 50-es évek elején badacsonyi szőlősgazda lett. Emlékszem, hogy egyik találkozásunkkor milyen lelkesen mesélte: Sikerült megakadályozni, hogy ebből az irodalmi kegyhelyből is kocsmát vagy munkásszállót csináljanak. Olyan irodalmi múzeum lesz itt, hogy csodájára járhat az egész ország! A múzeum el is készült, megnyitásakor, 1953 májusában *Illyés Gyula* mondta az avató beszédet. Jankovich azonban ekkor már nem lelkesedett, hanem bosszankodott ennek okáról — nyilvánosság elé eddig még nem került — levelében így tájékoztatott: „...Ez a vegyes felvágott, amit Badacsonyi Irodalomtörténeti Múzeumnak neveznek, messze esik az én eredeti elképzelésemtől. Én nem ezért harcoltam. Céлом az volt, hogy a világ legszebb pontján, irodalomtörténeti emlékü helyen, méltó hajlékban helyezték el a dunántúli klasszikusok (Batsányi, Berzsenyi, Kisfaludy, Vörösmarty, Babits) kallódó tárgyi emlékeit s a létesítendő múzeumnak dunántúli irodalmi jellege legyen. Ez a mindenes gyűjte-

mény azonban még izelítőt sem ad mindebből, egy kérdést sem merít ki, üres, felületes és csak propaganda-célokat szolgál. Igényesebb látogatót nem elégíthet ki, az igényteleneket pedig elkápráztatja, félrevezeti. Egyetlen haszna, hogy megmaradt s nem vált munkás szertárrá a Szegedy Róza-ház. Ez is valami...”

Nem a mi feladatunk eldönteni, jogos volt-e kifakadása. Bár nem az ő elképzelése valósult meg, mégis megszületett hazánk leglátogatottabb vidéki irodalmi múzeuma, amelyhez – mint valami zarándokhelyre – tavasztól őszig népvándorlásszerűen vonultak a látogatók. Ezen a nyáron is vonultak, de zárt kapu fogadta őket, rajta egy tábla: „Átalakítás miatt zárva.” Munkának vagy a munkára való előkészületnek azonban semmi nyoma. Badacsony legszebb és legrégebb háza a kapun kívülről is ebek harmincadjára jutott gazdátlan épület benyomását kelti. Ha bemegyünk a kapu mellett a kidőlt kerítésen, még elszomorítóbb a látvány. Az egykor szépen gondozott virágágyásokban a nemes évelők maradványait fojtogatja a gaz, az épület falain omladozik a vakolat, tetőzetén annyira megritkult a nád, hogy ezt már nem is lehet tetőnek nevezni, az ajtókon nagy lakatok, a földszint kitört ablakain ki-be röpködnek a befészkelte verebek, az emeleti részen, esőtől ázottan feketednek, penészednek és rohadnak a mennyezetet tartó gerendák. Ilyen a ház, amelyről egy 1982-ben megjelent útikalauz még ezt írja: „Irodalmi múzeuma egész évben nyitva.”

Nagy Miklós nyugalmazott tanár, a lelkes badacsonyi patrióta, a táj tárgyi és szellemi emlékeinek gyűjtője, a tomaji tájház létrehozója, aki még 76 évesen is fáradhatatlanul dolgozik, s akit éppen 50. házassági évfordulójának előkészületei közben zavartam meg látogatásommal, jól ismeri a helyzetet. Mutatja a *Honismeret* 1980. évi 3. számában megjelent cikkét: „A Szegedy Róza-ház sajnos egyre romlik. Egy helyisége már használhatatlan. Ha idejében nem gondoskodunk Badacsony legszebb műemlék épületének megmentéséről, nem lesz hely, ahol a táj első felfedezőjének, költőjének és feleségének emlékeit láthassuk.” Mint mondja: Mi badacsonyiak a Hazafias Népfőnt fórumain is igyekeztünk erre felhívni a segíteni tudók figyelmét. De sajnos nem történt javulás. Így aztán 1983 őszén a megyei újság arról adott hírt, hogy „Ma már beázik az épület és megsemmisítéssel fenyegeti a korhű bútorokat, pótolhatatlan irodalmi emlékeket.” Azóta tovább romlott a helyzet. Be kellett zár-

ni a múzeumot, és ki kellett üríteni az épületet, hogy meentsük, ami még menthető. Azt is megtudtam beszélgetéseim során, hogy amikor a tetőt megbontotta a szél, az illetékesek tervet készítettek a felújításra. Négy éve el is készült a terv, 3 millióba került volna a javítás, pénz azonban nem volt. Mivel arról nem gondoskodott senki, hogy a nádas házak gazdáihoz hasonlóan néhány kéve náddal és néhány csapattóval ideiglenesen kijavítsák a hibát, azóta annyit romlott az épület s annyit emelkedtek az árak, hogy ma legalább 15 millióba kerülne a javítás. Most a megyei tanács elnökében bizakodnak, aki — állítólag — megígérte segítségét.

Másik szomorúságuk a badacsonyiaknak, hogy nem folyik az évszázadok óta híres Kisfaludy-forrás, amelyről már *Garay János* is így írt: „Ottan álltam Badacsonynak / Lejtőjén a szent helyen, / Hol a regék dalnokának / Áll hajléka a hegyen. / Ittam a forrás vizéből, / Mely csörögve serked itt, / Hippokréné büvizének / Véltem inni cseppjeit.” Nem azért

**Egy József szobra a mólónál.
Marton László alkotása.
(Orbán József felvétele)**





**Írók és könyvtárosok Szeged Róza háza előtt
(MTI Fotó — Papp Jenő felvétele)**

nem folyik a forrás, mert elapadt, hanem azért, mert elzárták, s ez lényegesen emeli a vendéglő forgalmát. A Szeged Róza-ház szomszédságában, a forrás fölött álló Kisfaludy-házban ugyanis vendéglő működik. A költő hajdani préházát, amelynek tóra néző falán ma is ott az 1886-ban állított emléktábla: „Kisfaludy Sándor legszebb regéit írta e helyen”, a 70-es évek elején végzett bővítéssel, átépítéssel több száz személy fogadására alkalmas vendéglővé alakították. A forrás fölött levő teraszról pompás kilátás nyílik a tóra. Az eltikkadt kirándulók, akik régebben a forrás vizével oltották szomjukat, s a kilátóhoz vezető utakra indulva itt töltötték meg kulcsaikat és üvegeiket, most rá vannak kényszerítve, hogy a vendéglő teraszán sört vagy üdítőt „tankoljanak”. Akárki akármilyen indokkal zárta vagy záratta is el a forrást, még feltételezni se merem, hogy ez lett volna a célja...

Badacsonyi irodalmi emlékeit idézve Kisfaludy után *Eötvös Károlyt* kell elsőként említeni, akinek az írásait már többször idéztem. Ő nem élt Badacsonyan, de írotársaival tett balatoni utazásáról szóló, több mint száz éve megjelent könyveiben (*Utazás a Balaton körül; A balatoni utazás vége*) prózairóink közül ő írt először Badacsonyi szépségéről, varázsáról, felidézve a múltat, a régiek életét, regéiket, anekdotáikat, egy — talán sosem volt — mesés kor mesés hangulatát. Herczeg Ferenc, akinek Badacsonylábdiban volt nyaralója, sok időt töltött itt, műveiben azonban ennek kevés a nyoma. A badacsonyiak mégis számon tartják,

mert már idézett tanulmányában ő is a világ legszebb hegyének tartotta Badacsonyt. *Krúdy Gyula* nem írt Badacsonyról, de 1918 nyarán vendégként Badacsonyörsön töltött néhány szép hónapot egy préházban és az Esterházy-kastélyban, s itt írta *Útitárs* című regényét. Keresztury Dezsőt csaknem nyolc évtized emlékei kötik e tájhoz. Nagyszüleinek a hegy északi oldalán, Korkovánban és a déli oldalon is volt szőlőjük, házuk. Gyermekkorában itt próbálgatta a „meztélláb”-járást egy kislány kedvéért. Badacsonyról szólván írja: „Ez ifjúságom színhelye”, s azt is: „Nekem a tavasz mindig az marad, az az első, amit nyiladozó értelemmel, ébredő érzésekkel ott éltem át a Badacsonyi körül...” Amint versei és prózai írásai mutatják, azóta is kötődik a tájhoz. A Kisfaludy-ház és a Szeged Róza-ház mellett egy újabb irodalmi emlékhely is kialakulóban van Badacsonyan, a Keresztury-ház. Ezt a népi stílusú házat nagyanyja, Eöry Miklósné építtette a múlt században. 1964-ben, amikor közvetlen szomszédságában megépült a művelődési ház, eredeti stílusában felújítva hozzákapsolták a Keresztury-házat is, amely ebben az évben két jeles eseménynek is színhelye volt. Májusban leplezték le a ház falán azt az emléktáblát, amely szerint „Ebben a házban jöttek össze 1934 és 1935 nyarán azok a zeneszerzők és írók, akik közös mesterük, *Kodály Zoltán* nevelőmunkájának szolgálatára létrehozták az Éneklő Ifjúság mozgalmat. Ha a géniusz szól: Föltámaszt a szót!” Itt tartották 1984 augusztusában a költő és tudós Keresztury 80. születésnapja alkalmából az első megemlékezést az országban. Az életművét reprezentáló, gondos munkával összegyűjtött kiállítás megnyitóján a vártnál sokkal nagyobb tömeg megjelenése és az ünnepien bensőséges hangulat egyaránt azt jelezte, hogy ifjúsága színterén Keresztury ma is otthon van, benne él az emberek szívében.

Jankovich Ferenc élete utolsó két évtizedének sok idejét töltötte nádtetes hegyi házában. „Itt élek én most, itthon, templomos nehéz / magányban, mint melabus / merengő pásztor, terelgetem a dombokat — / immár közöttük / bronzzá sütött a nap.” Jól emlékszem, hogy ez a komorságig komoly ember milyen gyermekes lelkesedéssel mesélt itteni terveiről és munkájáról. Nézd meg — mutatta egyszer a tenyerét —, követ fejték a saját földemből, és pincét építtek. Nem újdonság ez nekem, szabadságos diákként sokat kőműveskedtem én

apám mellett. Egy másik alkalommal Badacsonyból jövet papírlapokat tett elém: „Ilyen nagy verset nem írtak mostanában. Nehezen lehet olvasni, mert a hold és a gyertya kettős fényében írtam fönt a hegyen.” *A fény virágai* című versének a kézírata volt, amely később kötetének is címadó verse lett. Az irodalmi múzeum mellett Badacsony egyéb fejlesztési terveiről is olyan lelkesedéssel beszélt, mintha nem újdonsült szőlősgazda, hanem bennszülött lett volna, s annak is érezte magát, amint ezt *Verőfényben* című versének végrendelet-szerű sorai is mutatják: „Akárki fia omlik a helyemre / E tájt dicsérni legyen majd nyelve.”

Tatay Sándor 1945 tavaszán a romokban heverő Budapestről érkezett feleségével annak szülőhelyére, Badacsonyba, és az akkor már neves író az irodalomtól nagyon távol álló munkát vállalt. Anyósa helyett ő lett a hegy egyik legszebb pontján álló Rodostó turistaház gondnoka. Nyolc éven át, 1953-ig végezte ezt a munkát. Beszerző körutakra járt, és húsz-harminc kilós csomagokban cipelte a hegyre mindazt, ami a vendégek ellátásához kellett. Közben egyetlen sora sem jelent meg, voltak, akik már el is temették mint író. Pedig talán éppen ezeknek az éveknak a tapasztalatai és élményei segítettek írói újjászületésében. Az 50-es évek elején Jankovich Ferencsel együtt megvették egy-egy darabot az Ernst-féle szőlőléből. Jankovich pincét, Tatay házat épített, s otthagya gondnoki állását, ide költözött. És az eltemetett író feltámadt. Egymás után születtek regényei és elbeszélései, köztük azok is, amelyek a legbadacsonyibb íróvá teszik. Hogy csak ezeket soroljam: 1955-ben az *Ének a szőlőhegyről*, 1958-ban a *Vulkán*, amelyből *Ház a sziklák alatt* címmel nagysikerű film is készült, 1967-ben a *Bujdosásunk története*, majd 1980-ban a *Lyuk a tetőn*. A táj szeretete és szépsége mellett valóságos krónikái ezek a könyvek a Badacsony mindennapjainak, az itt élő emberek örömeinek és gondjainak. Tatay könyvei nélkül nem ismerheti senki Badacsony közelmúltjának évtizedeit. Bár „a haza ajándéka-ként” Pesten is kapott lakást, ideje nagy részét azóta is itt tölti, benne él a táj művelődési életében. A tágabb környéken is alig akad olyan falu, ahol nem vett részt író-olvasó találkozón, s ezek az olvasóknak és a könyvtárosoknak egyaránt ünnepi eseményt jelentettek. Mikor súlyos szívinfarktussal szanatóriumban fekvő, *Kertész Károly*, a tapolcai könyvtár igazgatója szép nyílt levélben juttatta el hozzá a könyvtárosok ragaszkodásának és szeretetének



**Veres Péter és felesége,
valamint Mesterházi Lajos
könyvtárosok között a badacsonyi találkozón
(MTI Fotó — Papp Jenő felvétele)**

szavakba foglalását, s ez a szeretet kölcsönös. Nem írt még magyar író szebb sorokat könyvtárosokról, mint Tatay Sándor: „A könyvtárosok barátaim, és nincs többé idegen város, sem falu számomra az országban, mert mindenütt akad könyvtáros, ha több nem, legalább egy, ha félig fizetett is, ha csak szerény megbízott is, otthon vagyok véle.”

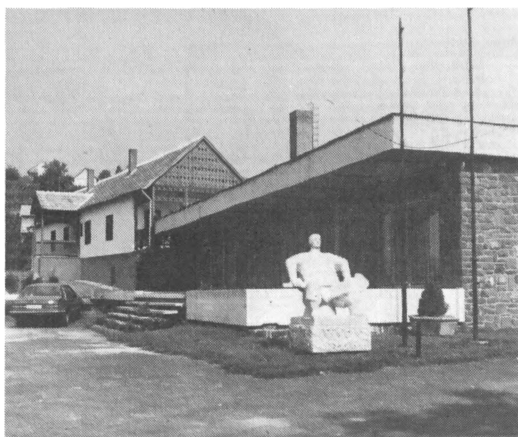
Sorolhatnám hosszan a költőket és a verseket annak érzékeltetésére, hogy hányan, hányféleképpen „keresték szerencsájukat a táj szépségein”. De — Eötvös megállapítását igazolva — a festőket is. Keresztury szerint „A Balaton modern művészi látomásának kialakításában festők az úttörők. A tövidék romantikus festői követték, a realisták kísérték, a modernek megelőzték a költőket.” Badacsony festői közül — anélkül, hogy *Ligeti Antal*, *Telepy Károly*, *Bernáth Aurél*, *Rippl-Rónai József*, *Illés Árpád* érdemét csökkenteni akarnánk — *Egry József*ről és *Udvardi Erzsébet*ről külön is szólni kell.

Egry József 1916-ban beteg katonaként került Badacsonyba, a Neptun Szállóban (ma SZOT-üdülő) létesített hadikórházba, amint ezt a ház falán elhelyezett emléktábla is hirdeti. Ez sorsdöntő lett élete alakulásában. Mint egyik korabeli levelében írja „Megerszerettem Badacsonyt”. De nemcsak Badacsonyt, hanem az egyik önkéntes ápolónőt, az előkelő családból származó Pauler Juliannát is, akit 1918. július 6-án feleségül vett. Ekkor telepedett meg Badacsonyban, és kisebb megszakításokkal 1938-ig felesége hegyoldali házában élt.

Ezt a házat eladva a vízhez közel, a Badacsony u. (ma Egry-sétány) 66. sz. alatt megkezdtek új villájuk építését, amely 1941-től egészen haláláig otthona lett. Badacsonyba kerülése után festészetének szinte egyetlen témája van: a Balaton, annak fényözöne, párája, atmoszférája. Egyik méltatója szerint a kor magyar festői közül a leeurópaibb s egyben a legnemzetibb egyéniség. Emléke — részben az *Egry Baráti Kör* működése révén — elevenen él Badacsonyban. Az Egry-villa előtti utat Egry-sétánnak nevezték el, halálának tizedik évfordulóján, 1961-ben a tomaji temetőben felállították *Borsos Miklós* által tervezett és készített síremlékét, villájában pedig 1972-ben megnyílt az 52 képét őrző Egry József Múzeum, kertjében bronz mellszobrával, amely szintén Borsos Miklós alkotása.

Badacsonyban él, sőt a környék költő fiának és országgyűlési képviselőjének, *Simon István*nak halála óta a táj országgyűlési képviselője is *Udvardi Erzsébet*. „Szeretek a Badacsonyban élni — vallja —, szeretem, hogy amikor kinézek az ablakomon, egy hatalmas vízfelületet látok. Szeretem érezni az évszakok és napszakok jelenségeit.” Bernáth Aurél Egryvel rokonította művészetét. „Az ő lírája is közvetlen környezetének sugalmazásából fakad, mégis más világ, független klasszikus elődjétől... Udvardi Erzsébet új világot teremtett, nem idegent a badacsonytól, nagyon is benne gyökerezőt.” Művészként és emberként is összeforrt a tájjal. Néhány nagyméretű alkotása a

A művelődési ház könyvtári része és a Keresztury-ház (Révai felv.)



tomaji templomban látható, s az elmúlt évben 25 képét ajánlotta fel az új tomaji iskola építésére.

Írók, könyvtárosok, könyvtárak

Az irodalmi hagyományoknak is szerepük volt abban, hogy 1954. június 19—20-án Badacsonyban rendeztük meg a maga nemében máig egyedülálló író-könyvtáros találkozót, amelyhez az irodalomnépszerűsítés Fejér megyében végzett akkori kísérletei adták az indítást. Az első elképzelések szerint a Fejér megyei könyvtárosok összejövetelére akartam néhány író-t meghívni baráti beszélgetésre. Ez a terv azonban részben az írók kívánságára, de még inkább azért, mert a *Szabad Nép* egyik cikke nyomán kibontakozott irodalmi vitában a könyvtárosok is többször szóba kerültek, lényegesen módosult, kibővült. Szálloda akkor sem volt Badacsonyban, így a résztvevők számát a két turistaház: a Rodostó és a Vörös Csillag (ma a Vas megyei Tanács üdülője) befogadóképessége határozta meg. A szervezést végző Fejér és a rendezésben közreműködő Veszprém megye könyvtárosain és 15 írón kívül a többi dunántúli megyéből már csak 2—2 küldött részére tudtunk szállást foglalni. A fiatalabb könyvtárosok egy részének még így is szükségszállást kellett szerezni, mert amint *Mesterházi Lajos* írta: „A szervezés során szélesedett egyre a kör, már képviseltette magát az Írószövetség, a Népkönyvtári Központ, a minisztérium könyvtári főosztálya, eljöttek az irodalmi folyóiratok, a megyei és fővárosi lapok tudósítói. Néhány dunántúli író és könyvtáros szűk körű baráti találkozójaiból így lett országos érdekű értekezlet.” Még külön cikkben is csak vázlatosan lehetne felsorolni a negyven felszólalás érdemi mondanivalóját, azt pedig még vázlatosan sem, ami az éjfélig tartó népdaléneklés közben az írók és a könyvtárosok beszélgetésein szóba került. Azt azonban harminc év elmúltával is a személyes emlék erejével tanúsíthatom, hogy a könyvtárosok számára nemcsak élményt, hanem komoly szellemi gazdagodást is nyújtott a kétnapos tanácskozás. Akkori beszámolómat azzal fejeztem be a *Népművelés* című folyóiratban: „érdemes volt megrendezni és érdemes lesz folytatni is.” De a folytatás, sajnos, mindmáig elmaradt...

A könyvtárak mai helyzetéről érdeklődve azt a tájékoztatást kaptam, hogy ezek ma is a

települések kulturális életét, szellemi színvonalát meghatározó intézmények, már ahol vannak. A hegyről elnevezett települések közül ugyanis Badacsonyan és Badacsonylábdiban nincs, és soha nem is volt, Badacsonyörsön pedig négy éve „érdektelenség” miatt megszűnt a könyvtár. A közigazgatási központban, Badacsonytomajon viszont másfél könyvtárost foglalkoztató körzeti könyvtár működik, amely két évtizede a művelődési házban szorong — amint keresése közben útbaigazítottak —, „a falu és az üdülőtelep közti senkiföldjén”. Innen látják el könyvekkel Badacsonytördemic, Balatonrendes és Ábrahámhegy tagkönyvtárait is. Ha belép az ember a könyvtárba, három dolog tűnik először szemébe: a ragyogó tisztaság, az állványokon sorakozó könyvek példás rendje és legfőképpen a zsúfoltság. A kölcsönzöből és egy kis feldolgozó szobából álló könyvtár legfeljebb 5—6000 könyv szakszerű elhelyezésére volna alkalmas, és most ennek a háromszorosa zsúfolódik a mennyezetig magasított állványokon. A könyvtárosok abban reménykednek, hogy az új iskola megépülése után a régi iskolában kapnak majd helyet, s ez nemcsak nagyobb lesz, hanem így a várható olvasókhoz, a falu lakóihoz is közelebb kerülnek. Igaz ugyan, hogy a beiratkozott olvasók száma 1983-ban elérte, 1984-ben pedig várhatóan meg is haladja az állandó lakosság 20 százalékát, de az is igaz, hogy ezeknek egy része nem helybéli állandó olvasó, hanem az üdülők beutaltjai közül ide betérő alkalmi látogató. Nem használt a munka eredményességének az sem, hogy az elmúlt öt évben háromszor változott a könyvtáros személye. A mostani könyvtáros talán majd gyökeret tud eresztetni,

s ez annál is kívánatosabb, mert vannak olyan jelek, amelyek igényességére utalnak: például június 22-én *Gergely Mihályt* látták vendégül író-olvasó találkozáson, augusztus 6-án *László Gyula* professzorral szerveztek beszélgetést Balatonrendesen, és tevékenyen közreműködtek a Keresztury Dezső 80. születésnapja alkalmával rendezett kiállítás és ünnepély előkészítésében is. A badacsonytördemici könyvtár munkájának egy-egy részletéről régebben, a *Könyvtárosban* a hatvanas és a hetvenes évtized első felében, valamint a pedagógiai szaklapokban is többször olvashattunk. Kitűnően működött, amíg *Vollmuth Frigyesné*, a falu idős-okos tanítónője kezelte. A falu aprajánagya szívesen járt a könyvtárba, mert bíztak benne, eleven kapcsolata volt a lakossággal. A gyermekek részére olyan foglalkozásokat szervezett a könyvtárban, amelyeket a járás pedagógiai vezetői is elismerő figyelemmel kísértek. Két éve egy fiatal tanárnő lett a könyvtáros, most ismét személycsere várható, s ez jelzi a könyvtár munkájában bekövetkezett kedvezőtlen változást is.

Nem vállalkozom arra, hogy futó látogatásom alapján választ adjak arra: milyen a táj könyvtári helyzete? Inkább idézem a kérdés alapos ismerőjének, *Kertész Károly* tapolcai könyvtárigazgatónak a szavait. „Ezek a könyvtárak nagyobbak, gazdagabbak, mint azt valaha Ti gondoltátok, de talán kevésbé »olvasókörszerűek«, mint ahogy akkor elképzeltétek... Sajnos, az épülés, gyarapodás körébe aggasztóan sokan nem értik bele a szellemi gyarapodást. Élmény helyett »rációt« és leginkább pénzt keresnek e tündéri táj emberei is.”

Könczöl Imre



Molnár Dénes

Molnár Dénes grafikusművész Erdélyben minden tárlatlátogató ember ismeri; a határon túl inkább csak azok, akik ex librist is gyűjtenek. Ez a sokoldalú művész ugyanis az ex librisnek is hivatott művelője. Vadasdon (Maros megye) született 1947. július 22-én. Az általános iskolát szülőfalujában, a középiskolát Marosvásárhelyen, a képzőművészeti középiskolában végezte el 1966-ban. Érettségi után a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Főiskolára került, ahol grafikát tanult, s ahol 1975-ben szerzett diplomát. Csaknem tíz éve Marosvásárhelyen tanít rajzot, grafikát, művészettörténetet, és mellette állandó alkotómunkát végez. „Apró lépésekkel haladok egy bizonyos tökéletesség felé” — írja egyik önéletrajzi írásában, és e megállapítását a kritika és a nagyközönség is igazolja. Tagja a Romániai Képzőművészek Szövetségének. Egyéni és csoportkiállításainak felsorolása helyett szögezzük le azt a tényt, hogy ismerik és nemcsak számon tartják, de becsülik is a munkásságát.

Molnár Dénes sokarcú művész, aki a grafika minden műfajában és minden technikájában otthonos. A hazai környezet valósága, a balladás szemlélet, a figurativitásra való hajlam, vagy ahogy maga mondja: „az Erdélyből hozott tisztesség” a román fővárosban délies könnyedséggel és egyfajta kánonellenességgel ötvöződött; itt kell keresnünk kísérletező kedvének indítékait, az esztétikai bilincstörésre irányuló szándékait. A modern művészet útvesztőjében, az „esztétikai ingovány”-ban a maga biztos ösvényét keresi, és ehhez minden műfajt (tájkép, csendélet, portré, illusztráció, ex libris stb.) és minden technikát (fametszet, linómetszet, rézkarc stb.) felhasznál. De a külső hatások mindig áttételesen, saját hangszerelésében jelentkeznek alkotásaiban. Lehet például, hogy az indíték Daumiernek köszönhető, az eredmény azonban mindig sajátja. Nem tartozik a megalkuvó művészek közé; csak a belső

kényszernek enged, a külsőnek soha. Művészi alázata ad tartást önmagának és alkotásainak egyaránt.

Szívesen és gyakran készít mappákat és sorozatokat (*Ady, József Attila, Aqua, Idol, Drapéria, Dózsa, Éva, Sport, Sui generis, Kezek, Bolyai, Táj* stb.), ezeket a kis példányszámban készült munkákat a műbarátok mindig hamar elkapkodják. Legterjedelmesebb munkája a „Sylvania” című rézkarcsorozat. Nem idegen tőle a karikatúra sem; a groteszk iránti hajlama, kritikus társadalomszemlélete szinte predestinálja erre. *Humorszótár* című munkáját 1977-ben a Kriterion adta ki, karikatúráiért eddig majdnem minden évben díjat kapott.

A pedagógiai munkát a legtöbb művész kényszernek tekintti, Molnár Dénes nem tartozik ezek közé. Szívesen tanít, és hogy nem rosszul, azt az is bizonyítja, hogy volt tanítványai között nem egy akadémikus művész is akad.

Érdeklődését újabban a tárgyi néprajz is erősen leköti. Néprajzi tárgyú cikkeket, könyveket illusztrált, közülük több most van megjelenés alatt.

Ex libriszel alig pár éve foglalkozik, de máris több mint 160 alkotás van mögötte. Kedvenc exlibris-témája az akt, nemcsak azért, mert ezt tartja a legnehezebb művészi feladatnak s a mesterség próbakövének, hanem azért is, mert az örök emberi szépség hordozója. Az ex libris iránti szenvedélye egyúttal állandó harcot is jelent; szabadulni szeretne a műfaji megkötöttségektől, új témákat, új szimbólumnyelvet, új kifejezési eszközöket keres, és miközben a műfaj megújítására törekszik, maga újul meg igazán. A hagyomány és a korszerűség, a műfaji megkötöttség és a szabad szárnyalás harcában nem kiegyenlítésre törekszik, hanem saját művészi elképzeléseinek megvalósítására.

Galambos Ferenc

Textus, kontextus, textológia

A textus szöveget, szövegrészletet, a kontextus szövegösszefüggést, szövegkörnyezetet, a textológia szövegelméletet, szövegvizsgálatot jelent. Mindhárom kifejezés alapszava a latin *texo* (texere, textum) ige, ennek jelentése: szöni, összefűzni, összeszerkeszteni, fogalmazni, írni, valamit valamibe beleszöni. A szövegekkel kapcsolatosan gyakran fordul elő a textúra kifejezés is, többnyire a szövegezés eredményeként létrejövő szövegszerkezet értelmében. (A nyelvtudományi kontextus-elmélet szerint a szavak szövegbeli jelentését a kontextus határozza meg. Ez az irányzat (helytelenül) nem veszi figyelembe a szavaknak a kontextustól független objektív jelentését.)

Ez az etimológiai megközelítés már sejteti, hogy szövegeken általában az írott (nyomtatott), tudatosan felépített szövegeket értjük. Ebből természetesen nem következik, hogy a szóbeli kommunikáció közlései kevésbé volnának szövegek, hiszen ezek is ugyanazokból az alapelemekből, a szavakból alakulnak ki. Szöveg és szóbeli közlés (beszéd, előadás stb.) szoros viszonyát mutatják azok a jórészt pejorativ (rosszalló), sokszor már az argó körébe tartozó nyelvi fordulatok is, amelyekkel sűrűn találkozunk a köznapi beszédben (például: „szövegel”, „sok a szöveg”, „nyomja a szöveget”). Ezek a kifejezések egyébként arra is utalnak, hogy a kritizált szövegek egyáltalán nem érik el a szándékolt hatást, sőt „lejárattják” a mondanivalót. E jelenségre azért is érdemes figyelni, mert ilyen veszély a könyvtári-információs feldolgozásokban, szövegezekben is mindig fenyeget.

Az emberiség történelmi, társadalmi, kulturális fejlődésének során eddig a következő szövegtípusok alakultak ki: orális (szóbeli) szövegek, chirografikus (kéziratos) szövegek, tipografikus (nyomtatott, sokszorosított) szövegek és elektronikus (elektro-akusztikai technikával előállított) szövegek. Ezek a szövegtípusok

tükrözik a történelmi fejlődés menetét, amelynek egyik fontos jellegzetessége, hogy az új típus uralomra jutásával a régebbi típusok nem szűnnek meg, hanem átalakulnak, más funkciókat kapnak. Jelenleg a mondott (beszélt), az írott és a technikailag (mesterségesen) rögzített szövegeknek igen gazdag tárháza áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy mondanivalónkat kifejezzük, s eljuttassuk mindazokhoz, akiknek szánjuk.

A nyomtatott szöveg néhány jellegzetessége

A következőkben az írott-nyomtatott szövegek néhány sajátosságával foglalkozunk, elsősorban azoknak a követelményeknek, szabályszerűségeknek szempontjából, amelyek meghatározó szerepet játszanak a tájékoztató feladatok során megmunkált és létrehozott szövegeknek a felhasználókra (olvasókra) tett hatásában.

N. J. Belkin és *S. E. Robertson* véleménye szerint a szöveg a következőképpen határozható meg információtudományi, tudományos tájékoztatási szempontból: értelmezhető (megfejtendő, dekódolható) jeleknek olyan gyűjteménye, amelyeket a szöveg feladója (kommunikátor, informátor, könyvtáros) a befogadók (felhasználók, olvasók) számára célszerűen strukturált, rendezett el azzal a szándékkal, hogy változást idézzon elő a befogadók saját ismeretrendszerében, szellemi képstruktúrájában, s ezáltal tágítsa vagy mélyítse szemléletüket. Ahhoz, hogy ilyen szövegek jöjjenek létre, három alapvető dolgot kell ismernünk, tanulmányoznunk: 1. az eredeti szöveget, amelyből az új, módosított (például tömörített) szövegek kialakulnak; 2. a valóságos és a lehetséges befogadók ismeretkészletét, szellemi képstruktúráját, szemléletét (legalábbis meg-

közelítően); 3. a feladó (kommunikátor) ismeretrendszerét, amely befolyásolja az általa készített, közvetített szöveg struktúráját.

Ebből a három tényezőtől az információtudomány legnagyobb mértékben az első kérdés-csoporttal, tehát a szövegekkel foglalkozik; ennél jóval kisebb mértékűek a befogadókra vonatkozó vizsgálatok, és csak nagyon ritkán találunk példát arra, hogy a feladónak (kommunikátoroknak) a szöveghez, illetőleg a befogadókhoz viszonyított szellemi képstruktúráját s ennek hatását elemzés tárgyává tennék. Így fordulhat elő, hogy a szöveg, a textus gyakran elszakad a környezettől, a kontextustól, pedig a tájékoztatásban használt szövegek csak akkor igazán hatásosak, ha a felhasználók ismeretkészletét figyelembe vett kontextus szerint vannak strukturalva.

Az írott (nyomtatott) szövegek néhány jellemző vonását az alábbiakban ismertetjük a *Frank Hatt* által használt szemiotikai, jeltudományi (*Könyvtáros* 1977/8. sz.) megközelítés alapján.

1. Az írott szöveg kulturálisan áthagyományozott, társadalmi megállapodás szerint használt jelrendszer. Nem ikonikus, vagyis a szöveg jelei egyáltalán nem emlékeztetnek (fizikailag) arra a dologra, fogalomra, amelyet jelölnek. Ebben a tekintetben az írott szöveg hasonlít a beszédre, amelyben a mondott szó hangzása nincs összefüggésben jelentésével.

2. Az írott szöveget vizuális észlelés alapján fogjuk fel, érzékeljük, értelmezzük. A beszédben észrevehető metakommunikációs (*Könyvtáros* 1982/9. sz.) megnyilvánulásokat az írásban tipográfiai eszközökkel pótolhatjuk — bizonyos mértékig. Egyik ilyen eszköz lehet a betűtípus megválasztása.

A szövegek vizualitásáról érdemes megjegyeznünk, hogy a látás útján nyert benyomások, információk általában a részletekre, a dolgokra (külön-külön), a felületekre vonatkoznak. *Maurice Merleau-Ponty* szerint a látással szerzett észlelés többnyire fragmentáris (törédékes, töredezett), szétválasztó, megmerevítő jellegű. (Ebből a tapasztalatból származik az a közismert kifejezés, hogy „a betű öl”.) Ezzel magyarázható, hogy a szöveget „zárt rendszernek” szokták nevezni, szemben a beszéddel, amely nyílt rendszer, s ezért tágabb teret enged az „egészre” irányuló érzékelésnek.

3. Az írott szöveg zárt rendszerbeli sajátossága az oka annak is, hogy az írást-nyomtatást másodlagos (szekunder) kifejezési formának tekintik, elválasztva az elsődleges (primer)

kommunikáció megnyilvánulásaitól (beszéd, gesztus s általában minden „nyílt” magatartási forma).

4. A nyomtatott szöveg nem teszi lehetővé a visszajelzést (feedback-et). *Colin Cherry* fogalompárját használva: vannak kooperatív és nem kooperatív kifejezési formák, más elnevezés szerint szimmetrikus és aszimmetrikus kommunikációs lehetőségek; az első csoportba tartozik például az interperszonális közlés (*Könyvtáros*, 1984/6. sz.), a telefonálás, a második csoportba sorolható (a nyomtatott szövegek kivül) például a rádió, televízió. A számítógépes rendszerek dialógusra programozott szövegei olyan törekvést igyekeznek megvalósítani, hogy egy nem szimmetrikus, nem kooperatív kommunikációs rendszerben lehetővé tegyék a visszajelzést.

5. A nyomtatott szöveg nagy időbeli és térbeli távolságok áthidalására képes. Időbelileg közel hozza egymáshoz a szövegek szerzőjét és olvasóját (befogadóját), noha (esetleg) évtizedek, évszázadok, sőt évezredek választják el őket egymástól. A nyomtatott szöveg térbeliségét főként azáltal érzékelhetjük, hogy a sokszorosítás, terjesztés, szétosztás alapján egyszerre sok helyen feltűnhetnek, s kifejthetik hatásukat. (Ezekkel a problémákkal más szempontból foglalkoztunk a McLuhanizmusról szóló ismertetésünkben — *Könyvtáros*, 1982/6. sz.).

A szövegek értékelése, elemzése

Minden szöveggel kapcsolatban felmerül a kérdés: mennyiben olvasnivaló, mennyiben irodalom? Nyilvánvaló, hogy nemcsak a szép irodalom, hanem a szakirodalom is irodalom, legalábbis annak kellene lennie. De a szakirodalom zöme — mint mondani szokás — sokszor „megemészthetetlen”, még a szakembereknek is. *Maurice B. Line* ironikusnak tűnő, de nagyon is komoly megfigyelése szerint: az utóbbi évtizedekben a könyvtárakból „eltűnnek az olvasók — átalakultak felhasználókká”, persze elsősorban a szakkönyvtárakra, információs intézményekre gondolt. Ugyancsak *Line* idézte egy holland műszaki szakember megjegyzését: nem azért megy a könyvtárba, hogy olvasnivalót (szöveget) keressen, hanem azért, mert adatokra, információkra van szüksége, számára „az olvasás csak szükséges rossz”. A szakemberek, szaktudományok természetesen nagyon különböznek abban a te-

kintetben, hogy milyen mértékben igénylik a szó szorosabb értelmében vett szövegeket.

Amint az eddigiekből kitűnt, az embereknek a szövegekhez való viszonya igen tág tér-idő kontinuumra, folytonosságra, folyamatos kapcsolatra terjedhet ki. Ebben a kontinuumban mindenki szabadon mozoghat ugyan, de a mozgásnak mindig megvannak az egyéni korlátai. (Nem beszélünk most arról az esetről, amikor hatalmi eszközökkel tiltják meg bizonyos szövegek használatát; indexre tett könyvek stb.). Két szovjet kutató: *A. Brudnij* és *Ju. Szejder* szerint igen valószínű, hogy fejlődése során minden egyén egyidejűleg egy feltelezett „szövegtérben” is mozog, s az ilyen mozgás nemcsak az egyéni, hanem a kollektív (történeti-társadalmi) változásnak is egyik ösztönzője, velejárája. Ahhoz azonban, hogy a textus valóban hatóerővé váljék, mindig bele kell illeszteni egy jelenlegi feladat, megoldandó kérdés kontextusába. Ehhez az illesztéshez adnak némi támpontot a textológiai, szövegelemzési módszerek.

A szövegek értékelő elemzésében, a tájékoztatás feladataihoz való adaptálásában a következő eszközök adhatnak segítséget: irodalmi, szakirodalmi kritika (recenziók, szemlék, kritikai bibliográfiák stb.); bibliopszichológia (*Könyvtáros*, 1983/7. sz.); szemantikai (jelen-

téstani) vizsgálatok; a szövegszerkezetre vonatkozó stílus- és szóelemzés (word processing); tartomelemzés (*Könyvtáros*, 1982/9. sz.); a szöveg olvashatósági fokának (readability) elemzése. Ezek az elemzési eljárások szorosan kapcsolódnak többféle tudományághoz, így a nyelvészethez, az esztétikához, irodalomtudományhoz, kommunikáció-elmélethez, ezért az elemzéseket mindig interdiszciplináris megközelítéssel célszerű végezni és szintetizálni.

Györe Pál

IRODALOM

- Antal László*: A jelentés világa. 1978, Magvető (Gyorsuló idő)
- Belkin, N. J.—Robertson, S. E.*: Information science and the phenomenon of information. = Journal of ASIS, 1976. 4. sz.
- Hatt, Frank*: The reading process, London, 1976, Bingley
- Nagy Pál*: Korszerűség, kortárs irodalom. Párizs, 1978, Magyar Műhely
- Nyelvefeldolgozás és dokumentáció. Szerk. *Szépe György*. 1967, OMKDK
- Rubovszky Kálmán*: Szöveggyűjtemény közlési rendszerek tanulmányozásához. 1977, Tankönyvkiadó

Lapozgató

Útmutató a Kell a jó könyv 1983/1985. olvasópályázaton szereplő könyvekhez címmel pályázati segédletet adott ki a Magyar—Szovjet Baráti Társaság. A pályázati füzethez csatlakozó útmutató könyvajánló, kedvcsináló ismertetéseket tartalmazó része — *Bakcsi György* jó összeállítása — külön csoportokban mutatja be az elolvasásra javasolt klasszikus orosz, illetve szovjet műveket, a mai szovjet műveket, továbbá néhány értékes dokumentumkötetet, emlékeztést, illetve ismeretterjesztő munkát. Az útmutató második része, a *Faragó Éva* által összeállított könyvészet a szerzők betűrendjében felsorolt műveknek nemcsak bibliográfiai leírását közli, hanem a róluk megjelent ismertetések, recenziók adatait is. A pályázattól függetlenül, ajánló bibliográfiá-

nak is alkalmas, színvonalas olvasási kalauz hitelét rontja a rengeteg sajtóhiba, elírás, valamint a kiadvány pongyola címe. (1984. 48 l.)

A Nehézvegyipari Kutató Intézet Közleményei nevű sorozat 12. köteteként a Veszprémben dolgozó intézmény eredményes működéséről könyv jelent meg **A Nehézvegyipari Kutató Intézet harmincéves története** címmel. Az 500 példányban kiadott monográfia szerzője *dr. Móra László*, a *Könyvtáros* külső munkatársa, számos hazai műszaki alkotó életrajzának írója. A gazdagon illusztrált kötet a NEVIKI tevékenységén belül részletesen ismerteti szakkönyvtárának kialakulását és fejlődését is. (1982. [1984.] 370 l.)

Amennyiben

Petőfi Sándor nem sejtette, milyen hamar el fog avulni a költészete — már ami bizonyos magyar kötőszavak általa való használatát illeti. *Ha* című versében ez a kötőszó szerkezeti elem, s a csattanó is ráépül: éppen egy tucatszor fordul elő a hat strófában. Napjainkra ez az ősi kötőszó szinte teljesen kiveszett némely kiművelt emberfők stílusából, és *tudósok*, kutatók, szakújságírók, hivatalos emberek, jogászok — tisztelet a kivételnek — így javítanak ki halhatatlan költőnket:

Amennyiben ez a sok *amennyiben*, *amennyiben*, *amennyiben* meg *amennyiben*

Elpusztul tőlem a pokolba [...]

Hogy is kezdődött? A magyar nyelv sokféle szerepben használta a *ha* kötőszót, többek közt *időhatározói* és *feltételes határozói* mellékmondatokban is. Egészen a Bach-korszakig, akkor azonban magyarul rosszul beszélő tisztviselők és magyarra rosszul fordítók „rájöttek”: csak a *wenn* kötőszó fordítható *ha*-nak, a hasonló funkciójú *insofern* nem, s kiizzadták, „letükörfordították” helyette az *amennyiben*.

Egy szótag helyett *négy*, *két* betű helyett *tíz* betűjegy, ráadásul hivatalos-tekervényes-németes stílusárnyalat. Sajnos, sok embert egyáltalán nem zavar ez, úgy gondolják: alapsabban, részletesebben kifejtik közlendőjüket a használatával. Íme, néhány példa szomorúan gazdag gyűjteményemből: „*Amennyiben* kérdésének lényege az, hogy milyennek látom a könyvtári helyzetet...” (*Könyvtáros*, 79.11: 649) — jobb így: *Ha* kérdésének lényege...; „*Amennyiben* a [meghívott] előadónak könyve jelent meg, könyvárusítást is beiktatunk” (*Komárom*, 80.1: 43); „*Amennyiben* a KISZ-helyiséget át lehetne költöztetni, akkor...” (*Tolna*, 80.1: 29); „*Amennyiben* részletesebb tájékoztatást kapunk, akkor [ez meg ez történik]” (*Műsz. Egyet. Kvtáros*, 81.1: 11); „*Amennyiben* a könyvtár vállalkozni tud arra, hogy rövid, tömör műsort állít össze, akkor [színes-

dik a szóbeli propaganda]” (*Tanulmányok a szakszervezeti könyvtári munkáról*, Bp., 82: 26); „*Amennyiben* a kérés teljesítése nem történt meg, akkor...” (*A könyvtáros kézikönyve*: 480). A rövid, gazdaságos, mesterkéletlen és magyaros megoldás ez lett volna: *Ha* az előadónak... *Ha* részletes tájékoztatást kapunk... *Ha* a könyvtár vállalkozni tud arra, hogy... stb.

Helytelen az *amennyiben* kötőszóval *magyarázó* főmondatot vagy *okhatározói* mellékmondatot kapcsolni. A hivataloskodó-németes példát adja megint *A könyvtáros kézikönyve*: „Az irodalmi szemle még többre vállalkozik, mint a tömörítvény, *amennyiben* egy kérdés irodalmának átnézetét kívánja adni” (556). A helyes megoldások: kapcsolatos, *magyarázó* főmondat *kötőszó nélkül*: többre vállalkozik: egy kérdés irodalmának átnézetét adja; kapcsolatos, *magyarázó* főmondat *kötőszóval*: többre vállalkozik, *ugyanis* (vagy: *hiszen*, esetleg: *tudniillik*) egy kérdés irodalmának...; *okhatározói* mellékmondat *kötőszóval*: többre vállalkozik, *mert*...

Amit itt most kifejtettem, azt a hétközetes értelmező szótár még nem hibáztatja, az értelmező kéziszótár már igen, valamint az 1960–1980-as évek nyelvművelési szakirodalma is. „De hát van a magyar nyelvben *amennyiben*, és használható is!” — kiálthat fel az olvasó. Van és használható, de csak *fok- és mértékhatározói* kötőszóként: „*Amennyiben* rám tartozik a dolog, segíteni fogok neked” — ígérheti a lektor a szerzőnek. Amilyen mértékben rám tartozik, annyira segíték neked: kiadásra javaslom a könyvedet — ennyi tartozik rám —, a döntés a kiadói osztályvezetőé, esetleg az igazgatóé, de még a kiadáspolitikai is beleszóíthat „Jegföülről”. — Ebben az egyetlen és ritka esetben kifogástalan az *amennyiben* használata, egyébként óvakodjunk tőle.

Szabó Ernő

A Budapesti Egyetemi Könyvtár története (1561—1944)

Az Egyetemi Könyvtár történetének megjelenésével újabb fehér folt tűnt el a hazai könyvtártörténet-írás térképéről. Szándékosan irtunk Egyetemi Könyvtárat — miként a szerzők is — és nem az Eötvös Loránd Tudományegyetem Központi Könyvtárát, hiszen hazánk egyik legrégebbi, folyamatosan működő tudományos könyvtára az elmúlt évszázadok alatt sokféle néven szerepelt. A 16. századi jezsuita rendház könyvgyűjteményéből kinőtt jezsuita kollégium, majd egyetem könyvtára, később a felvilágosodás kora állami egyetemének könyvtára — előbb Nagyszombatban, majd Budán, végül Pesten — fennállása óta számtalan nevet viselt. És bár napjainkban számos egyetemi könyvtár működik, a hazai köztudat *Egyetemi Könyvtár*ként mégis csak egyet ismer: azt, amelynek meghatározó szerepe volt tudományos életünk kibontakozó korszakában, s amelynek történetével most a szerzők, *Tóth András* és *Vértesy Miklós* megajándékoztak bennünket.

A könyvtár története résztanulmányok formájában már több mint egy évtizede nagyjából készen állt. Az *Egyetemi Könyvtár évkönyveiben*, a *Magyar Könyvszemle* hasábjain és másutt is sorra jelentek meg azok a kitűnő tanulmányok, amelyek eredeti források feltárásával, teljes tudományos apparátussal jelenítették meg a könyvtár történetének korszakait, világítottak meg egy-egy részterületet (például a katalógusok történetét, a kézirat- és őnyomtatvány-gyűjtemény kialakulását stb.). Tóth András és Vértesy Miklóson kívül elsősorban *Dümmerth Dezső* (részben kéziratban maradt), *Pajkossy Györgyné* és *Pálvölgyi Endre* tanulmányait kell megemlítenünk, mivel valamennyien jelentős részt vállaltak és végeztek el a feltáró munkából. A megelőző résztanulmányok tekintetében talán egyetlen nagykönyv-

tárunk sem volt olyan kedvező helyzetben az összefoglalás megírásakor, mint éppen az Egyetemi Könyvtár. Kár volna most keresni az okokat, amelyek ennek a szintézisnek létrejöttét nem segítették, hanem inkább hátráltatták, tértelenségre kényszerítve a szerzőket. Örülünk kell a műnek, amely végre megszülethetett.

Örömünk mellett azonban sajnálatunknak is kifejezést kell adnunk, hogy végül is ebben a rövidített formában készült el, amely nem teszi feleslegessé az előzőleg elkészült résztanulmányokat. Igaz ugyan, hogy az összegzés mindig valamilyen sűritést is jelent, ezúttal azonban olyan mérvűnek érezzük, amit — összevetve más hazai nagykönyvtárak történetével — nem tartunk indokoltnak. Talán az előre megszabott terjedelem okozta a szorító szűkösséget, a történetíró kényszer-kalodáját. A szintézis bővelkedik kitűnő részekben — különösen kiemelkedő a *Toldy Ferenc* három évtizedes könyvtárigazgatóságát átívelő korszak lendületes megrajzolása —, de éppen e szempontból van időnként hiányérzetünk is, főleg a legújabb korszakokkal foglalkozó részben. A könyvtári munka történetének részletes feltárása mögött nem mindenütt érezzük eléggé a történelmi—társadalmi háttérrel, az adott korszak művelődés- és könyvtárpolitikájával való kapcsolatot. Helyenként elsikkad, vagy elnagyoltnak tűnik a könyvtár társadalmi szerepe, hatása, bel- és külföldi kapcsolatrendszerre. Csak sajnálhatjuk, hogy a szűkre szabott terjedelem következtében az Egyetemi Könyvtár története nem vált oly mértékben művelődéstörténeti művé, ahogyan azt az ország rangelső egyetemének könyvtára megérdemelne.

A korszakolást illetően szerencsésebb lett volna egy tagoltabb megoldás. A második

részben az 1874—1944 közötti időszak egységes tárgyalása, csupán a könyvtári részterületek szerint tagolva, egymástól igen különböző korszakokat mos egybe. A könyvtári működés gazdasági-társadalmi feltételrendszerében oly nagymértékű az első világháború végével bekövetkező változás, hogy azt mindenképpen korszakhatárnak kellett volna tekinteni.

Mindez azonban mit sem változtat azon a tényen, hogy értékes könyvtártörténeti munkát vehettünk kézbe, amely jó áttekintést ad a könyvtár fejlődéstörténetéről. A részletezőbb tárgyalási mód hiányaért bőven kárpótol az olvasmányos stílus, a történelmet életközelségre hozó számtalan érdekes mozzanat felidézése, a jól illusztráló összehasonlító példák felsorakoztatása, különösen az 1874 utáni korszakból. Úgy véljük, nemcsak a könyvtárosok számára hasznos ez a mű, amelyben első ízben kapunk összefoglaló képet a könyvtár jezsuita korszakának egészéről, az 1561 és 1773 közti időszakról. Végigkísérhetjük, hogyan válik az ország centrumába áttelepített egyetemi tankönyvtárból országos jellegű tudományos nagykönyvtár, a hazai felsőoktatás bázisintézménye. Az idáig vezető út azonban hosszú és rögös: a jozefinista korszak elvi és személyi ellentétei, a szerzetesrendek feloszlata következtében az Egyetemi Könyvtárra zúduló anyaggal való birkózás, majd a ferenci abszolutizmus szellemi kényszerzubbonya gátolták a könyvtár fejlődését. Ma szinte hihetetlennek

tűnik, hogy 1815-ben a francia *Encyclopédie Méthodique* megvételéhez még a helytartótanács engedélye sem volt elegendő, a végső jóváhagyást maga az uralkodó adta meg! A reformkor sem hozott a könyvtár számára fellendülést: e korszakra az Egyetemi Tanácsnak a könyvtár felett gyakorolt kicsinyes gyámkodása, a fejlődést akadályozó szerepe volt a jellemző. Az évi gyarapodás átlaga 1819 és 1844 között mindössze 350 kötet volt! Végül Toldy Ferenc igazgatósága (1843—1873) indította el az Egyetemi Könyvtárt a modern fejlődés útján. Az ő idejében az évi gyarapodás ezer, majd ötezer kötetre emelkedett, megindult a korszerű feldolgozó munka, megsokszorozódott az olvasóforgalom, 1850-ben külön folyóirat-olvasó nyílt. A könyvtárnak Toldy által kidolgozott szervezeti szabályzata mintául szolgált a többi budapesti nagykönyvtárnak. Az ő korszakában a szakszerűség párosult egy széles látókörű tudós határozott tudománypolitikai elgondolásával. Ebben az időben a könyvtár életére csak az új épületért való küzdelem vetett árnyékot.

1876. március 26-án végre megnyílt Magyarország első, kimondottan könyvtári célra készült önálló épülete, amely egyben a hazai könyvtáráépítés első — sajnos, nem az utolsó — diszfunkcionális épülete. A könyvtáráépítés barokk hagyományainak követése eredményezte, hogy a helyhiány már néhány év múlva jelentkezett. Az új épületbe való költözés egyben a belső könyvtári munkában is korszakos változást hozott: ekkor kezdték meg a cédula formájú leíró katalógus szerkesztését (mely maig vezetve alapkatalógusul szolgál), és készült a szakrendi felállítást tükröző szakkatalógus. A felszabadulásig terjedő korszakot három igazgató hosszabb működése fémjelmezte: *Szilágyi Sándoré*, *Ferenczi Zoltáné* és *Pasteiner Iváné*. Vértesy Miklós árnyaltan jellemzi személyüket és működésüket, nem hallgatva el a kedvezőtlen vonásokat sem. A szinte állandó pénzszűken, az általános szegénységen azonban ők sem tudtak segíteni. Az Egyetemi Könyvtár fennállása alatt sohasem volt úgy ellátva anyagi eszközökkel, hogy abból a kor európai színvonalán álló, egyetemes gyűjtőkörű tudományos könyvtárat lehetett volna létrehozni, illetve fenntartani, pedig erre a társadalmi igény erőteljesen jelentkezett a 19. század utolsó harmadában s e században is — az olvasói panaszok, sajtótámadások, sőt országgyűlési interpelláció bizonyossága szerint. (A zsákutcából való kivezető utat majd sokkal



később a szakkönyvtárak hálózatának kialakulása hozta meg.) 1875-ben az Egyetemi Könyvtárban 11 fő dolgozott, 1924/25-ben 15, 1943-ban 21 fő. E szám adatok is bizonyítják, hogy a fejlesztés nem volt éppen rohamosnak mondható, s nem állt arányban sem a dinamikus növekvő látogatóforgalommal, sem az állomány növekedésével.

A kötetet meglehetősen szűkszavú jegyzet-apparátus és bibliográfia, valamint német és angol nyelvű összefoglaló kíséri. Legalább a bibliográfiai részben szívesen vettünk volna a könyvtárra vonatkozó irodalomból valamivel bővebb válogatást.

A könyvet az Egyetemi Könyvtár maga adta ki, sokszorosított, igénytelen formában. Az írógépelt szöveget helyenként kézi javítások

csúfítják el, a nyomás számtalan lapon elmosódó, nehezen olvasható. A sokszorosító még a papír egységes minőségére és színére sem ügyelt. Ha emlékezetünkbe idézzük, milyen külalakban jelentek meg az eddigi jelesebb könyvtártörténetek (például a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtáré 1967-ben, a Széchényi Könyvtáré 1981-ben, legújabbban pedig a szegedi Somogyi Könyvtáré 1984-ben), csodálkozásunkat fejezhetjük ki, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem ilyen kevéssé becsülte meg könyvtárát. Az 500-as példányszám is rendkívül alacsony, a jelentkező igényeket bizonyára nem fogja kielégíteni. (*Szerk.: Kulcsár Péter, Marót Miklós. 1982. [1984.] Egyetemi Könyvtár, 585 l.*)

Somkuti Gabriella

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum évkönyve 1984.

A hatvanas években szinte folyamatosan sorjázta az Országos Pedagógiai Könyvtár évkönyvei, majd hosszú szünet után, 1984-ben látott napvilágot az 1983. évi kötet, sorrendben a hatodik. A könyvtár újjáalakulásának huszonötödik, a múzeum életrehívásának tizenötödik évében jelent meg, *Balázs Mihály* és az azóta elhunyt *Csulák Mihály* szerkesztésében. Évtizedek munkájának számvetéseként — ahogyan a bevezetőben az egyik szerkesztő, Balázs Mihály, az intézmény főigazgatója írja.

Az évkönyv eltér a megszokottaktól. Nincs benne éves beszámoló, a kitüntetett munkatársak büszke felsorolása, és hiányzik a közreadott publikációk jegyzéke is. Helyettük évtizedes programokról, folyamatos és befejezett történeti kutatásokról, tennivalókról tudósító tanulmányokat és jelentéseket olvashatunk, amelyekből kirajzolódik egy országos tudományos intézmény arculata. És hatalmas munka is van ebben az évkönyvben, imponálóan széles körű, szinte vagonvételekben mérhető aprómunka. Mert az intézménybe vagonszámra érkeztek a tankönyvek, iskolai értesítők, gyermekkönyvek a könyvelosztóból és a nagykönyvtáraktól évtizedeken át. Hatalmas dokumentumanyagot kellett átválogatni, leírni és rendszerezni ahhoz, hogy létrejöjjön az a gyűjtemény, amelyet ma Országos Pedagógiai

Könyvtár és Múzeumnak nevezünk. Erről szólnak az évkönyv tanulmányai, mégpedig jól tájékoztatva, primer információkat közölve egy méltatlan körülmények között vergődő országos könyvtárunkban eredményesen végzett munkáról.

A szerkesztők három jól elkülöníthető csoportba tagolták az évkönyv anyagát. Az elsőben bevezetőként történeti tanulmányokat adtak közre. *Váczai Miklós* dolgozata az első pedagógiai múzeumunk, az Országos Tanszermúzeum sorsát követi végig a gyűjtemény kialakulásától a megszüntetését kimondó 1922-es minisztertanácsi határozatig. Ugyanezt a témát dolgozza fel szélesebb kutatási alapokon *Arató Ferenc*, az OPKM nyugalmazott főigazgatója: *Az első magyar pedagógiai közgyűjtemények történetéhez* című tanulmányában a tanszermúzeum könyvtári tevékenységét állítja vizsgálódásának középpontjába. *Csulák Mihály* közleménye, *Adalékok a magyar iskolai könyvtárak történetéhez a népiskolai törvény megalkotásától az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum létrehívásáig* a múlt század hetvenes éveitől 1968-ig tárgyalja egy évszázad iskolai könyvtárügyét, megelőző fontos kutatásokat summázza.

A következő tanulmánycsoport az OPKM különbözőgyűjteményeivel foglalkozik. Az iskolai

értesítők (évkönyvek) gyűjteményét *Kondor Imre* ismerteti kialakulásának történetétől kezdve, s dolgozatában a gyűjtés és a feldolgozás körülményeiről is számot ad. A tankönyvkülöngyűjteményt *Hegedűs Mihályné* és *Tóthpál Józsefné*, a gyermek- és ifjúsági könyvek gyűjteményét *Gráber Jánosné* mutatja be.

A könyvtári munka elvi és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik a kötet mintegy felét kitevő tíz dolgozat, amelyek mindegyike érdemes a számontartásra. *Illés Lajosné* a dokumentációs, *Felkai Lászlóné* a tájékoztató tevékenységgel, *Pechó Zoltánné* a pedagógiai múzeumi munkával, *Varga Kovács Amarilla* írása pedig az olvasói igényekkel és a szolgáltatásokkal foglalkozik. *Toldy Sára* kötetzáró bibliográfiája az OPKM kiadványairól, az ezt kísérő felsorolás az intézmény jelenlegi publikációs tevékenységéről számol be. Említést érdemelnek még az olyan, nagyobb terjedelmű közlemények, mint a budapesti Táncsics Gimnázium könyvtárának bemutatása *Győri Gáspár* és *Dán Krisztina* tollából, valamint *Sántha Pál* diákok körében folytatott olvasáskutatása.

A kötet egyik érdeme, hogy a történeti előzmények gondos számontartásával a magyar pedagógiai közgyűjtemények tevékenységének folyamatosságát tanúsítja; a másik pedig az az őszinte munkatükör, melyet az olvasó kap egyik fontos intézményünkről. Tárnyilagos helyzetkép, nyugtalan felhangokkal. A kötet értékét növeli az egyes tanulmányokat, dolgozatokat kiegészítő gondos apparátus: a szakszerűen összeállított bibliográfiák, jegyzetek és hivatkozások. A recenzens nem térhet ki a szomorú valóság tudomásulvétele elől: az évkönyv három fontos tanulmányának szerzői, *Vácz Miklós*, *Csulák Mihály* és *Győri Gáspár* a kötet nyilvánosságra bocsátása előtt eltávoztak közülünk. S hogy szám szerint hat figyelemreméltó dolgozat szerzőjének neve mellett ma már a „nyugalmozott” minősítő jelzőt találjuk. Ez elgondolkodtató, és az utódok megnövekedett felelősségére is utal. Mindezek után sajnáljuk, hogy az értékes kötet mindössze 200 példányban látott napvilágot. (1984. OPKM. 200 l.)

Dr. Kardosné Benke Irén

Patinás újdonságok az Állami Könyvterjesztő Vállalat reprint sorozatában

pld. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára 1—2. kötet (1851)	220,— Ft
pld. Herman Ottó: A madarak hasznáról és káráról (1908)	120,— Ft
pld. Möller János: Az európai manufaktúrák és fábrikák mesterség műveik (1818)	125,— Ft
pld. Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt 1—2. kötet (1899)	kb. 210,— Ft

A felsorolt kötetek megrendelhetők, illetve előjegyeztethetők a kitöltött, kivágott és címünkre borítékban beküldött hirdetés alapján. Postán, utánvétellel szállítunk, a portóköltséget felszámítjuk.

Állami Könyvterjesztő Vállalat
Budapest, Pf. 103. 1364

A megrendelő neve:
Pontos címe (irányítószámmal):

A **Magyar Könyvszemle** 1984/3-as számának első két tanulmánya forráskritika, illetve forrásközlés. Az egyikben *Kristó Gyula* vitába száll *Gerics József*nek a folyóirat 1982-es évfolyamában megjelent, az 1040-es évek magyar történetére vonatkozó egyes forrásokat elemző írásával, s mivel azt nemcsak az I. István király halála és I. András trónralépte közötti nyolc esztendőről szóló források kritikájának minősíti, hanem ezen időszak új történetírői felfogásának is, több területen megjegyzéseket fűz az említett tanulmány által tárgyalt kérdésekhez. Cikkének címe — *Források kritikája és kritikus források az 1040-es évek magyar történetére vonatkozóan I.* — azt is jelzi, hogy munkájának még lesz folytatása a Könyvszemlében. *Szelestei N. László A Szent László-legenda szövegahagyományozódásáról* ír: a gráci egyetemi könyvtárban található, eredetileg a seitz karthauzi kolostorban összeállított legendáriumról; s a benne levő, magyar szentek életéről szóló kegyes olvasmányok közül kritikai szempontból megvizsgálja a 14. században keletkezett Szent László-legenda szövegét, amelynek reprodukcióját közzé is teszi, illetve közli olvasatát, kiemelve az eddig ismert változatokban nem szereplő szövegrészeket. — A Könyvszemle e számában a már említett szegedi *Kristó Gyula* történész professzorn kívül még két szegedi szerző írása olvasható, mindkettőn könyvtárosok: *Mader Béla* az 1817 és 1841 között megjelent *Tudományos Gyűjtemény* Csongrád megyei olvasótáborát vizsgálja, olvasóit mutatja be. (Ezt az tette lehetővé, hogy a Fejér György, majd Thaisz András, Vörösmarty, továbbá Horvát István által szerkesztett folyóirat minden év utolsó számában közreadta előfizetőinek névsorát.) *Kormányos András* a *Szegedi munkáskönyvtár* 1919 és 1945 közötti történetét, életét próbálja megrajzolni a fénykorában 6—8 ezer kötetes

könyvtárról fennmaradt gyér számú dokumentum és a visszaemlékezések alapján. Ez az írás a többnyire rövid publikációkat tartalmazó *Közlemények* rovatban jelent meg, amelyben még két terjedelmesebb cikk olvasható: *Soltész Zoltánné* alapos nyomdászattörténeti ismertetést nyújt a csepregi Farkas-nyomda 1631. évi, újabban előkerült kalendáriumáról és a vele együtt felfedezett, ugyancsak töredékes Árgirus-históriáról; *Nádasdy Lajos* pedig egy, a Győri Püspöki Papnevelő-intézet könyvtárában talált, 18. századi, eddig ismeretlen gyűjteményt, 35 jezsuita, 2 minorita és 1 pálos iskoladráma-programot mutat be.

A **Tudományos és Műszaki Tájékoztatás** novemberi (1984/11.) számában *Futala Tibor* nagyobb elemzést szentelt a folyóirat harmincéves történetének. Az 1954-ben alapított lap első, 1963-ig — a mostani cím felvételéig — tartó időszakát, a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának* (indulásakor ugyanis ez volt a folyóirat neve) kilenc évét tárgyaló írás alapos vizsgálatát nyújtja nemcsak magának a lapnak, hanem a korszaknak is, amelynek politikai—könyvtárpolitikai légkörében létrejött. E szakmatörténeti háttér figyelembevételével foglalkozik a lap megjelenési körülményeivel, felépítésével, szerkesztési törekvéseivel, a benne megjelent írások tárgyköri megoszlásával, s nem kerül ki olyan, azóta is sűrűlődségi felületeket okozó kérdéseket sem, mint a dokumentációs és információs tevékenység, illetve a klasszikus könyvtári—szakkönyvtári munka viszonya, a két terület témáinak képviselője, egymáshoz viszonyított arányai a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójában. A folyóirat-közlemények megoszlásáról összeállított táblázatokból az derül ki, hogy a „tájékoztatási ágazat” jelenléte „a dokumentációs és információs

tevékenység iránti kimondott-kimondatlan bizalmatlanság” éveiben sem volt rossz: az 1954-től 1963-ig megjelent közlemények aránya ugyan 209:125 a könyvtáriak-könyvtárügyiék javára, de az utolsó három évet tekintve csak 89 : 61; s feltételezzük, hogy az íráskor *terjedelmi* összehasonlítása alapján számított különbség még kisebb lehet a két terület között. (Kiváncsian várjuk, milyen „elmozdulásokat” tükröznek majd a szerzőnek a folyóirat „TMT-korszakáról” várható cikkében minden bizonnyal megjelenő hasonló statisztikák.) — A *Nemzetközi együttműködés és a magyarországi társadalomtudományi információ* című (vagy *Nemzetközi együttműködés és társadalomtudományi információ Magyarországon* című — ugyanis a cikk hat oldalán az élőfejtben, valamint a rezümé fölött ez a cím olvasható) áttekintés szerzői, *Rózsa György és Sebestyén György* bemutatják az *Európai Társadalomtudományi Információs és Dokumentációs Együttműködés*, az 1977-ben Moszkvában keletnyugati egyetértéssel megalapított ECSSID tevékenységét, amelyben hazánk kezdettől fogva szerepet vállalt (az ECSSID bulletinjét is a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára adja ki a bécsi központtal közösen); ismertetik a magyar *társadalomtudományi információt és dokumentációt* (TID), részvételét nemzetközi vállalkozásokban, és számba veszik a TID magyarországi intézményi hátterét is, tekintettel arra, hogy hazánkban a társadalomtudományi szakirodalmi információs szolgáltatások a szakkönyvtárakra épülnek. Örvendetes, hogy a cikkhez tartozó táblázatok már 11, valamilyen formában működő vagy kísérleti szakaszban levő hazai és külföldi adatbázist sorolnak fel, s a szerzők beszámolhatnak a társadalomtudományi információs munkabizottságba tömörült könyvtáraknak a kormány által 1984-ben juttatott több milliós fejlesztési támogatásról is. — Az immár megindult fejlődést bizonyítja az a beszámoló is, amelyet *Seprődi László* írt az *egységes országos számítógépes jogi információs rendszer* kiépítéséről; ennek keretében 1985 végén, 1986 elején tervezik megindítani a féléves kísérleti üzemet.

A Könyvtári Híradó, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója 1984. novemberi számában beszámol két új, iskolában elhelyezett könyvtár megnyitásáról, és megemlékezik *Kőhalmi Béláról* születésének századik évfordulója alkalmából. Az emlé-

kezés szerzője, *Pataki Ferenc* a Szabó Ervin Könyvtár és Kőhalmi Béla viszonyáról megállapítja, hogy bár Kőhalmi Béla hat évtizedes művelődéspolitikusi tevékenységéből alig tizenöt esztendő jut a könyvtárban töltött évekre, mégis ezzel az intézménnyel forrott össze a legerősebben munkássága. Cikkének végén az a rosszálló megjegyzés, hogy Kőhalmi Béla születésének centenáriumán a Szabó Ervin Könyvtár képviselői nem helyezték el a megemlékezés virágait a farkasréti síron, valamennyiünkre, az egész könyvtárostársadalomra vonatkoztatható: az öt év előtti, a halálozás tizedik évfordulójával kapcsolatos tisztes akadémiai emlékülés után eléggé érthetetlen szakmánknak ez a mostani kollektív emlékeztetkihagyása... Az intézmény ritkaságait számba vevő sorozatban ezúttal a Budapest-gyűjteményben található régi árucímkeket és reklámbélyegeket mutatja be *Indali György*. A gyűjtemény 1977 óta fordít nagyobb figyelmet a grafikai és történelmi értékeket egyaránt hordozó italosüveg-címkék, szivardoboz-, gyógyszer-, drogériacikk-, vászonáru- és szállodacímkék, levélzáró reklámbélyegek megszerzésére, s ez a törekvése remélhetőleg a példa és az ösztönözés erejével hat majd a fiatalabb megyei helyismereti részlegek gyarapító tevékenységének ilyen irányú kiterjesztésére is.

A Könyv és Nevelés elmúlt évi 4—5., összevont száma megemlékezik a közelmúltban elhunyt jeles munkatársáról, *Ifjúság és irodalom* című rovatának tíz éven át volt szerkesztőjéről, *dr. Csulák Mihályról*. A folyóirat *Elmélet és gyakorlat* rovatában *Kovács Mária* szombathelyi főiskolai adjunktus arról a kísérletről számol be, amelyet a Szombathelyi Tanárképző Főiskola Bolyai János Gyakorló Iskolájában 1976-ban indítottak, hogy kipróbálják az olvasás, a könyv és a könyvtár lehetőségeit az iskolai nevelő- és oktatómunkában. Az új tantervet is figyelembe vevő programot mind a tanórákon, mind a napközis tevékenység során alkalmazták. A szerző részletesen, osztályonként ismerteti a kísérlet programját, s értékeli a tapasztalatokat, amelyek bizonyossága szerint az 1—4. osztályban sikerült megvalósítani a könyv- és könyvtárhasználati tudnivalók program szerinti elsajátítását. A gyerekek immár nemcsak az iskolai könyvtárban igazodnak el, hanem a Szombathelyi Megyei Könyvtár gyermekrészlegében is. A kísérlet színhelyét az 1983/84-es tanévben áttették Veszprémbe és

Mosonmagyaróvárra, egy-egy lakótelepi iskolába, ezeknek 5—8. osztályaiba. A két iskola közül a veszpréminek jobbak a feltételei. A Könyv és Nevelés e számának másik fontos témaköre a gyermekek olvasásával foglalkozó 1983. évi (VIII.) szekszárdi tanácskozás. A folyóirat közli a tanácskozás nyomán a Magyar Írók Szövetsége által kiadott ajánlásokat, amelyek javaslatokat is tartalmaznak olyan kezdeményezésekre, mint például a fiatal szülők — főleg az anyák — olvasóvá nevelése érdekében indítandó mozgalom, az olvasás- és beszédfejlesztést egyaránt szolgáló oktatási módszer felkarolása, a televízió által rendezendő olvasási versenyek, az ifjúsági könyvklub-mozgalom megszervezése, évente 3—4-szer megjelenő, a gyermek- és ifjúsági irodalom elméleti és kritikai fórumának szerepét betöltő folyóirat megindítása. A szekszárdi tanácskozás előadásai közül a számban kettő is olvasható, köztük *F. Komáromi Gabrielláé* Janikovszky Éva írásművészetéről. Megtalálhatók a folyóiratban az általános, a közép- és a szakmunkásképző iskolák 1982/83-as működési körülményeiről és tevékenységéről összeállított statisztikák is. Ezekben feltűnőek a túlságosan nagy különbségek a közigazgatási egységek (megyék, főváros) adatai között.

A Könyv és Nevelés külföldi kitekintése az utóbbi időben rendszeressé és kiterjedtté vált: e számban például a spanyolországi gyermekkönyv- és gyermekkönyvtárügyről, az angliai iskolai könyvtárügyről és az ausztrál középiskolai könyvtárakról olvashatók tartalmas áttekintések, összefoglalások.

A **Baranyai Könyvtáros** tavalyi második száma az 1983 őszen lezajlott, az ifjúsági irodalom és a gyermekek olvasási kérdéseivel foglalkozó, írók, könyvkiadók, könyvtárosok és más ifjúsági szakemberek részvételével lebonyolított *VIII. szekszárdi tanácskozás* (lásd a *Könyv és Nevelés* iménti ismertetését is) ihletésére teljes egészében a *fiatalok és a könyv viszonyának megvizsgálására* szentelte figyelmét, természetesen a kérdéskör baranyai tapasztalatainak elemzéséből kiindulva, a kritikus önvizsgálat szellemében, és erre buzdítván a könyvtárosokat. Mint az előszó írja: „Ösztönözni szeretnénk olvasóinkat — a Baranya megyei közművelődési könyvtárak dolgozóit, különösen azokat, akik munkájuk során főként a gyerekekkel és a fiatalokkal foglalkoznak —, hogy fokozott gondot fordítsanak az olvasási

kultúra megalapozására.” A közölt írások valóban a gyakorlatból indulnak ki, s tapasztalatcsere-tárként is közhasznú a kínálatuk, mind-egyikből merithet jó néhány módszert vagy tanulságot az olvasó. Ilyen például a siklói új gyermekkönyvtár vezetőjével folytatott beszélgetés, amelyből főleg a könyvtárban tartott iskolai órákról, foglalkozásokról szóló részek érdemelnek figyelmet, s ilyen a pécsi híres Nagy Lajos Gimnázium könyvtárát, mint az iskolai társas élet egyik fontos színhelyét bemutató, életszerű, a módszereket illetően is tartalmas cikk, amelyből különösen a kölcsönzési fegyelemmel párosult könyvtárhasználati szabadságot (kölcsönzés a nyári szünetben, kézikönyvek hazavitele péntektől hétfőig, folyóiratok kölcsönzése, a tanulók közül toborzott ifjúsági könyvtárosok segítő tevékenysége) emeljük ki. A 10—14 éves szigetvári általános iskolai tanulók irodalmi érdeklődését két iskolában is vizsgáló elemzésben a következtetések bátor, határozott levonása a rokonszenves, egyebek között annak kimondása, hogy megnyit ronthat vagy javíthat a magyartanár a gyermekeknek az irodalomhoz fűződő, egész életükre szóló kapcsolatán. Hasonló szellemű az általános iskolások számára az ünnepi könyvhéttel kapcsolatban meghirdetett művészeti pályázat (képzőművészeti, zenei, vers-, mese-, irodalmi, szociográfiai) alapos értékelése is. A többi írás valamilyen szempontból ugyancsak kapcsolatban áll a központi gondolattal (jellemző példa, hogy a Könyvtárosegyesület szegedi vándorgyűléséről beszámoló iskolai könyvtári szakfelügyelő szintén a gyermekkönyvtárügyi—gyermekirodalmi gondolatokat emelte ki a tanácskozás programjából), s ebben a felfogásban tárgyalt — rövidebb, hosszabb közleményekben — olyan témákat, mint az iskolai könyvtárosok képzése, az olvasótábori munka, író—gyermekolvasó találkozók, a gyermekirodalom időszerű kérdései (beszélgetés *Pákolitz István*nal), a *Kincskereső* c. folyóirat ismertetése. Végül általánosabb mondanivalója következtében külön szólunk a szám első cikkéről, a siklói gyermekkönyvtár avatásán elhangzott beszéd szövegéről. Ilyenekről ritkán szoktunk megemlékezni, mivel ünnepélyesre hangolt könyvtárosi dikciónkkal, a könyvek, könyvtárak jelentőségét szakmai tolvajnyelven, kétségbeejtő belterjességgel, izzadságosan elővezető érvrendszerükkel többnyire nagyon hasonlítanak egymáshoz. *Román Lászlóné* avatóbeszédét azért ajánljuk mindenkinek, mert kitűnő példa arra, hogyan

kell a szakmának eladnia a portékáját, elfogadtatnia magát valódi értékeinek higgadt felmutatásával, szerényen, de pontos érvekkel meggyőzni a fenntartókat arról, miért nem kidobott pénz a könyvtárra kiadott pénz...

A **Könyvtári Élet** című, a Kereskedelmi, Pénzügyi és Vendéglátóipari Dolgozók Szakszervezetének központi könyvtára által kiadott híradónak az ad különös jelentőséget, hogy hosszú ideje az egyetlen szakszervezeti könyvtárhálózati híradónk. Erről azonban a *Könyvtáros* szerkesztősége sem tudott, mert megjelent számai nem jutottak el hozzá. Pontosabban a szerkesztőség ismerte — és ennek következtében ismertette is — a hetvenes évek végén megjelent néhány számát, de a központi könyvtár vezetésében bekövetkezett változás óta nem kapott új számokat, s ebből a tényből a hálózati folyóirat megszűnésére következett. Pedig a híradó nem szűnt meg, sőt a szakszervezeti központi könyvtárvezetők legutóbbi, 1984 őszen a KPVDSZ Művelődési Központban rendezett tanácskozása alkalmával kiadott 1984/1-es szám bizonyosága szeint „sza-

bályos” könyvtárhálózati orgánumként ma is létezik, és jól betölti feladatát. A 320 példányban sokszorosított, az alapszervi könyvtárak könyvtárosainak és az szb-titkároknak eljuttatott híradó ugyanis tartalmas kiadvány: van benne vezércikk; tudósít a központi könyvtár különféle életmegnyilvánulásairól (e számban: a „Kell a jó könyv” olvasópályázat tapasztalatairól, az idegen nyelvű állományrészeiről, a könyvtárban működő olvasóklubról), beszámol a hálózat egy-egy könyvtárának munkájáról vagy annak részleteiről (a Magyar Nemzeti Bank, a Kőbányai Közért Vállalat, a Texért Vállalat szakszervezeti könyvtáráról); közöl vitairást, pontosabban visszhang-cikket (az olvasási viszonyok változásairól); látókörtágító közleményekkel irányítja a könyvtárosok figyelmét bizonyos rokonterületekre, illetve eseményekre (a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, szakszervezeti ifjúsági napok, KPVDSZ-kulturális napok); végül több mint 50 tételnyi, annotációkkal ellátott könyv- és folyóiratcikk-ajánlattal segíti mindennapi munkájukat. A *Könyvtári Élet*nek a címlap fonákján megnevezett szerkesztője is van: *Salekné Bóbis Jolán*.

Hallottuk

a Petőfi rádió november 4-i adásában a *Szivárvány* című műsort, amelyben *Kapás Irén* beszélgetett *dr. Gajdócsi István*nal, a Bács-Kiskun megyei Tanács elnökével. Az interjú befejező részében a riporter a nehézségekről, a döntés keserveiről kérdezte a tanácselnököt, aki erről a következőket mondta:

„Ha van, amiben önmarcangoló vagyok, akkor az az, hogy ha valamiről látom, hogy megkéne tenni és mégsem tudjuk megtenni, mert nincsenek meg az anyagi lehetőségei, akkor borzasztó nehezen békülök meg azzal, hogy még várni kell egy évet vagy kettőt. Vagy a kettő közül valamelyiket választani kell... Nekünk ennek a tervciklusnak az elején választani kellett, hogy megyei könyvtárat építünk-e vagy rendelőintézetet. Én imádom a könyve-

ket, nagyon sok könyvem van, mégis úgy kellett döntenem, hogy az emberek érdekében most a rendelőintézet épüljön meg, mert a jelenlegi olyan, mint a Keleti pályaudvar, vagy még olyanabb a forgalmát illetően, és az emberek ott félnapokat töltenek el. Az a lelkebben maradt, hogy akár mint történik, ha ennek a VII. ötéves tervnek a tervezésében részt tudok venni és valami beleszólásom lesz, akkor ennek a könyvtárnak meg kell lennie, ha az ég leszakad is. Nem az én presztizs-dolgom miatt, hanem mert az a verseny, ami ma a világon folyik, nagyon kemény és kegyetlen verseny, s ebben a versenyben csak az okos emberek tudnak fennmaradni, s okos embert én kezében könyv nélkül nem is tudok elképzelni. Nagyon kell hát az a könyvtár.”

A felszabadulás 40. évfordulójára több könyvtár, illetve intézmény állított össze bibliográfiát vagy eseménynaptárt. A **Felszabadulás** című központi ajánló bibliográfiát az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ adta ki nyomtatásban. A gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai osztály munkatársainak közreműködésével, *Vajda Kornél* által szerkesztett összeállítást 18 fejezetben — ezek egy részében további bontásban — 267 tudományos, illetve ismeretterjesztő művet, valamint memoárt vesz számba, és valamennyi könyvről néhány mondatos ismeretést közöl, továbbá megadja az *Új Könyvekben* megjelent recenziójának tételszámát is. A könyvtárosok és az olvasók használatára egyaránt szánt bibliográfia nemcsak már megjelent könyvekből, hanem olyanokból is válogat, amelyek megjelenését 1985 elejére jelezték a kiadók. A bibliográfiában való keresést betűrendes szerzői, illetve címmutató könnyíti meg. (1984. 159 l. 22 Ft.) — **A Pécs—Baranya felszabadulása** című, 500 példányban sokszorosított válogató bibliográfiát a Baranya megyei Könyvtár adta ki. *Berek Zsuzsa* összeállítása nemcsak a terület felszabadulásával és annak előzményeivel foglalkozó irodalmat tárja fel, hanem *Új rend születik* címmel önálló fejezetben még nagyobb teret szentel a felszabadulás utáni, 1945—1948-as eseményeknek, az újjáépítés korszakának (a bibliográfia 347 tételéből 221-et). A címmagyarázatokkal ellátott bibliográfia használatát név- és földrajzinev-mutató segíti (az utóbbi Pécs esetében tárgymutatónak is tekintethető). (1984. 45 l.) — **A szabad-**

ság útján című összeállítást, *Komárom megye felszabadulásának eseménynaptárát* második, átdolgozott és bővített kiadásban jelentette meg a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár és a Magyar Úttörők Szövetségének Komárom megyei Elnöksége. A 450 példányban sokszorosított kronológia összeállítója, *Kovács Emil* nem száraz időpont-felsorolást nyújt, hanem olyan krónikát, amely a szovjet csapatok magyar területre lépésének napjától a megyehatár eléréseig szűkszavúbban, majd ettől kezdve sok kiegészítő információval árnyalva, a korabeli hadijelentéseken kívül katonai adattárakat, levéltári forrásokat, visszaemlékezéseket, hírlapcikkeket és egyéb dokumentumokat is idézve szinte óráról órára követi az eseményeket, s ezáltal érdekes olvasmányt ad az olvasók kezébe. (1984. 92 l., 4 sztl. t.) — **A Dunapentele felszabadulása 1944—1945** című, sokszorosított bibliográfia összeállítóit, *Venesz Béla* és *Kálmán Józsefné* a Dunaújvárosi Munkásművelődési Központ Könyvtárának állományában található dokumentumok alapján külön fejezetekben sorolják fel az egykori Dunapentele falu felszabadulásáról szóló forrásokat: a történelmi eseményeket megőrkítő könyveket, egyéb dokumentumokat, a pentelei lakosok visszaemlékezéseit, valamint szovjet katonák emlékeit megőrkítő hírlapcikkeket. (1984. 18 l.)

Alapállomány-jegyzék általános iskolai könyvtárak részére címmel mintakatalógust adott ki az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Az OPKM módszertani osztálya által összeállított

segédlet minden általános iskolai könyvtár állománygyarapításához segítséget kíván nyújtani, ezért a kiadvány impresszumában feltüntetett 200 példányos megjelenési szám feltehetőleg téves, és a füzetet valójában 2000 példányban (?) sokszorosították. A jegyzék 330 művet ír le — kézikönyveket, ismeretterjesztő alpműveket, tanórai munkáltató könyveket, pedagógiai szakkiadványokat és szépirodalmi műveket —, valamint felsorol 14 sorozatot is, amelyek darabjait az alapállományba beszerezni javasolja. A szakok szerint, ezeken belül szerzői betűrendbe sorolt könyvek raktári jelzeteit is közli a füzet, betűrendi jelet nem ad, noha ez — többnyire kezdő és nem főfoglalkozású könyvtárosok segédletéről lévén szó — nem lett volna haszontalan. (1984. 34 l.)

A **Híradástechnika** a címe és tárgya a *Szovjet könyvek ajánló jegyzéke* című sorozatban megjelent bibliográfiának, amelyet az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár A Szovjet Kultúra és Tudomány Házának tudományos-műszaki könyvtárával közösen adott ki a két könyvtár állománya alapján. A 400 sokszorosított példányban kibocsátott, gyakorló mérnököknek, technikusoknak és amatőröknek szánt jegyzék 114 tételét *Adamek Árpád* vilamosmérnök válogatta az 1979 második felétől 1984 első félévének végéig megjelent szovjet szakkönyvek közül, és a 13 szakcsoportba rendezett, a két könyvtár raktári jelzeteit is feltüntető bibliográfiai leírásokhoz ő készítette a bő annotációkat is. (1984. 62 l.)

A könyvtár kezelése címmel második kiadásban jelentette meg az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ azt a tananyagot, amelyet a 3/1980. KM sz. rendelet és az ennek nyomán megjelent vizsgaszabályzat szerint a könyvtárkezelői szakvizsgát tevőknek törzssanyagként el kell sajátítaniuk. A könyv tíz szerzője és a szerkesztő, *Katsányi Sándor* arra törekedett, hogy a különféle könyvtárak munkájában közös mozzanatok ki-domborításával mennél tágabb kör számára használható segédletet adjon a tanfolyami hallgatók kezébe, azokon a területeken azonban, ahol ezt a törekvést nem lehetett megvalósítani, a nagyobb, szélesebb gyűjtőkörű könyvtárak gyakorlatát vette figyelembe. Ezáltal a könyv a gimnáziumokban fakultatív tárgyként oktatott könyvtárkezelői ismeretek tankönyvének szerepére is alkalmassá vált a saját tankönyv elkészültéig. A kötet tíz fejezete nemcsak a szokásos könyvtártani ismereteket tárgyalja, hanem két külön fejezetet szentelt a dokumentum-másolás, -sokszorosítás, -szerkesztés, illetve az iratkezelés kérdéskörének is. (1984. Múzsák, 289 l. 66 Ft.)

Összehasonlító pedagógiai füzetek címmel új sorozatot indított az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum azzal a céllal, hogy a magyar közoktatás fejlesztése során felmerülő pedagógiai gondok megoldásához a nemzetközi összehasonlító lehetőségeinek megteremtésével segítséget nyújtson. Az első füzet *Horváth Márton* munkája: **Az összehasonlító pedagógiai kutatások és a közoktatás mai szükségletei.** Ez a tanulmány egyebek között a kutatásra javasolt főbb irányokat és a lehetséges témákat is felsorolja, a végén pedig irodalomjegyzéket közöl. (1984. 31 l.)

Könyvtár és társadalmi környezete I. címmel és *Esettanulmányok* műfajjelölő alcímmel négy városi és egy falusi könyvtárról, illetve tevékenységük háttér-

ről, helyi megítéléséről közöl szociográfiai szempontú állapotrajzokat az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában megjelent, *Kamarás István* által szerkesztett kötet, amelynek folytatásaként még 2—3 hasonló gyűjteményt ígér az előző. A gyűjtemény a következő tanulmányokat tartalmazza: *A könyv és könyvtár jelentősége Nemesvámoson* (a Veszprém megyei kisközségről *Albert József* írása szól); *Oázis a fűtőhomokon* (*Kamarás István* tanulmánya a Kiskunhalasi Városi-Járási Könyvtárról és társadalmi háttéréről); *A dunaiújvárosi Munkás Művelődési Központ és Könyvtár környezete és munkája* (*Maruszkai József*); *Dolgozószo-ba, menhely vagy kulturális közintézmény?* (a Tapolcai Városi-Járási Könyvtárról — *Somorjai Ildikó*); *Képek a képről: egy városi könyvtár helye a vezetők fejében* (az *Illés Sándor* által „N”-városnak nevezett település Gödöllőt és városi-járási könyvtárát jelenti). Az 1978 és 1983 között végzett megfigyelések alapján készült eseteírások szerzőinek neve nemcsak a tanulmányok fölött olvasható, hanem a könyv borítóján is — az ott felsorolt szerzők egyikének azonban nincs írása a kötetben. (1984. Múzsák, 109 l. 24 Ft.)

Az NTMIR normatív-műszaki dokumentumai VIII. rész című kiadvány megjelenésével a 26. füzet látott napvilágot *A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer — NTMIR — dokumentumai* nevű sorozatban. Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár által gondozott és sokszorosított dokumentumgyűjtemény tartalmazza a tagországok szabványosítási együttműködésére vonatkozó 1981—1985-ös távlati tervet, az 1983—1985-ös szabványosítási munkatervet, az elfogadott normatív-műszaki dokumentumok adatait feltüntető táblázatokat, az időszaki kiadványok címének rövidítési szabályait, az NTMIR keretében működő tájékoztatási (információs) intézmények kódjairól

rendelkező előírást, illetve magukat a neveket és kódjaikat, továbbá az országok és más földrajzi egységek nevének kódjait. (1984. 114 l. 260 Ft.)

Alapelvek az általános művelődési központok működésének oktatástechnológiai kérdéseikhez címmel az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ 300 példányban, sokszorosításban megjelentette *Az általános művelődési központ munkájának szervezeti és tartalmi kérdései* c. módszertani füzetsorozat 5. kiadványát. A Művelődési Minisztérium tárcaközi munkabizottságának megbízásából készült füzet szerzői, a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ munkatársai az általános művelődési központok oktatástechnikai eszközszerkeztésének kialakításával (*Kontár Jenőné*), a médiatárral (*Celler Zsuzsa*) és a médiatárban folyó tevékenység pedagógiai, oktatástechnológiai szempontjainak (*Tóth Dezső*) foglalkoznak. (1984. 34 l.)

Exportorientált komplex rendszerek fejlesztése címmel adta ki összefoglaló tanulmányt az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megbízásából. Az ezer példányban megjelentetett füzet két mellékletet és függelék is tartalmaz: az 1. sz. melléklet *A komplett berendezések és komplex rendszerek fejlesztése* témakörben 1978 és 1982 között megjelent OMF-tanulmányok jegyzéke; a 2. sz. melléklet a nagyobb export-fővállalkozókat sorolja fel; a függelék a résztanulmányok összefoglalásait adja közre. (1983. [1984.] 32, LVIII l.)

Beszéljünk róla, játsszuk el! címmel 6—10 éves gyermekeknek tartandó foglalkozások fogvatő könyveit állította össze a kaposvári *Palmiro Togliatti* Megyei Könyvtár három gyermekkönyvtárosa, *Fodorné Szegedi Gyöngyi*, *Horvai Józsefné* és *Magai Margit*. Az 500

példányban sokszorosított kiadvány a következő nyolc téma tiz foglalkozásához ad irodalomjegyzékeket is tartalmazó forgatókönyveket: Csepptől az óceánig (a vizről és a tengerről); Téli fagyöngy (a télről); Nyári rajz (Nemes Nagy Ágnes verseinek feldolgozása); Vársároljunk valamit!; Itt a kezem, nem disznó! (játékos illemtan két részben); Füllentős játék — Hiszem, ha akarom!; Amikor te kicsi voltál (Marék Veronika—Györfly Anna könyve alapján); Ki a barátod? (Két részben). (1984. 64 l.)

A Munkahelyi környezetvédelem a címe és a tárgya az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár *Témadokumentációs kiadványok* nevű sorozatában megjelent 144. sz. publikációnak, amelyet az OMIKK a SZOT Munkavédelmi Tudományos Kutatóintézetével közösen adott ki 900, sokszorosított példányban. A kötet — amelynek szakszerkesztője *Rudnay Gyula* — hat fejezetben 67 külföldi munkát ismertető képleteket és rajzokat is közlő tömörítvényeiben; ezek esetenként pótolhatják az eredeti publikáció tanulmányozását. Az összeállítás végén 19 tételes, friss, 1984-es publikációkat számba vevő kiegészítő szakirodalmi jegyzék található. (1984. 207 l. 400 Ft)

A Filmek és videofelvételek katalógusa, amelyet a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ adott ki ezer példányban, 186 tételben sorolja fel a címében említett dokumentumokat, de ugyanannyi tételt tesz ki az általa leírt egyéb típusú AV-ismerethordozók száma is (diafilm, hangosított dia, hangfelvétel, transzparens stb.). A kiadványhoz, amely külön betűrendben tárja fel a filmeket, videofelvételeket, ez utóbbin belül a nyelvtanuláshoz használható videoanyagokat, összeállítója, *Barth Péter* részletes tárgymutatót és szerzői névmutatót is készített. A füzetben felsorolt, az oktatáshoz készült filmek, videofelvételek nagy része a közművelődésben és

a könyvtárakban is felhasználható. E filmeket, videofelvételeket az OOK könyv- és médiatára ingyen kölcsönzi, a videofelvételekről pedig a kiadói osztály kérésre másolatot készít. A katalógust minden érdeklődőnek megküldi a médiatár. E kiadvány első darabja az OOK *Állománykatalógusok* nevű sorozatában megjelenő füzeteknek, melyekből a következő *Audiovizuális taneszközök* címmel a központ teljes anyagának adatait tartalmazza majd rövid annotációkkal. (1984. 40 l.) (T. D.)

Ünnep készül... a címe a Debreceni Városi Könyvtár által 200 példányban, sokszorosításban kiadott, a Télapó- és a fenyőfaünnepségek megrendezéséhez műsorajánlatokat tartalmazó füzetnek. *Muri Attiláné* összeállításának túlnyomó része, negyven oldal verset és mesét tartalmaz, a fennmaradó nyolc oldalt pedig a felhasznált művek jegyzéke, verseket, meséket, történeteket ajánló bibliográfia, illetve lemezeket kínáló diszkográfia foglalja el. (1984. 47 l.)

A január 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok: *Debreceni Hívatagó*. 1984. december, 1985. január (Debreceni Városi Könyvtár); *Eseménynaptár. Módszertani útmutató, bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóihoz*. 1985/1. sz. (Fővárosi Szabó

Ervin Könyvtár); *Évfordulók* 1985. (FSZEK — Műzsák Köz-művelődési Kiadó); *Hódmezővásárhely válogatott irodalma 1982*. [A borítón: *Hódmezővásárhely 1982. Bibliográfia és repertórium*] (Németh László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely); *Irodalomkutatások. Az általános és a szak-könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke*. 1984. december (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Kísérlet, Kutatás, Fejlesztés. Hazai pedagógiai, oktatási információk*. 1984/2. sz. (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum); *Könyvtári kiadványok a Hajdú-Bihar megyei Könyvtárba beérkezett kötelepéldányok alapján*. 1984/11. sz., november (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Könyvtári Tájékoztató* 1984/12. sz., december. Melléklete: *Negyven éve történt*. [Eseménynaptár.] (Nagyközségi Könyvtár, Edelény); *Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke*. 1984. harmadik negyedév (Országgyűlési Könyvtár); *Műfordítás-bibliográfia. Magyar nyelvű folyóiratokban és napilapokban megjelent szépirodalmi művek analitikus katonjai*. 1984/1. sz. (Állami Gorkij Könyvtár); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató*. 1984/11. sz., 1984/12. sz. (Testnevelési Főiskola, Könyvtár); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról*. „A”-sorozat. *Referátumok*. 1984/8—9. sz., „B”-sorozat. *Bibliográfia*. 1984/8—9. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára*. 1984/11. sz., november (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tájékoztató Szolgálat. Ajánló bibliográfia*. 1984. december. (József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya); *Új kutatási és műszaki fejlesztési jelentések az Országos Műszaki Könyvtárban*. 1984/3. sz., március (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Vezetői Információ*. 29—30. sz., 1984. december 17. (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Főiskolai Könyvtár, Győr); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálata*. 1984/12. sz.



EX LIBRIS
EUGEN
LAZAR



MOLNÁR DÉNES
ex libriseiből

EUGEN
LAZAR



(Cikkünket lásd a 105. oldalon)

